Samfundets økonomiske system

En kommentar til „Die Wirtschaft der Gesellschaft“ af Niklas Luhmann 1988

Af Cand. phil. Steen Ole Rasmussen

Det Stenske Forlag 2016

ISBN 978-87-994531-4-6

Bøger og artikelsamlinger:
”Magtens væsen“, Cand. phil. speciale, Odense Universitetsbibliotek, 1991
”Succes eller succes”, Bod, 2008,.
”Realitetens konflikt versus konfliktens realitet”, Det Stenske Forlag, 2011
”Ugens bytte- og nytteværdi“, Det Stenske Forlag, 2011
”Europa – Det store dyr i åbenbaringen”, Det Stenske Forlag, 2011

Kronikker:
”Sundhed for de bedst egnede” Ínformation 1/9 2008
” Fra naturtilstand til civilisation” Ínformation 3./11 2008
”Fra at være overflødig til overskudsmenneske” Ínformation 18/12 2008
”På gensyn med Højrup” Fyens Stiftstidende 27/5 2009
”Euroen spændes” Fyens Stiftstidende 26/3 2012
”Filosoffen forstår det – gør ingeniøren også?” Ingeniøren 1/11 2012
”Begrebet ”finanskrise”, i krise!” Fyens Stiftstidende 2/7 2013
”Hvem skal have patent på at udstede patenter?” Ingeniøren 15/8 2013
”Min elcykel er lovløs – Men hvorfor?” Ingeniøren 5/4 2016

Indholdsfortegnelse

Indledning s. 3

Penge som symbolsk generaliseret kommunikationsmedium s. 5
- Formidling
  - Pengenes symbolik vs. videnskabens

Diabolsk vs. kritik s. 24
- Risiko vs. trusler og farer
- Kvantitative beregninger og ansvar
- Når rationaliteten undergraver sine egne mulighedsbetingelser
- Mening i og mening med processen

Funktion og ydelse s. 41
- Knaphedens paradoks
- Strukturen i pengenes fordeling

Symbolik – markedsværdi – funktion vs. Diabolsk værdi – markedets værdi – ydelse s. 44
- Behov
- Behov ontologisk
- Behovene skabes og lever på en mangfoldighed af forudsætninger

Pengenes væsen s. 64
- At betale, låne og arbejde for at få købekraft
- At lave penge til forskel fra det at tjene dem
- Relative priser og kvantitetsligning
- Markedets lov og andre love

Forskellene på penge og skabelsen af penge

Afsluttende bemærkninger og opgaveformuleringer s. 94

Ordliste s. 98

Litteraturliste s. 133

Indledning

Niklas Luhmanns systemteoretiske fremstilling af samfundets økonomi som et autopoietisk socialt kommunikationssystem – bygget op om sit eget medium, penge, og egen funktion – åbner for en videnskabeligt forpligtende tilgang til pengeøkonomien og for den nødvendige kritik af den i øjeblikket fremherskende fagøkonomi.

Fremstillingen af pengene som et kvantificeret men immaterielt kommunikationsmedium giver forudsætning for at forklare, hvordan det økonomiske system har udviklet sig frem til sin nuværende situation, med gigantiske inflationsrater i åbenlyst værdiløse fordringer på et produkt, der bliver mindre og mindre i takt med, at verdens mange skyldnere bestræber sig på at leve op til sine kreditorers fordringer på selv samme.

Systemteorien indeholder forudsætningerne for en gyldig forklaring på, hvorfor det økonomiske systems rationalitet fører til miljømæssig og social forarmelse - hvordan systemet af internt nødvendige årsager underminerer egne systeminterne såvel som systemeksterne forudsætninger.

Kommentaren, dette essay, knytter sig til Luhmanns værk, ”Die Wirtschaft der Gesellschaft” fra 1988, og den fører værket ind i en referenceramme, hvor Schumpeter og Keynes fungerer som komplementerende størrelser i forhold til oplysningsarbejdet omkring kommunikationsmediet penge. Det sker på en måde, der rammer ind i selve fagøkonomien, der netop burde havde været i stand til at genfinde og kvalificere sin selvbeskrivelse som en socialvidenskabelig disciplin inden for videnskaben og samfundet i det hele taget. Det formår den økonomiske videnskab af i dag ikke, da den i stedet på traditionel deduktiv vis forsøger at udlede samfundet af økonomien.

Resultatet af den øvelse, som essayet står for, er en videnskabeligt kvalificeret kritik af vore dages fagøkonomiske tilgang til økonomien, en forklaring på hvordan gældsproblemer og forarmelse af mennesker og natur er den nødvendige konsekvens af samfundets økonomiske system og den økonomiske forståelse, som dominerer samfundets selvbeskrivelse.

Kritikken går på ret enestående vis fri af både ideologisk og fagtraditionel dogmatik.

Det, at kritikken er funderet videnskabeligt, det, at det faktisk er sandt, det der står, burde i sig selv kunne fremkalde endog stor opmærksomhed både bredt og inden for de fagøkonomiske kredse.

Forudsætningen for, at der kan etableres en dialog med samtidens såkaldte videnskabelige autoriteter på området, er, at disse bliver tvunget ind i dialogen. Kun den bredere opmærksomhed, uden om disse kredse, kan tvinge dem videre mod anerkendelsen af en mere kvalificeret viden om økonomien i dets samfund, samfundets økonomi. Og da temaet tematisk domineres af falske videnskabelige autoriteter, og den brede offentligheds input primært styres af en markedslogik, som er del at problemet, så har oplysningsarbejdet trange kår.

Nogle af essayets elementer går på, at;

- "pengenes væsen" udgør en slags nøgle til forståelsen for det, at det moderne økonomiske system ødelægger sine mulighedsbetingelser over bestræbelserne på at skabe og koncentrere købekraften mest muligt.
- penge er komplementeret af gæld, og koncentrationen af dem ikke virker befordrende for afskaffelsen af verdens mangelsituationer.
- fordringerne på alverdens værdier ikke gør verden rigere.
- fordringerne og fordelingen af fordringer heller ikke forbedrer de globale forudsætninger for at skabe realøkonomisk vækst.

Forudsætningen, for at forstå pengenes (dys)funktion, er, at man for alvor forstår, at penge er kommunikation, et kommunikationsmedium.

Penge som symbolsk generaliseret kommunikationsmedium

Luhmann fremstiller det økonomiske system som et funktionssystem inden for det sociale, dvs. som et delsystem, der udfolder sig og virker via sit eget kommunikationsmedium, penge, og han gør det i kraft af sit eget selvstændige meningsregime[1].

Systemteorien behersker distinktionen mellem det at orientere sig økonomisk til forskel fra det at orientere sig videnskabeligt, hvilket fagøkonomien ikke nødvendigvis gør. Systemteorien indskriver sig som en disciplin inden for videnskaben[2], der ikke selv er økonomisk kommunikation, hvor fagøkonomien til dels er gået under for økonomi [3]. Fagøkonomien orienterer sig og kommunikerer økonomisk, hvor

---

[1] Grundantagelsen i hele hans teoribygning er den, at det moderne samfund er delt op i meningsregimer og funktioner, der alle hver især kvalificerer, hvad der giver mening socialt og psykisk indenfor sit felt. Hvor modernismen – som fx i udgave af Immanuel Kants ”isme”, der, ligesom klassisk økonomi – ser udviklingen som udtryk for en højere nødvendighed af fornuft, der forklarer Luhmann det moderne samfund som sammensat af forskellige funktionssystemer, med hver sin form for semantik og rationalitet, der som udgangspunkt ikke behøver at bygge op om en og samme overordnede rationalitet eller hensigtsmæssighed. Luhmann ser heller ikke differentieringen i meningsregimer som kilde til nødvendig indbyrdes konflikt om ”meningén”, sådan som nogle postmodernister gør, men forklarer generelt det moderne samfund som differentieret og som værende uden nogen overordnet garanti for en kollektiv rationalitet eller mening i/med det hele. Derfor er det moderne projekt en ”isme” i Luhmannsk forstand, dvs. oplysningens projekt samt både den klassiske, neoklassiske og neokeynesianske økonomiske teoridannelse er at regne for ideologi, kontrafaktisk orienteringsmønster på linie med dem, der præger omgangen med moral og religion.

[2] Videnskaben er et andet af de primære funktionssystemer, der virker uddifferentieret via sit eget medium, sandhed, hvor distinktionen mellem sand og falsk viden er den grunddistinktion, kode, som systemets særskilte kommunikation tager udgangspunkt i. Videnskabens funktion er at kvalificere og levere sande beskrivelser, hvilket indebærer, at systemet ud fra egne koder og programmer indskriver sig i samfundet som et sådant system. Videnskaben indeholder fx sociologien, der bl.a. er videnskaben om samfundets mangfoldighed af funktionssystemer. Sociologien kan på videnskabelig vis beskrive, hvordan andre funktionssystemer ikke kan indskrive sig selv videnskabeligt i samfundet. Således formår det økonomiske system ikke at beskrive sig selv som et funktionssystem i samfundet.
Relevant læsning i bestræbelsen på at forstå pointen kan være følgende værk af Niklas Luhmann: ”Die Wissenschaft der Gesellschaft” (1990).

[3] En trænet systemteoretisk iagttager går ud fra de grunddistinktioner, som virker i præmissen for kvalificeringen af de betydninger, der knytter sig til

den videnskabelige udfordring er at kommunikere videnskabeligt, også selv om genstandsfeltet er økonomi. Det er en kritisk videnskabelig pointe.

Distinktionen mellem videnskab og andre funktionssystemer fremstilles på systemteoriens betingelser, og systemteorien adskiller sig fra fagøkonomien og resten af det økonomiske system ved at beherske den.

Distinktionen mellem den form for mening, som en fremstilling bygger på, og andre former for mening, kan betegnes forskelligt. Men i det følgende bruges en ganske bestemt betegnelse for en sådan iagttagelsesform, distinktion, nemlig; symbolsk/diabolsk, sådan som den tages op i ”Die Wirtschaft der Gesellschaft”. Her er der et ca. 40 sider langt kapitel med overskriften: ”Geld als Kommunikations-medium: Über symbolische und diabolische Generalisierungen”.

Formidling

Det er svært at formidle den systemteoretiske tilgang til det økonomiske system under de gældende sociale betingelser. Det virker unødvendigt på den uindviede at fremhæve det konkrete og velkendte i økonomien så abstrakt, som det sker med den systemteoretiske fremstilling, fordi det ”abstrakte” i grunden er så konkret til stede i det daglige.

Nødvendigheden af at forholde sig abstrakt til det konkrete ligger i, at der må etableres nogle andre iagttagelsesformer end dem, der afstikker rammerne for den daglige sociale og psykiske praksis, som det økonomiske system udfolder sig på baggrund af, hvis denne baggrund skal gøres synlig. Det, at se de for det økonomiske systems særegne semantiske strukturer, er noget andet end kognitivt at udfolde sig på disse kognitive betingelser. Den teoretiske distance til det økonomiske system, der opnås ved at etablere en selvstændig ramme af forudsætninger for at beskrive systemet på de for systemet fremmede betingelser, står for det diabolske[4] domæne i forhold til det beskrevne system.

---

kommunikativ mening. Når den primære form, iagttagelsesform, er økonomisk, så er der ikke længere tale om videnskab. Noget af det, der karakteriserer moderne økonomer, er, at deres primære iagttagelsesform ikke er videnskabelig, men snarere økonomisk. På den måde har de ladet deres videnskab gå under for økonomien, hvilket ikke nødvendigvis er hverken økonomisk eller befordrende for kvalificeringen af deres performance som videnskabelig.

[4] Dia (fra hinanden) ballein (kaste), hvor det symbolske handler om det forenende, sammenholdende.

Når videnskaben udfolder sig systemteoretisk, må det ske på videnskabens egne betingelser, som i systemintern forstand, altså videnskabeligt, udfolder sig under egen symbolik og en anden slags iagttagelser, end dem der udfolder sig i dagligdagens fortrolige omgang med pengene. ”Sandheden” er det videnskabelige systems generaliserede kommunikationsmedium, videnskabens symbolik, hvor økonomien har sin egen symbolik, pengenes meningsunivers.

Videnskaben og det økonomiske systems meningsregimer udfolder sig inden for hver sin symbolik. Disse regimer kan ikke oversættes til hinanden. Sådan, som de reflekteres i hinanden, på egne kognitive forudsætninger, bliver de reduceret til interne referenceværdier, der ikke svarer til det refererede. Sådanne referenceværdier kan kvalificeres som sande, takket være refleksionsværdien ”sandhed”, men det sker via andre sandhedskriterier, end korrespondensteoriens[5].

De logiske og semantiske værdier, som de kvalificeres internt, er intransitive, inkommensurable eller, mere præcist og i overensstemmelse med terminologien i nævnte kapitel, diabolske i relation til hverandre. Dvs. i systemintern forstand, videnskabeligt, så omfatter det diabolske det for et iagttaget system fremmed meningsunivers, hvilket i videnskabelig systemteoretisk forstand betyder, at systemteorien indeholder muligheden for at indikere det for fremmede iagttagelser fremmede former for mening, inklusiv det for systemteorien selv fremmede meningsunivers.

Systemteorien bryder ikke sammen over for realiteten i det kognitive grundvilkår, at der er betydninger og mening, som ikke lader sig registrere adækvat internt i systemteoretisk forstand. Systemteorien bryder ikke sammen overfor det faktum, at det moderne samfund består af myriader af former for symbolik, sammenholdende meningsuniverser, som ikke kan oversættes til et og samme system af fx transitive logiske værdier. Systemteorien arbejder også med mindst en anden indikation for det, der ikke internt kan kaldes entydigt sandt eller falskt, nemlig ”rejektionsværdien”, der er neutral i forhold til den klassiske identitetstænknings krav om, at de eneste to

[5] Korrespondensteorien er implicit lagt til grund for mange erkendelsesteoretiske vildfarelser, og den traditionelle vesterlandske metafysik, erkendelsesteori viser sin uheldige indflydelse på videnskaberne som filosofisk inkompetence og manglende evne til at orientere sig ontologisk neutralt i forhold til de temaer, som figurerer i genstandsfeltet for den videnskabelige opmærksomhed. Problemstillingen er stor og afslørende for filosofien, som den nisse, der sniger sig med og bestemmer det hele, uden at nogen tilsyneladende har lagt mærke til den.

logiske værdier, som er tilladt, er værdierne sand og falsk[6]. De for systemteorien fremmede betydninger indikeres internt, manifesterer sig her som det diabolske, lige som systemteorien internt reflekterer sig selv som det diabolske på fremmede meningsregimers betingelser. Systemteoriens genstandsfelt, her i bogen fagøkonomien og den semantiske praksis, som bærer samfundets økonomiske kommunikation, beskrives altså systeminternt som det fremmedkvalificerede.

Det diabolske har ikke nødvendigvis noget med det onde eller djævelske at gøre. Analogien kan dog bruges på den måde, at iagttageren pr. tradition og af hyppigt forekommende menneskelige grunde har haft tilbøjelighed til automatisk at indskrive sig selv på det godes side, hvorved det, som anfægter iagttagerens univers af mening, lige så automatisk manifesterer sig som det onde for denne.[7]

Systemteorien bestræber sig på at gøre den implicitte viden om penge og økonomi eksplicit på videnskabens egne præmisser, hvor de for det økonomiske system særegne kognitive dispositioner, som knytter sig til anvendelsen af penge, bare virker i det daglige, stiltiende, for netop på den måde at udfolde sig på det pengeøkonomiske systems interne betingelser, på, i kraft af og under egen symbolik.

Systemteoriens realitet lader sig forene med det, at der er forskel på realitetens systemteori og systemteoriens realitet; det ligger allerede i systemteoriens realitet!

Når det moderne menneske bruger penge, så orienterer det sig i overensstemmelse med sine egne kognitive forudsætninger, dvs. det udfolder systemets symbolsk generaliserede kommunikation, uden at reflektere over det eller forholde sig til det på fremmede betingelser. Pengene virker på den måde i hænderne på de handlende som den naturligste ting i verden. Man betaler for varen eller ydelsen, som man nu engang gør. Og man modtager betaling for sit arbejde, sine ydelser. Det sker i sikker forvisning om, at pengene er noget værd i morgen, ligesom de er i dag.

---

[6] Fx netop ud fra et krav om ”at svare til/korresponderende med”, med alt hvad der på den måde stiltiende følger med af metafysiske antagelser, fordomme.

[7] Evnen til at distancere sig fra sig selv er forudsætningen for i mange situationer at undgå ”konfliktens realitet”. Evnen til at se ”realitetens konflikt” består fx i at lade være med at falde for ”konfliktens realitet”. (”Realitetens konflikt versus konfliktens realitet”, af Steen Ole Rasmussen, på Det Stenske Forlag, 2011.)

Den traditionsbundne, ureflekterede og generaliserede tilgang til brugen af penge og forståelse for dem er udtryk for den fundamentale forudsætning for, at det pengeøkonomiske system kan udfolde sig.

Betalingsmidlet, penge, det økonomiske systems symbolik, opleves ikke i det daglige som et teoretisk og abstrakt kommunikations-medium, men som en værdifuld vare i hænderne eller på kontoen, som gør det muligt at få andel i nogle af denne verdens knappe ressourcer.

Denne ”oplevelse” er ikke ontologisk neutral, men fundamentalt bærende i ontologisk forstand for selve det økonomiske systems udfoldelse.

Den videnskabelige beskrivelse af økonomien tager sig ud som det diabolske i forhold til økonomiens symbolik, ligesom de økonomiske værdier, indikeret via pengene, økonomiens symbolik, er diabolsk i forhold til videnskaben: Forskningen kan vurderes økonomisk, hvilket er det samme som videnskab i diabolsk perspektiv, og økonomien kan beskrives videnskabeligt, økonomi i diabolsk perspektiv.

Den videnskabelige beskrivelse af, at det økonomiske system hviler i sine mulighedsbetingelser, handler om økonomi på transcendentalt niveau. Den er uøkonomisk.

Pengenes symbolik vs. videnskabens

Pengene kan beskrives som nominelt og talmæssigt angivet betalingsmidler. Dvs. de udmåles i møntenheder, opleves som yderst begrænsede i de fleste sammenhænge, og de lever på markedet, ”som om” de kun kan være et sted ad gangen, når de går fra den ene til den anden i betalingen.

Det gælder dog kun nogle former for penge, at de har begrænset udstrækning, og at de kun kan være et sted ad gangen[8]. Forståelsen

[8] Grundlæggende kan der skelnes mellem mange former for penge, men det er kun sedler, mønter, og konkret fysisk prægede kreditbeviser (veksler, gældsbeviser, fordringer) der kun er et sted ad gangen. Disse mere fysiske entiteter/tegn henter sin position som betalingsmiddel fra det, ”de ikke er”. Mindre fysiske penge/tegn er skabte og betingede i sin funktion som betalingsmiddel ved deskriptivt at være registreret to steder ad gangen, dvs. ved at optræde som et aktiv et sted inden for det domæne, hvor de virker, samtidigt med at en eller flere andre anerkender samme nominelt angivne værdi som deres passiv et andet sted. En mere detaljeret fremstilling af pengene kommer senere i selve brødteksten, ligesom den glidende overgang, der er mellem likvide markedsværdier og mindre likvide, behandles i forbindelse med beskrivelsen af markedsværdierne, kapitalværdierne, der netop fremstilles som aflejret likviditet, dvs. som mere eller mindre bunden likviditet. Når penge identificeres som den mest likvide

for penge, dvs. den umiddelbare daglige fortrolighed, som det moderne menneske møder pengene med, er helt konkret en del af selve det pengeøkonomiske systems mulighedsbetingelse, dvs. både systemets realitet såvel som realitetens system. Med andre ord, hvis vi generelt ikke var parate til at afgive varer og ydelser mod betaling i penge, og hvis vi ikke var fulde af tillid til, at de penge, som vi modtager på den måde, kan bruges igen i vore egne bestræbelser på at opnå andre goder og ydelser som kompensation, for det vi har afgivet mod betaling, så ville pengenes funktion allerede her været gået i sig selv.

Det er tilliden til pengene, som vi slet ikke tænker på i det daglige, der er med til at give pengene deres ”substans”, dvs. det ved dem, som gør dem til det, de ”er”. Vi giver altså pengene deres funktion og værdi ved at gøre dem til noget, som de ikke er og til en værdi, de ikke har i sig selv. De er ikke og de har ikke nogen iboende værdi. Men fordi vi orienterer os mod dem, ”som om” de havde og ”som om” de var af iboende værdi, så opnår de social funktion, som det yderst komplekse medium der gør det muligt for os at foregribe og afbøde mangel i fremtiden med nutidige pengeøkonomiske dispositioner. Pengene har en funktion, der ganske vist også kan gå tabt på grund af de fristelser, der bl.a. ligger i at lave ”markedsværdi” uden at bidrage konstruktivt med sociale funktion. Systemets funktion såvel som mangel på samme manifesterer sig ved de samme mekanismer, som dem der gør pengene til det, de i det hele taget er.

Pengene er ikke noget værd i sig selv. De er kun noget værd som betalingsmiddel, og grunden, til at de er noget værd som betalingsmiddel, er bl.a., at vi har tillid til dem som sådan. Deres værdi består sådan set i tillid til, at de er noget værd. Vi opfatter dem umiddelbart som værdifulde, men det ”er” de altså kun, fordi vi opfatter dem sådan. Sagt endnu mere kringlet; Pengenes konkrete og manifeste værdi hviler i det virtuelle. De henter deres manifeste værdi fra det latente domæne. De ”er”, hvad de ”er”, takket være det, som de ikke ”er”[9].

---

form for betalingsevne, så bliver kapitalen synlig som mindre likvid og kun potentiel umiddelbar betalingsevne. Kommunikationen udfolder sig systeminternt med betalinger i penge, markedsværdierne og kapitalen er det økonomiske systems aflejrede kommunikation, systemets indre omverden, hvor alt indikeres i priser, i symbolsk generaliserede pengeværdier, i kommunikationsmediet penge.

[9] Det er yderst relevant for de systemer, sociale og psykiske systemer, der virker i meningens form, at det manifeste henter sin mening i det latente, at det positive har det negative over for sig, at sociale og psykiske systemer udfolder sig konkret under henvisning til det ikke konkrete. Virtuelle værdier som sandhed, godhed, fremtidig købekraft, ret, kærlighed, kommer på den måde til at fungere som performative fordomme, der rent funktionelt ikke tåler at blive reflekteret for meget, hvis de skal bevare deres funktion. (Latenzschutz)

Historisk har det ikke altid været sådan, at der var pengeøkonomi, og det er ikke nogen selvfølge, at der vil blive ved med at være pengeøkonomi. Det er med andre ord ikke en form for substantiel og atidslig (meta)fysisk nødvendighed, at pengene virker og findes. Derfor kan man kalde det økonomiske system og omgangen med penge for et emergent fænomen. Det er et kommunikationssystem, et socialt system, noget som den substantiverende analytiske tilgang pr. definition er dømt til at gå fejl af[10]. For der findes ikke en substantiel underliggende og udelelig entitet under det økonomiske system, som den analytiske metode kan komme frem til og udlede systemets værdier ud fra.

Systemet er et emergent fænomen, som også fungerer på en type selvskabte forudsætninger, der ikke består i atidslige udelelige elementarpartikler eller fx menneskets atidslige natur. Tilliden til penge og den fortrolige omgang med dem er ikke af substantiel natur. Den bekræftes og bæres i den sociale praksis, samfundets økonomiske system.

Penge betegnes altså af Luhmann som et symbolsk generaliserende/generaliseret kommunikationsmedium. Hans beskrivelse af pengene bygger op om fremstillingen af det økonomiske system som et uddifferentieret funktionssystem, delsystem inden for det omfattende sociale kommunikationssystem, samfundet i det hele taget. Han skriver konstant om systemernes mulighedsbetingelser, fx om forskellige funktionssystemers systembetingede semantik og kommunikation. Hans økonomi er på den måde transcendental økonomi[11], ligesom hans sociologi generelt arbejder på det transcendentale niveau, dvs. det handler om at afdække systemernes

---

[10] Hovedstrømmen af økonomer orienterer sig mod genstandsfeltet for deres forskning, som om at målet for værdi, de nominelle monetært angivne talværdier var af kvantitativ kumulativ karakter, som uden videre er at aggregere op i matematisk formelle modeller. Men kravet om matematisk og kausal stringens og forvekslingen af de kvantitative værdier med kriteriet for objektivitet er udtryk for fagøkonomiens metafysik. Man er offer for sit eget metafysiske selvbedrag, blind for det økonomiske systems kvalitative virkelighed, når man begrænser sig til at regne på fx prisudviklingen uden at vide noget om markedets værdi i og for sin omverden, der, både kvalitativt og hvad kompleksitet angår, er meget mere end de matematiske modellers talværdier. Den entydigt kausale og analytisk aksiomatisk opbyggede logik går fejl af sit genstandsfelt, fordi der er tale om emergente værdier og kvaliteter.

[11] Dog skal man huske på, at det transcendentale ikke er som hos Immanuel Kant. I systemteoretisk forstand kan det sagtens lade sig gøre at arbejde med erfaringens mulighedsbetingelser, uden at forfalde til de kantianske distinktioner mellem det tidslige og atidslige, mellem apostteori og apriori, hvor kriteriet for sandhed ender op i den atidslige nødvendighed. http://www.arbejdsforskning.dk/pdf/art-103.pdf

mulighedsbetingelser frem for bare at arbejde på dem. Funktionens implicitte forudsætninger ligger i den implicitte viden, som mennesket agerer ud fra i den daglige økonomiske omgang med betalingsmidlet. Det er, hvad videnskaben om økonomi eksplicit handler om.

Den systemteoretiske fremstilling er organisk og kompleks. Forskelle og indikationsværdier lever ved den semantik, som løbende introduceres i Luhmanns udvikling af sin teoribygning, både på genstandssiden, men også på den tematiserende teoris egen side.

Genstandsmæssigheden konstituerer sig ved begrebsdannelsen, dvs. det aktivt transitive aspekt[12] (læs fx også definitionen af transitiv i grammatiske fremstillinger af verbernes udsagnsfunktion) af den semantiske struktur stiller sig overfor den mere passive genstandsmæssighed. Begreberne former og rækker aktivt ud mod genstandssiden, i en gensidigt konstituerende polaritet. Det afslører sig i en reflekterende, semantisk afsøgende bevægelse, hvor perspektivet konstant skifter mellem de poler, som Edmund Husserl ville kalde bevidsthedsakternes noema- og noesispoler[13].

Fremstillingsprocessen er med til performativt at bekræfte den beskrevne systemteoretiske selvbeskrivelse som (auto) poiesis[14]. Det traditionelle essay er det nærmeste, som man kommer en anvendelig fremstillingsform for den systemteoretiske selvbeskrivelse. Her bruges begreberne forsøgsmæssigt i udviklingen af begreberne selv i en referenceramme, i en selvrefererende proces, hvor den analytiske metode sammen med andre former for leksikalske og døde definitioner ville være dømte til at gå glip af meningens proceskarakter.

---

[12] „En el Principio es el Verbo. Nada es si no se lo distingue, si no hay una acción, un verbo que lo saque de la nada" (s. XVI, "El arbol del conocimiento" af Franscico Varela og Humberto Maturana 1987.) Citatet indikerer semantikkens skabende karakter, det at forudsætningen for fx også en ontologisk forklaring hviler i en skabende semantisk ramme, som ikke kan komme til udtryk, forstås eksplicit uden om benyttelsen af selv samme skabende forudsætning. Den mangfoldighed af paradokser, tautologier og problemstillinger af traditionel formel-logisk art, kommer til udtryk med udgangspunkt i dette grundvilkår.

[13] http://de.wikipedia.org/wiki/Noema_%28Ph%C3%A4nomenologie%29 Husserl og Heidegger har været inspirationskilder til Luhmanns filosofi, men han overvinder den ontologi, som disse to tænkere inden for den idealistiske og rationalistiske tradition bliver hængende i. Luhmann er mere ontologisk neutral end de var, hvorfor han stort set ikke refererer til dem. Det ville forvirre på helt afgørende punkter.

[14] I og af sig selv skabelse, frembringelse.

Meningen er levende, også den der knytter sig til det økonomiske systems indre omverden med dets symbolik for de af pengene symboliserede og indikerede markedsværdier.

Det økonomiske system er et emergent socialt fænomen, uddifferentieret som kommunikation inden for det sociale via mediet penge. Grænsen mellem økonomi og omverden bliver for systemteorien i første omgang til en meningsgrænse mellem det økonomiske system og dets omverden, hvor systemets elementer er betalinger, der opstår og går under i deres eget reproducerende forløb. Betalingen, overdragelsen af penge fra en til den anden, reproducerer betingelsen for at kunne betale på systemets autopoietiske selvreferences side. Betalinger reproducerer betalingens mulighed, hvor pengene allerede er skabte i en forudgående begivenhed, gældsstiftelsen eller vedtagelsen af, at noget kan bruges som betalingsmiddel. Evnen til at betale forsvinder hos den betalende for at genopstå nøjagtigt samtidigt hos modtageren af betaling[15].

Med distinktionen mellem betalingen og alt andet så har man grænsen mellem systemets basale selvreference, systemets autopoiesis, og alt andet. Således aftegner systemet sig på basalt niveau for iagttageren, der ser, at kun betalingerne tilhører og falder som systemets elementære indhold. Alt andet med og uden relevans for systemet bliver til omverden, hvoraf det for systemet relevante er dets mulighedsbetingelser, det, der muliggør systemet, transcendentalteoretisk formuleret uden om den kantianske metafysik. Systemteoretikeren ser altså systemet for sig, og placerer behov, fortrolighed med penge, tillid til penge, i omverdenen til et økonomisk system, som kun består af betalinger og potentielle betalinger, aflejret betalingsevne, kapital.

De emergente værdier lever performativt ved sin psykiske og sociale meningsstruktur, dvs. de mulighedsbetingelser, som kan henføres til de semantiske strukturer, vi som økonomiske mennesker realiserer, performativt, kognitivt.

Det gælder fx pengenes funktion som betalingsmiddel, kærlighedens funktion i parforholdet, sandhedens funktion i videnskaben, statens funktion i politik at disse semantiske værdier og sammenholdende

[15] Det, at den positive side af betalingsevnen skifter plads, skal ikke forveksles med det, at muligheden for at betale er samtidigt betinget af omverdenen i og med paratheden til at anerkende betalingsmidlet. Penge er kun penge, så længe at tilliden til dem fungerer under løftet om senere at afhjælpe endnu uspecificeret efterspørgsel/behov med dem som betalingsmiddel. Det er forudsætningen for, at nogen vil afgive noget mod betaling, dvs. del af det pengeøkonomiske systems mulighedsbetingelser.

symbolik manifesterer sig systematisk. Funktionen henter sin funktion ved at samles om nogle virtuelle værdier, der emergerer i kraft af en kognitiv praksis, der gør de virtuelle værdier til det, de ikke ”er”. De virtuelle værdier former og bærer dermed en social funktion, fx det økonomiske systems funktion, der ikke ville være uden tilliden til pengene og den symbolik, som udfolder sig i kraft af dem.

Det analytiske indhold i systemerne er de basale hændelser. De virtuelle værdier, omverdenens kognitive praksis, kommunikationens og de psykiske systemers semantiske strukturer er systemernes egentlige mulighedsbetingelser. Meningen, betydningerne omfatter det virtuelle, som forlener de moderne funktionssystemer deres realitet. Således kan man tale om systemernes realitet, og man kan tale om realitetens systemer. Systemernes virtuelle realitet er del af realitetens systemer, foruden de ikke ville være sig selv. Det første udspiller sig systeminternt i kraft af systemets egen universelle symbolik, det andet ses på for systemet fremmede betingelser, fx på systemteoriens, der også ser, at systemets symbolik nok er universel, men at den ikke har universelt patent på mening.

Meningen, der udfolder sig via mediet penge, relaterer sig muligvis til alt, men der er kun tale om mening i intern forstand, dvs. den universelle mening er kun intern omverden, et ”internt univers”. Der kan sættes pris på alt i økonomisk forstand, men det er ikke det samme, som at alle former for mening og værdi lader sig reducere til markedsværdi, det der kan identificeres med det økonomiske systems internt kvalificerede indikationsværdi, prisen.

Det lader sig gøre at orientere sig mod fysiske (videnskabeligt kvalificeret aspekt af omverdenen i forhold til fx det økonomiske system) implikationer af det økonomiske systems virke, dvs. mod forskelle, der bliver konsekvens af dets udfoldelse, når det sociale manifesterer sig økonomisk. Det har forskellige konsekvenser, alt efter hvilke former for semantik og mening der virker selektivt og udslagsgivende for den socialiserede handling.

Umiddelbart ændrer semantikken ikke på verden i ontologisk forstand, eller på hvordan verden er i sig selv som fysisk fænomen, realitetens fysiske verden, men en kognitiv reduktion af verden til det målelige i pengeøkonomisk forstand har en ekstremt retningsgivende funktion i den måde mennesket indretter og former sin verden på, dvs. de af den særlige symboliks formede kognitive dispositioner er afgørende for, hvordan verden udvikler sig konkret ontologisk i fysisk forstand. Det kan biokemikere, fysikere, atomfysikere osv. tale med om på deres videnskabs betingelser.

Kampen, om hvilken form for realitet der er højst, falder under filosofiens domæne[16], men savner den transitive logiks altomfattende referenceramme. Det betyder ikke, at videnskaben ikke kan beskrive de fatale konsekvenser, som den økonomiske vækst har for systemets naturvidenskabeligt beskrevne mulighedsbetingelser, men snarere, at økonomerne ikke nødvendigvis forstår at inddrage denne sandhed i en social funktionsadækvat betragtning. Kosmologien, forklædt som økonomisk videnskab fx, viser sig derfor som en ”isme”, ideologi, ligesom andre moderne ”ismer”, bl.a. oplysningstidens og de logiske positivisters forestilling om enhedsvidenskaben. Det manifesterer sig i realiteten, og menneskenes måde at skabe sin verden på, realiteten, får sekundært fysiske konsekvenser.

Systemteorien afslører, at det moderne samfunds forskellige former for symbolik ikke behøver at geråde i indbyrdes konflikt, fordi de med deres respektive indre universer lukker sig om sin egen symbolik uden mulighed for at mødes i konflikten.

Det er konflikten som system, der fx inddrager den kosmologiske intolerance og andre systeme i sin indre dynamik. Kosmologien medfører af indre nødvendighed konflikten, før eller siden.

Med udgangspunkt i termodynamikken og evolutionsteorien, der udgør systemteoriens fysiske grundantagelser, så handler det om de kvalitative forskelle, om det at sandsynliggøre det i analytisk og matematisk forstand usandsynlige i udviklingen på alle niveauer. Transcendental økonomi handler om at sandsynliggøre det økonomiske system som et emergent fænomen, som et usandsynligt fænomen, sandsynliggjort af evolutionen[17]. Det er således systemteoriens teoretiske udfordring at redegøre for sandsynligheden i det, at vi mennesker faktisk går rundt udstyret med de for den lille blå planet ret enestående evner til at skabe endog meget komplekse meningsregimer, opbygge semiotiske og semantiske rammer for kvalificering af information og væsensforskellige symbolsk generaliserede kommunikationsmedier. Systemteorien er en syntese af de landvindinger, der er sket inden for den fysiske forskning samt moderne biologi og humanvidenskabelig forståelse for kommuni-

[16] Filosofien omfatter videnskabens refleksionsteorier, altså erkendelsesteori, videnskabsteori, ontologi/metafysik, osv. Filosofien er hjemløs og evigt troløs mod de grænser, der markerer mangfoldigheden af grænser for tilhørsforhold i opgøret med videnskabens mulighedsbetingelser. Den er, som Luhmann selv, diabolsk, evig troløs, selv mod egen troløshed (med alt hvad det implicerer af paradokser og krav om omgang med samme).
[17] Nicholas Georgescu-Roegener er inde i et tæt parallelt projekt med Luhmanns i sin bog ”The entropy law and the economic process” fra 1971. Det er en skam, at Luhmann ikke går i dialog med dette værk.

kation og informationsteknologi. Teoriens indskrivning af sig selv i dette kompleks gør ikke tingene mindre komplekse. En af udfordringerne går så på, at nok så dybdeborende forsøg på at skabe transparens med historiske redegørelser og kausale konstruktioner tenderer mod at gøre den sociale selvforståelse endnu mere opak, end den var. Nietzsche sagde det mere pædagogisk med en bemærkning om, at de døde i historieforskningen har tendens til at begrave de levende. Luhmann forholder sig til problematikken ud fra et spørgsmål om at finde det rette teoretiske abstraktionsniveau, den funktionelle udgave af beherskelsen af det komplekse, dvs. den kognitivt funktionelle kompleksitetsreduktion.

På den måde kommer han frem til det økonomiske systems mindste element, betalingen, der manifesterer sig i en omverden af fortrolighed med netop pengene som betalingsmiddel. Går man under dette for systemet konstituerende basale element, så forsvinder systemet for iagttageren. Det er Luhmanns kompleksitetsreducerende udgangspunkt for teoridannelsen, dvs. det niveau som abstraktionen må tage udgangspunkt i for ikke at miste videnskabeligt funktionelt greb om fænomenet for forskning, det økonomiske system.

Mennesket indskrives teoretisk i det økonomiske systems omverden, her hvor det står sammen med sine behov[18]. Systemet består af betalinger og mennesket står uden for systemet, som systemets umiddelbare omverden.

Problemet er at anskueliggøre og sandsynliggøre den usandsynlige fortrolighed, som vi behersker i dagligdagen, uden at fortegne de for os så ureflekterede forudsætninger for at tænke, agere og handle med penge. Menneskets bevidsthed[19] er en grundbetingelse for det økonomiske systems særlige form for kommunikation, og der er tale om gensidigt konstituerende medier, dvs. for hinanden bærende og nødvendig omverden. Både det sociale, pengeøkonomien, og det psykiske arbejder i meningens form, lader sig gensidigt strukturere semantisk og forme kognitivt.

---

[18] Det lader sig igen gøre at tale om en omverden af behov uden at substantivere. Jeg tager Luhmanns behandling af behovene op senere, da der er grund til at differentiere i blandt dem. Nogle behov fødes med pengeøkonomien og markedet, hvor andre betragtes som uafhængige og legitimerende for systemets funktion. Det virker ikke som om, at han tager konsekvensen af en differentiering af behovene, selv om det er yderst afgørende for selve pengeøkonomiens funktion, at der er forskel på dem. Behovene beskrives som det, der forener systemets lukkede selvreference med dets fremmedreference, dvs. som foreningen af systemets lukkethed med dets åbenhed.

[19] Bevidstheden er det psykiske systems medium, hvor kommunikationen er det sociales medium. Begge medier er struktureret i meningens form.

Pengene er ikke penge uden betalingen og omvendt, betalingen og fortroligheden med penge er ikke uden penge. Det emergente aspekt er karakteristisk for økonomien på en måde, som den analytisk aksiomatiske metode er dømt til at gå fejl af[20], ligesom det sociale i det hele taget ikke lader sig indfange af de formelt optegnede kumulative mål for omsætning og pengeværdier. Sådanne talværdier falder godt nok som økonomiske parametre, men er ikke væsentlige for økonomien på den transcendentale økonomis niveau. De falder så at sige kvalificeret på det grundlag, som fagøkonomernes metoder ikke åbner for forståelsen for. Økonomernes iagttagelser falder inden for systemets symbolik, hvor videnskaben (den mere videnskabelige af slagsen) om økonomerne og økonomien orienterer sig diabolsk[21] mod økonomien.

Betalingen er den for systemets autopoiesis basale hændelse, en social begivenhed, hvor den betalende køber afgiver betalingsevne til en sælger, der i fortrolighed med pengenes genanvendelse er parat til at afgive noget mod betaling i penge. Systemets basale begivenheder hviler i en ramme af transcendentale betingelser, som den analytiske tilgang er dømt til at gå fejl af, takket være de snævre grænser der er, for hvilke opgaveformuleringer der lader sig genkende under den herskende mainstreamøkonoms metodens opdrag. Fortroligheden er ikke at måle, men henhører under økonomiens transcendentale betingelser.

---

[20] Det handler om mere end kompleksitetsreduktion i fagøkonomiens aksiomatiske orienteringsmønster: “They see the field’s high technical costs of entry and its members’ endeavours to capture complex social processes through equations or clear-cut causality as evidence of the discipline’s superior scientific commitments, vindicating the distance from and the lack of engagement with the more discursive social sciences. In a prominent example, Lazear (2000, pp. 99–100) writes: “The ascension of economics results from the fact that our discipline has a rigorous language that allows complicated concepts to be written in relatively simple, abstract terms. The language permits economists to strip away complexity. Complexity may add to the richness of description, but it also prevents the analyst from seeing what is essential.” An eminent professor echoed this view when he described, this time critically, the narrow epistemological demands of his discipline (interviewed by Fourcade 2009, p. 91): “You are only supposed to follow certain rules. If you don’t follow certain rules, you are not an economist. So that means you should derive the way people behave from strict maximization theory. . . . The opposite [to being axiomatic] would be arguing by example. You’re not allowed to do that. . . . There is a word for it. People say ‘that’s anecdotal.’ That’s the end of you if people have said you’re anecdotal . . . [T]he modern thing [people say] is: ‘it’s not identified.’ God, when your causality is not identified, that’s the end of you.”
Journal of Economic Perspectives—Volume 29, Number 1—Winter 2015—Page 92

[21] Dia (fra hinanden) ballein (kaste), hvor det symbolske handler om det forenende, sammenholdende.

Rammen af fortrolighed, som de handlende møder hinanden med i handlen[22], bærer og bekræftes ved de basale økonomiske hændelser. Denne ramme kan ikke beregnes, men bekræftes eller afkræftes i enhver basal hændelse. Betalingen, udvekslingen af varer og ydelser mod betaling i penge er det uddifferentierede økonomiske funktionssystems mindste element, der som begivenhed opstår og forsvinder som systemets konstituerende basale begivenhed, systemets autopoiesis. Det sker med enhver handel.

Evolutionsteoretisk kræver det sit at sandsynliggøre det i matematisk forstand helt usandsynlige i, at sådanne hændelser skulle kunne finde sted. Systemets mulighedsbetingelser er teoretisk og filosofisk den udfordring, som vore dages økonomer ikke tager op. Den aksiomatisk matematisk deduktive og analytiske metode har overtaget fagøkonomien, og forskningen, videnskaben om økonomi er gået under for økonomi. Fagøkonomiens succeskriterier er et tilfældigt markeds[23], hvorfor den ikke længere ejer den distance, som forskningen behøver for at beskrive sit genstandsfelt videnskabeligt. Det diabolske perspektiv mangler hos fagøkonomien, der orienterer sig økonomisk, dvs. systeminternt inden for økonomiens symbolik.

---

[22] Læs; forventninger, forventninger til forventninger, forventningsforventninger eller gå udtrykket ”dobbeltnegation” efter i ”Soziale Systeme” fra 1984.

[23] Der er en udpræget tendens til ideologisk at ophøje konkurrencen på markedets betingelser til samfundets primære målestok og kriterium for udvikling, mening og værdi, hvorfor økonomerne kun kan få øje på afsætningen af deres resultater på markedet som det egentlige mål for resultaternes videnskabelige gyldighed, dvs. de overlader det fuldt ud til de købedygtige på markedet at bestemme over deres resultaters gyldighed. De er yderst fokuserede på at formulere anbefalinger omkring ledelse og organisering inden for både offentlige og private institutioner, og i alle sammenhænge ophøjer de bundlinjen til mål og kriterium for succes. I fundamentet af deres kompleks af en axiomatisk deduktiv forklaringsmodel finder man forestillingen om, at bundlinjen hos den enkelte rationelt orienterede agent giver et for ordenen retningsgivende fast fundament, der sikrer, at de frie markedsmekanismer fører udviklingen mod den bedste af alle verdener: ”In economics,…, “de gustibus non est disputandum”: preferences are “usually assumed to be fixed” …, the qualitative methods that underpin the work of many interpretive social scientists often do not square well with economists’ formal aspirations, with their views on causality, or with their predilection for methodological and theoretical precision over real-world accuracy. …, even when the substantive terrains overlap, the explicit or implicit pecking order between the disciplines often stands in the way of a desirable form of intellectual engagement. (med andre ord; hvad der ikke lader sig registrere kvantitativt på bundlinjen, det er ikke befordrende for det mål for mening, som eksplicit lægges som kriterium for mening bag udviklingen, den isolerede økonomiske agents maximum af tilgodehavender hos alle andre)
Journal of Economic Perspectives—Volume 29, Number 1—Winter 2015—Page 93.

Økonomi er kommunikation, hvis mulighedsbetingelser bl.a. er funderet i mening, semantik og socialt kognitive dispositioner. Foruden det økonomiske systems semantiske ramme, uden økonomisk social og psykisk kompetence, tillid til penge som betalingsmiddel, så ville pengene ikke engang kunne foregive at have en systemintern funktion. De kan kun leve ved denne, sin egen symbolik, ved sit "som om", som om noget udgør pengenes iboende væsen[24]. Det er kernen i det på en og samme tid abstrakte og konkrete indhold, som systemteoriens fremstilling af samfundets økonomiske system som kommunikation kommer med. Det er en kvalitativ beskrivelse, hvis mening og gyldighed der ikke kan redegøres for kvantitativt med kumulative mål for systemets nominelt angivne talværdier.

Pengene indikerer den systeminterne mening i økonomisk forstand. Pengene fungerer semantisk som mål for værdi i intern forstand. De optræder som mål for det, der tilbydes på markedet. Prisen, tilbudsprisen og den betalte pris kan i princippet sættes på alt. På den måde er symbolikken universel, lige som kærlighedens, magtens, sandhedens, retfærdighedens og moralens. Prisen, pengeprisen, står for den sammenholdende symbolik i systemintern semantisk forstand. Den særskilte økonomiske rationalitet arbejder på symbolikkens basis, hvorpå markedsværdierne manifesterer sig som denne symboliks indikationsværdier, systemets indre omverden.

Semantikken bærer indikationerne – dvs. de iagttagelsesformer, som indikationerne lever semantisk ved – den semantiske struktur er den stiltiende forudsætning for, at det giver mening at tale om at sælge og købe, at lade varer, ydelser og ejendom skifte hænder i handelen. Distinktionerne, mellem det at eje og det ikke at eje penge, gods, goder og potentialet for at sælge sin arbejdskraft, virker i iagttagelsen, bag den økonomiske opmærksomhed. Fortroligheden med distinktionen mellem ret og uret, dit og mit, er forudsætninger, som er med til at bære det økonomiske system på transcendentalt plan. Igen handler det om, at systemets forudsætninger ligger i omverdenen, og om den gensidige betydning, det at omverdenen præges af systemet og omvendt, systemet præges og bæres af omverdenen på måder, som der ikke kan redegøres for kvantitativt eller med entydige kausale forklaringer.

Penge kan købes og de er købekraft, efterspørgsel i forhold til alt andet, der melder sig på mediets, symbolikkens vilkår. Det, der viser

[24] "Das Wesen des Geldes" er titlen på et værk af Joseph A. Schumpeter, som vi kommer ind på senere. Værket blev udgivet posthumt mod forfatterens vilje i 1970. Det er min tro, at han manglede det videnskabelige fundament, som siden er kommet til og som Luhmann bygger på.

sig som markedsværdi, falder ind under det pengeøkonomiske systems symbolik. Andre former for mening falder uden for. Nogle af dem formår at arbejde med pengemediets symbolik på de for mediet fremmede betingelser. Når det sker, fx i systemteoretisk regi, så er der tale om diabolske iagttagelser af pengemediets symbolik. Det økonomiske system falder i diabolsk perspektiv. Det tilfalder således videnskaben, at kvalificere det økonomiske systems markedsværdier som pengenes realitet og sætte denne realitet op over for virkelighedens penge, realitetens penge.

Denne distinktion behersker vore dages økonomer ikke. De identificerer markedsværdierne, pengenes realitet, med realitetens værdier. Det vidner om manglende evne til at reflektere over det økonomiske systems kun systeminterne mening, symbolikkens universelt ukvalificerede og dermed ideologisk dogmatiske patent på mening. Som fortidens og nutidens monoteister, så tænker de kosmologisk, som om deres markedsværdi var universelt gyldige mål for værdi i det hele taget, som om de galt hinsides de yderst mangfoldige og svært partikulære mulighedsbetingelser, foruden hvilke symbolikken var intet, og som dermed i realiteten er alt andet end universelt gyldig. Markedsværdierne manifesterer sig som systemets symbolik. De svarer ikke til noget som helst, og giver kun mening på systemets betingelser.

Økonomi er social adfærd, kommunikation, kognitivt betinget, med saglige, tidslige og sociale meningsdimensioner. Den udfolder sig i sine egne universelle betydninger, men befinder sig ikke i noget vakuum eller uden for verden. Den gensidige konstituering af relationen system / omverden er kvalitativ, går over det som Luhmann kalder strukturel kobling og interpenetration. Det falder uden for det, som der kan redegøres for med kvantitative og kausale forklaringsmodeller, fordi der ikke er tale om årsag- virkningsrelation, entydigt adskilte kausale og målelige faktorer, selv om de formelle aspekter af økonomien er af kvantitativ nominel karakter. Kommunikation og informationsforarbejdning er kvalitativ, ikke kvantitativ. Hvis man inden for fagøkonomien kun orienterer sig mod det, der kan måles, så forstår man ikke de kvalitative forskelle. Og da økonomerne tit er overbeviste om, at der ikke er noget at komme efter uden for egne rækker, ja så er forudsætningen for videnskabelighed effektivt fjernet her.

Den kausalt analytiske metode står i vejen for den mere fundamentale forståelse for økonomien med sine formaliserede kalkuleringer[25].

[25] Flertallet af amerikanske fagøkonomer mener ikke at der er noget at komme efter hos andre videnskabelige discipliner end deres egne: Journal of Economic Perspectives—Volume 29, Number 1—Winter 2015—Pages 94 og 95. Og hvis de endelig går ud i periferien af deres egen disciplin, så

Der findes andre kommunikationsmedier end pengenes, og der findes kaskader af meningsregimer, som ikke udfolder sig entydigt inden for nogen særskilt form for symbolik med universel prætention som pengenes. Den økonomiske rationalitet kan fx tematiseres på sådanne for selv samme rationalitet fremmede semantiske forudsætninger. Så viser den økonomiske rationalitet sig som afgørende for det prissattes pris. Pengenes symboliserede markedsværdier holdes sammen af symbolikken. I kraft af den distancerede fremstilling af dette domæne bliver det muligt at se den økonomiske rationalitet i diabolsk perspektiv, dvs. på for den økonomiske symboliks fremmede betingelser.

Grundene, til at fagøkonomien går uden om den mere forpligtende forklaring på, hvad økonomisk vækst er, ligger bl.a. i, at man ikke forstår det økonomiske system som kommunikation, og pengene som et kommunikationsmedie. Det er her, at systemteorien danner grundlag for kritik af den fremherskende fagøkonomi. Systemteorien kan fx forklare, hvordan inflationen i priserne på kapitalværdier kan forveksles med det, der af ideologiske og uvidenskabelige årsager opfattes som forudsætning for løsning af alle det moderne samfunds problemer. Det kan præcist forklares som den blindhed, der ligger forbundet med at en bestemt økonomisk tænkning lukker af for de former for viden, som ikke kan manifestere sig inden for den systeminterne symbolik. Sandheden om det moderne samfunds økonomiske systems dysfunktion er diabolsk i forhold til fagøkonomisk og økonomisk selv- og fremmedforståelse.

Kvaliteten af inflation og vækst har med kommunikation og sammenhængen mellem system og omverden at gøre. Det er mere, end hvad der kan regnes på[26], det kan ikke måles og optegnes formelt matematisk. Distinktionen mellem realøkonomisk vækst og inflationsværdi er kvalitativ, og den er svær at opretholde med andet end ideologiske begrundelser, sådan som det sker hver dag på den herskende fagøkonomis (u)videnskabelige præmisser.

Modviljen i forhold til anden form for viden end det beregnelige og målelige, som indgår i de formelle matematiske modeller, er ikke

---

handler det om finanserne, der ret beset er penge/økonomi. De har i stor stil overtaget sine arbejdsgiveres perspektiv på tilværelsen, som betaler dem ekstremt godt for det. Journal of Economic Perspectives—Volume 29, Number 1—Winter 2015—Pages 102–111

[26] Det er mere end en arbitrær bestemmelse af, hvilke priser inden for prisdannelsen der skal danne grundlag for vurderingen af andres op og ned i forhold til hverandre. Koblingen mellem realitet og symbolik er kvalitativ, hvor definitionen på begrebet ”inflation” i mainstreamøkonomisk forstand naivt antages som kvantitativ.

ontologisk neutral, sådan som fagøkonomien hævder i øjeblikket. Det er langt fra ontologisk neutralt at beskrive det moderne samfunds afgørende funktionssystem, som om der her kun var tale om kumulative, målelige og entydigt optegnede kausale relationer mellem kvantitativt målelige størrelser. For det handler påviseligt om, at verden mister kvalitative forudsætninger for funktion som konsekvens af bestræbelsen på at leve op til sine gældsforpligtelser[27] til sig selv. Verden bliver hverken større eller mindre, sådan som idealerne om den økonomiske vækst foregiver, hver gang der udveksles eller etableres gensidige fordringer de rationelt orienterede økonomiske agenter imellem. Den forandres, og det er noget kvalitativt.

Det er af en anden verden for fagøkonomerne at beskrive økonomien som et uddifferentieret kommunikationssystem i det sociale med eget symbolsk generaliseret kommunikationsmedium. De kumulative matematisk angivne værdier er nemlig ikke fundamentet i en sådan beskrivelse. Det er ikke ontologisk neutralt at lade det målelige tage patent på virkeligheden. Det er ikke en funktionel kompleksitetsreduktion af omverdenen, som de formelle beregninger præsterer, men ideologi. Den metafysiske reduktion af genstandsfeltet, økonomien, til det, som en matematisk kumulativ formel beregning gælder, går fejl af den transcendentale forståelse for økonomien, og indskriver performativt sig selv som fagøkonomi under ideologiens genstandsside, markedsideologi. Det er social dysfunktion, fagøkonomiens inkompetence.

Fagøkonomerne ser sig som økonomisk produktive, udfører bestilt fakturaforskning, først og fremmest betalt og bestilt af den finansielle sektor men også af andre medlemmer af bestemte segmenter og økonomisk definerede interessegrupper, der har overtaget ideologien.

De finansielle rådgiveres ideologi og rationalitet sidder i dag på store dele af den offentlige og private administration. Den ideologiske selvbeskrivelse udfolder sig ”som om”, at resultaterne var kvalificeret alene i kraft af sin øjeblikkelige markedsværdi. Forskningen er på den måde gået under for dyrkelsen af pengenes tomme nominelle værdier, dvs. den økonomiske symbolik har sat sig igennem internt på bekostning af videnskabens autonomi, hvorfor fagøkonomien har mistet den nødvendige distance, der er forudsætningen for at kunne kvalificere empiri og teoretiske beskrivelser af økonomien som videnskab.

---

[27] Den mere differentierede beskrivelse af penge medtager bankpengene, gæld, som et væsentligt træk ved pengenes væsen, et forhold som økonomerne har det svært med, fordi det underminerer pengene som gyldigt kvantitativt mål for noget som helst. Det kommer vi tilbage til igen.

Pengenes talværdier kan der regnes på, men relationen til forbrugerens behov, pengenes nytteværdi og hele det økonomiske systems rationalitet kan ikke reduceres til det matematisk analytiske indhold, dvs. registreres som kumulative værdier, uden at barnet, den videnskabelige sandhed om økonomien, ryger ud med badevandet. Forudsætningen for at forstå det er, at der anvendes andre kognitive instrumenter, end dem mainstreamøkonomien er knyttet til.

Forudsætningen for, at mainstreamøkonomien kommer på højde med sig selv som videnskab i relation til genstandsfeltet for opmærksomhed, den økonomi, som den har ladet sin videnskab gå under for, er, at den forstår det økonomiske systems symbolik, frem for blindt at adlyde den. Dvs. videnskaben må genindtage en distanceret og diabolsk iagttagers position, også selv om det forøger afstanden mellem forskning og faktura.

Luhmanns univers af betydninger er sammen med selve systemteorien en kompleks størrelse, der umiddelbart virker meget lidt imødekommende for ikke at sige meget svær at se det relevante i for de kredse, der hævder at forstå sig på økonomi.

Og så opstår der yderligere komplikationer, når man vil korrigere hans fremstilling. Jeg køber ikke hans fremstilling hele vejen igennem. Det overskrider mine personlige evner at give et overblik over de mange selvmodsigelser, der er i hans fremstilling. Derfor må jeg koncentrere mig om det relevante i forhold til det projekt, som jeg fx spænder hans teori for her.

Det er relevant at bruge Luhmanns systemteoretiske fremstilling af pengeøkonomien, fordi hans beskrivelse af pengeøkonomien åbner for en række muligheder for at reflektere distanceret og kritisk i forhold til pengeøkonomien. Han indtager den diabolske position i forhold til mediets symbolik, behersker og udvikler den som ingen anden. Det gælder både for fagøkonomer og andre, der prøver på at forstå pengeøkonomiens funktion i det moderne samfund, at hans systemteori og fremstilling af samfundets økonomi kan give dem den distance, de ellers mangler, der hvor forståelsen for det økonomiske funktionssystem er gået under for dets symbolik.

Diabolsk vs. kritik

Luhmann hævder, at hans bog om økonomi ikke sigter på at kritisere den etablerede økonomiske videnskab eller på at bevæge sig ind på dens domæne. ”Det er ikke fagøkonomi, og hvis fagøkonomerne alligevel skulle genkende noget fra sit felt i hans værk, så er det en tilfældighed”.(s.13 og 14, D.W.d.G.1988). Det kritiske potentiale ligger i teoriens autonomi, og kritikken kommer kun eksplicit til udtryk i meget begrænset omfang.

Der er dog passager, der ikke kan kategoriseres som andet end kritik af den rationalitet, der i princippet skulle forlene udviklingen på det fri marked med sin inerti og retning mod den bedste af alle verdener, altså en endog meget eksplicit kritik af den ideologisk funderede tilgang til markedet, økonomien, som hersker inden for store dele af den gældende fagøkonomi.

Forestillingen om det nytteoptimerende økonomisk rationelle menneske som en substantiel eller bare konstruktiv ontologisk fiktion i fundamentet af mainstreammodellernes mikroøkonomi er metafysisk. Den er resultat af iagttagerens egen poesi,[28] her ”fagøkonomens”, og den er alt andet end videnskabelig, objektiv og neutral. For at se det, så må det både diabolske og kritiske perspektiv manifestere sig i ”iagttagelsen af økonomen som iagttager”[29].

For at anskueliggøre potentialet for kritik af den økonomiske rationalitet i Luhmanns teori, er det værd at nærlæse et af de få steder, hvor han formulerer sig kritisk.

---

[28] Behovet for at substantivere de egenskaber, som teoridannelsen har brug for i sit fundament, for at lette arbejdet med at læse udviklingen ud af regnemodellerne som det mere eller mindre nødvendige resultat af atidslige lovmæssigheder, har ført til forestillingen om det økonomiske menneskes iboende økonomiske rationalitet. Men det burde være unødvendigt at gøre som fx Karl Polanyi, nemlig at afsøge historien for polemisk i forhold til de klassiske økonomer at finde beviser på, at mennesket ikke pr. definition er et væsen, som er udstyret med ”the propensity to barter and trade”. Det kunne desværre godt se ud, som om det stadig er relevant at referere til Karl Polanyi her.
https://www.google.dk/?gws_rd=ssl#q=karl+polanyi+the+great+transformation

[29] Iagttagelser af iagttagelser er 2. ordens iagttagelser (Systemteoretikerens foretrukne holdeplads, udgangspunktet for Luhmanns selvkarakterisering af sig selv som en ”djævelsk iagttagere”, der kun er tro mod det ikke at være tro mod nogen særlig position, netop fordi alt bliver sat ind i en anden ordens iagttagelse, selv de anden ordens iagttagelser, som systemteorien konstant skifter imellem.)

På side 270 og 271 i ”Die Wirtschaft der Gesellschaft” markerer han, at der er grænser for den økonomiske rationalitets gyldighed. Her beskriver han, at der er grænser for, hvad der kan ses internt i kraft af en symbolik, og at der derfor er grænser for en systembetinget erfarings gyldighed.

Når man taler om systemets mulighedsbetingelser, sådan som de manifesterer sig for iagttageren via distinktionen mellem system og omverden, så handler det om en forudsætning for at tematisere økonomiens systeminterne og eksterne grænser for funktion og udfoldelse. Beskrivelsen af det økonomiske systems forudsætninger udfolder sig på grundlag af den generelle systemteoris egne forudsætninger, som er det, Luhmann først og fremmest er optaget af at udvikle. Men i det følgende kommer den kritik til udtryk, som bygger op over systemteorien.

Det citerede gentages i brudstykker med kommentarer efterfølgende. Citat: ”Bei der Ausgrenzung von Risikobereichen in einer generell gefahrdurchsetzten Welt hat man lange Zeit auf Rationalitätchancen geachtet, wie sie gerade mit dem Geldeinsatz verbunden sind. Das hat den Begriff des Risikos gefärbt, hat ihn mit der Vorstellung der Bemessbahren und Kalkulierbaren und dadurch Verantwortbaren zusammenfließen lassen. Inzwischen werden jedoch Probleme wie Technologiefolgen, Umweltzerstörungen, Zivilisationsschäden, ja Rationalitätsschäden in einem Umfange diskutiert, der zu einer Revision des Begriffs zwingt. Offenbar fällt das, was an Zukunftsschäden ausgelöst wird, nicht mit dem zusammen, was im Kontekst der Funktionssysteme rational kalkuliert werden kann. Die Risiken, auf die die moderne Gesellschaft sich in ihrem Normalfunktionieren einlässt (und Risiken sind es, weil ein anderes Handeln die Schäden nicht eintreten lassen würde), überschreiten offenbar die Möchlichkeiten rationaler Kalkulation. Sie hängen mit der Diabolik der Kalkulation selbst zusammen; sie sind gerade dadurch bedingt, dass die Codierungen und Programmierungen der moderne Geldwirtschaft eine rationale Kalkulation ermöglichen.

Offenbar hat die Differenz von Symbolik und Diabolik also auch einen zeitlichen Aspekt. Symbolisch überbrückt das Medium die Differenz von Gegenwart und Zukunft in der Gegenwart. Symbolisch erscheint die Zukunft als gegenwärtige Zukunft, als vertretbares Risiko. Aber der Teufel will, dass die künftigen Gegenwarten nicht unbedingt der gegenwärtigen Zukunft entsprechen müssen. Selbst wenn man das Risiko kalkuliert hat, ist der Eintritt des Schadens unerfreulich und führt fast zwangsläufig zu einer Rückwärts umbewertung der Entscheidung. So mag man gut dastehen, wenn es gut geht, und

geopfert werden, wenn die künftige Gegenwart eine Neubewertung ihrer Vergangenheit durchsetzt.

Angesichts von Gefahren konnte die Gesellschaft sich mit Vertrauen in Gott helfen und mit dem Versuch, den Teufel aufzuweisen. Angesichts von Risiken müssen für dasselbe Problem andere Lösungen gefunden werden.“ (s. 270 – 271 Die Wirtschaft der Gesellschaft)

Risiko vs. trusler og farer[30]

”Bei der Ausgrenzung von ***Risiko***bereichen in einer generell ***gefahr***durchsetzten Welt hat man lange Zeit auf ***Rationalität***chancen geachtet, wie sie gerade mit dem ***Geld***einsatz verbunden sind.“

Luhmann arbejder med sin egen distinktion mellem ”risiko” og ”trusler” (farer), og den er relevant for forståelsen for den måde, han anvender begrebet ”rationalitet” på. Der kan hentes en del for hans teoribygning særskilte betydninger ind i forståelsen af det citerede, hvor også ”penge” optræder, hvis man tager fat i hans udvikling af begreberne ”risiko og trusler”.

For at et system kan orientere sig rationelt, må det som minimum arbejde med en slags distinktion mellem sig og sin omverden. Det økonomiske system udgrænser sig via den basale selvreference, adskiller sig operativt fra omverdenen, men for at kunne tale om et rationelt system forudsætter det, at systemet genindfører en grænse mellem sig og andet i sig selv. Det formår selve det pengeøkonomiske system ikke. Den ”form” for rationalitet, der udfolder sig takket være økonomiens symbolik, mediet penge, omgiver og præger måden, som de potentielt rationelle agenter orienterer sig på. Men det økonomiske system har ikke nogen repræsentation for sig selv internt i sig selv, eller funktionel distinktion mellem det økonomiske system og sin omverden, og har dermed heller ikke noget ”i sig selv”, der kan påtage sig rollen som ansvarsindehavende repræsentant ”for sig selv”.

Selve det at foretage en handling, række ud over sig selv, giver kun mening i kraft af distinktionen mellem system og omverden. Det, at noget falder som konsekvens af systemet, der rækker ud over sig selv, i omverdenen, og at dette noget erfares internt i systemet, som konsekvens af systemets intention, er en nødvendig forudsætning for at kunne tale om rationalitet, uanset hvor utilstrækkeligt et grundlag

[30] Luhmann, Niklas: „Soziologie des Risikos“ 1991.

det så i øvrigt måtte være for overhovedet at kunne tale om rationalitet.

Det økonomiske system kommer måske nok til syne for iagttageren, hvor en mangfoldighed af økonomiske agenter genererer markedet for sig, på en måde hvor hver agent hver især orienterer sig og agerer ud fra en distinktion mellem hvad der er befordrende for agentens/organisationens/virksomhedens fortsatte muligheder og hvad der ikke er. Men dette evt. aggregerede udtryk for mangfoldighed eller begrebsmæssigt identificeret samleudtryk er ikke et videnskabeligt mål for hele det økonomiske systems identificerede rationalitet. Markedet er et andet for enhver, selv om prisen fx nominelt er den samme. Det økonomiske system behersker ikke sig selv via distinktionen mellem sig og andet, det er nemlig ikke den distinktion mellem det økonomiske system i sin helhed og dets omverden, der melder sig i markedet, men de forskellige agenters rationalitet og distinktionen mellem dem og markedet, det økonomiske systems indre omverden. Det økonomiske systems indre omverden kommer til syne og genereres på en bestemt måde, dvs. over prisdannelsen, men prisdannelsen er ikke udtryk for systemets rationelle omgang med grænsen mellem økonomi og omverden. Omverdenen findes kun systeminternt som det prissatte, kendt over sin markedsværdi. Den ydre omverden, naturen, og den sociale omverden, resten af samfundet, er ikke det økonomiske systems indre omverden, men fremmed territorium slet og ret, det diabolske, for så vidt som det indeholder kognitiv adfærd.

Funktionsanalysen går på systemhandling, på spørgsmålene om den palet af mulige funktionsadækvate eller inadækvate, tilsigtede eller utilsigtede virkninger af et system, der kan være tale om, når et system rækker ud over sig selv. Det at henføre årsagen til en i omverdenen indtrådt virkning til systemet selv er konstituerende for systemets rationalitet. Med beskrivelsen af en virknings indtrædelse som resultat af systemets handling, sætter systemet noget af den semantiske ramme, der er forudsætningen for det meningsfulde i at tale om systemets rationalitet. En virksomhed kan fx investere i produktion med henblik på produktets afsætning og markedsværdi med fremtiden for øje. Markedet konstituerer sig på den måde for virksomheden som det økonomiske systems indre omverden, først fiktivt, virtuelt, som nutidens fremtid, og efterfølgende kan investeringen tematiseres på måder, der er helt afgørende for, hvordan både rationalitet og ansvar kommer til syne. Investeringen manifesterer sig som nutidens nutid, nutidens fremtid og fortid med udgangspunkt i kalkuleringerne over fortidens resultater, budgetter, tradition, der først peger frem mod fremtidens efterspørgsel på den produktion, som virksomheden kender til at byde ind med på markedet. Nutidens

fremtid har et virtuelt aspekt, nutidens ”når og hvis”, det som den kalkulerede investering fører frem mod og peger på, som så med indtrædelsen af fremtidens nutid igen kan reflekteres som resultat af fortidens nutidige fremtid. De tilsigtede virkninger er for systemet heldige eksempler på systemets rationalitet, hvor de mere uheldige kan ses som påskud for systemintern anbringelse af ansvar for fejlkalkulation (risiko) eller som resultat af omverdensbetingede uheld (farer). Således bruges investeringen, pengene, symbolikken, mediet som det mere eller mindre beregnelige, økonomisk rationaliserede, der danner bro mellem tiderne. Risikodelen handler om det, at det langt fra er sikkert, at fremtiden indtræder som fortidens kalkulerede fremtid. I bagklogskabens klare lys afslører fortidens bestræbelser på at udøve rettidig omhu sig som systemets/agens/virksomhedens svigt, hvis fejlen virker som systemintern ansvarspådragelse.

Der bruges mange ressourcer på internt i organisationerne at lave procedurer og formelle optegnelser over, hvordan ansvaret for de dispositioner, der finder sted, kan anbringes hierarkisk i organisationen i fremtiden, når resultatet af organisationens handlinger viser sig. Det afgørende er her, hvordan man definerer selve beslutningen, der har med ansvarsplaceringen at gøre. Rationaliteten handler lige så meget om, hvordan man omgås ansvarsfordelingen, som om hvordan de tilsigtede mere eller mindre succesadækvate mål opnås.

Organisationer og institutioner med hierarkisk ansvarsfordeling investerer mange ressourcer i procedurer for beskrivelser og registreringer af beslutningerne, som tit og ofte defineres posthumt fx i en regering, hvor underordnede ministre i forhold til den øverste må være bekendt med sine overordnedes behov for at anbringe aben nedefter og være parat til at fordele den videre nedad hos embedsfolk og andre lettere ofre for, at noget går galt.

Problemet med det økonomiske system er i det hele taget, at det ikke er en organisation, og at man ikke pr. definition kan antage, at markedet er rationelt, sådan som det sker ideologisk i markedsøkonomernes dogmatisk funderede teorigrundlag.

Det økonomiske system løber ikke nogen risiko i sin helhed[31], for det er kun en ideologisk antagelse, at det i sin helhed orienterer sig som

[31] Bevisbyrden for, at det forholder sig anderledes, påhviler de troende. Men de har aldrig levet op til kravet om dokumentation, hvorfor de, uanset hvor højtestimerede de er inden for egne og andres rækker, aldrig har hævet sig over dogmatikkens, troens, domæne.

en rationel enhed[32]. Og den symbolik og rationalitet, der determinerer den økonomiske udvikling, kan derfor ikke stilles til ansvar på samme måde som en organisation, en virksomhed eller individuel person. Det økonomiske system har ikke nogen repræsentation, der kan stilles til ansvar for økonomien i sin helhed.

Udviklingen finder også sine forklaringer under henvisning til eksterne faktorer i forhold til forskellige institutioner, organisationer og individer. Omverdenen er altid større end systemet, uanset om det er et funktionssystem, et individ, virksomhed eller institution og byder på en mangfoldighed af trusler, som systemet aldrig bliver herre over, lige som omverdenen byder ind med en mangfoldighed af tilbud på ansvarsfraskrivelse i tilfælde af manglende succes for fx markedets aktører. Risiko er det, som et system løber, når det rækker ud over sig selv, ved selv at være årsagen til hændelsen. Risiko handler om potentiel ansvarspådragelse. Truslerne kommer udefra, og det kan af systeminterne grunde være yderst rationelt at placere aben uden for systemet, når ulykken rammer.

Kvantitative beregninger og ansvar

„Das hat den Begriff des Risikos gefärbt, hat ihn mit der Vorstellung der Bemessbahren und Kalkulierbaren und dadurch Verantwortbaren zusammenfließen lassen.“

Mediet penge lægger op til beregninger omkring det målelige. Men systemtilstande, psykiske og organisationers tilstande, er kvalitative lige som omverdenen udgør myriader af organiske fænomener, der alle kvalitativt er med til at udgøre det økonomiske systems mulighedsbetingelser. Kvalitet er lige så lidt målelig, som informationsforarbejdningen socialt og psykisk afhænger af de selektive semantiske dispositioner, der bestemmer den sociale og psykiske udvikling. Der er en tilbøjelighed til at lade tilværelsens kvaliteter forsvinde fra opmærksomheden til fordel for det, der lader

[32] Der gik 40 års liberalisering af den finansielle sektor forud for finanssektorens sammenbrud i 2008, hvor staterne blev påkaldt for med nationalbankpenge og statsbudgetter at redde sektoren fra sig selv. Her, år 2015, forlanger de største banker inden for det europæiske rum stadig af staten og nationalbankerne, at de skal sikres af lovgivning og offentlige penge: http://economia.elpais.com/economia/2015/05/17/actualidad/1431887765_729029.html Troen på det fri marked som garantien for udviklingen mod den bedste af alle verdener er paradoksal, nogen lunde lige så intellektuelt forpligtende som logikken hos de liberale danske bønder, der argumenterer for, at EU og nationalstat skal støtte op om de mest kapitalstærke bedrifter på dansk jord, fordi de er de bedst egnede på det fri markeds betingelser, hvorfor markedet ikke skal have lov til at skubbe dem ud over gældskrisens afgrund!

sig beregne kvantitativt i en verden, hvor pengenes symbolik har taget patent på det at angive værdi i det hele taget.

Selve rationaliteten, de talmæssige kalkuleringer og kvantitative vurderinger, er fundamentalt afskåret fra forståelsen for de sociale og psykiske processer i sig selv. Kvaliteterne og værdierne selv er langt mere end formålet, altså det der giver mening i rationel økonomisk forstand. Det er heller ikke noget, som Luhmann fokuserer overdrevent på, selv om han i den grad forklarer efterrationaliseringerne og organisationers omgang med tilskrivning og fraskrivning af ansvar som alt andet, end det der kan måles på bundlinjen.

New public management står for en ekstremt primitiv form for filosofi, der bestræber sig på at reducere offentlige og private institutioner til noget, der primært bør styres og vurderes i forhold til bundlinjen, budgetter som der kan skrues på talmæssigt. Processen i sig selv legitimeres af tallet på bundlinjen, og alle former for effektivitet og formålsmæssighed sættes op i forhold hertil. Rationaliteten udfolder sig på egne betingelser, men formår ikke at legitimere sig selv. Meningen i og med denne fattige ontologi fortoner sig i semantisk mørke, som den gjorde i det nittende århundrede, da den under sit rigtige navn, utilitarisme, til sidst blev tvunget til at indrømme, at nyttigheden for nyttighedens skyld, som vore dages neofunktionalistiske dyrkelse af bundlinjen for bundlijens skyld, er dødelig forskelsløs og uforpligtende tautologi, nihilisme. Men kritikken af den nytteløse nyttighed døde, ligesom kritikken i dag har tilbøjelighed til at lade sig fortrænge af pladderoptimisternes jubel eller jammer over resultatet på bundlinjen.

Symbolikken danner bro mellem nutid og fremtid, men lukker sig om sig selv, nihilistisk, tautologisk, blind for de kvalitative forskelle. Djævelen bryder tautologien, splitter enheden med videnstung oprigtig tænkning, dvs. den kritiske levende tanke, som ikke kan måles på sin salgsværdi eller andre abstrakte former for formel kvantitet.

Når rationaliteten undergraver sine egne mulighedsbetingelser

„Inzwischen werden jedoch Probleme wie Technologiefolgen, Umweltzerstörungen, Zivilisationsschäden, ja Rationalitätsschäden in einem Umfange diskutiert, der zu einer Revision des Begriffs zwingt.

Offenbar fällt das, was an Zukunftsschäden ausgelöst wird, nicht mit dem zusammen, was im Kontekst der Funktionssysteme rational kalkuliert werden kann. Die Risiken, auf die die moderne Gesellschaft sich in ihrem Normalfunktionieren einlässt (und Risiken sind es, weil ein anderes Handeln

die Schäden nicht eintreten lassen würde), überschreiten offenbar die Möchlichkeiten rationaler Kalkulation. Sie hängen mit der Diabolik der Kalkulation selbst zusammen; sie sind gerade dadurch bedingt, dass die Codierungen und Programmierungen der moderne Geldwirtschaft eine rationale Kalkulation ermöglichen.“

Ikke nok med at mediet åbner for en risikabel rationalisering af fremtiden for de organisationer og økonomiske agenter, der agerer og kalkulerer på egne vegne med sin fremtid, og at det sker på måder, der kan føre til ansvarspådragelse i tilfælde af systembetingede og uheldige virkninger for sig og andre, men omfanget af tilsigtede virkninger, de aggregerede effekter af sådanne systembetingede hændelser har miljømæssige, sociale og tekniske konsekvenser, som netop på grund af rationaliteten ændrer fundamentalt på rationalitetens forudsætninger i den verden, som rationaliteten tog sit afsæt i som udgangspunkt. Symbolikken omfatter grundlaget for rationaliteten, griber over på fremtiden, og medfører underminering af systemets og resten af samfundets mulighedsbetingelser, sådan som de findes i omverdenen. Rationaliteten underminerer egne forudsætninger: ”Rationalitätsschäden”!

Det er netop rationalitetens ”succes”, resulterende i tilsigtede virkninger, kodede tilvalg og fravalg foretaget i overensstemmelse med egne programmer, der i tilgift underminerer forudsætningerne for overhovedet at orientere sig økonomisk, fordi systemets eksterne mulighedsbetingelser går under for den systembetingede rationalitet. Det skader rationaliteten i det hele taget, som den udfolder sig økonomisk. Beskrivelsen af det falder inden for en kritisk, diabolsk og videnskabelig symbolik, der indikerer, at der er behov for at trække grænser for den økonomiske rationalitets selvudfoldelse. Det er diabolsk kvalificeret viden i forhold til pengemediets symbolik.

Evnen til at arbejde på det transcendentale niveau, uden at forfalde til den vesterlandske tradition for metafysik, munder her ud i en kritik inden for videnskabens egen symbolik, videnskabens sammenhængende teoretiske autonomi, der splitter den kun økonomiske rationalitet ad; den kun økonomiske rationalitets indre sammenhæng kastes fra hinanden, opløses diabolsk, når det økonomiske system således beskrives udefra. Den diabolske beskrivelse rammer den økonomiske rationalitet ude fra på helt andre præmisser, end dem som økonomien selv behersker. Spørgsmålet om det økonomiske systems underminering af egen rationalitet kommer på den måde til at handle om noget helt andet, end det som fx miljøøkonomerne forstår. Det eneste, de forstår, er spørgsmålet om at få råd til at tage sig af problemerne, samt spørgsmålet om, hvordan de sparsomme

ressourcer allokeres bedst muligt ud fra hensynet til systemets underminering af egen rationalitet[33].

Når det globale klima tenderer mod at ændre sig, så truer det selve det sociale og dermed også meningen med enhver form for økonomisk rationalitet. Det er det egentlige fundamentale resultat af det økonomiske systems udbredelse og succes på globalt plan. Det har været afgørende for den industrielle revolution, at det var muligt at brænde fossilt brændsel af. Den teknik og de økonomiske investeringer, der bygger op om forbruget af fossile brændsler, har haft så stor succes, at det i dag er forklaringen på den gigantiske trussel mod selve livet, som vi kender under betegnelsen ”menneskeskabt global opvarmning”. Problemet er så stort og undergravende i forhold til den økonomiske rationalitets funktion, at hverken politikere, deres økonomiske rådgivere, virksomheder, banker, medier eller andre inden for den herskende orden tør se i øjnene, at det underminerer selve deres rationalitet. Rationaliteten er selvnegerende, og forudsætningen, for at forstå det, er, at den kritisk diabolske beskrivelse af den kun økonomiske rationalitet træder ind og splitter symbolikken ad.

Ansvarsplaceringen, beskrivelsen af udvikling som konsekvens af systemets rationelle agenters ageren i verden med ansvars-pådragelse som følge, er også ”alt for uøkonomisk” for vore dages økonomer, selv om det er noget i den retning, at man lader som om, at man vil. Kognitivt er der også tale om en helt umulig opgave, idet den kompleksitet, der findes i omverdenen til den kun økonomiske rationalitet, så langt overstiger, alt hvad økonomer og andre teknisk orienterede iagttagere behersker, uanset hvor fine og avancerede deres formelle regnemodeller er. De bygger fanatisk videre på modellerne, som om at den kvantitative angivelse af deres værdier, det der falder inden for deres symbolik, markedsværdierne, ville kunne bygge bro til kvaliteten i udviklingen. Men som den gode Søren Kierkegaard skrev; man kan godt tælle til ni, men ikke til politi.

Fortællingen om, hvor ekstremt destruktiv væksten i den fysisk økonomiske adfærd er, vil de hverken formulere, sælge eller købe. Det er nemlig yderst uøkonomisk. Det sidste forstår de. Men de

[33] Spørgsmålet om at få råd til at tage sig af de miljømæssige problemer, der først og fremmest kan forklares med en alt for snævert fokuseret opmærksomhed om det at skabe økonomisk omsætning og markedsværdi, reduceres af det såkaldte “Miljøøkonomiske råd” til et økonomisk spørgsmål. Ingen i rådet forstår grænserne for den rationalitet, som dikterer dem deres problemstilling, opgaveformulering. Deres videnskab er gået under for økonomien. http://www.dors.dk/raad-vismaend/miljoeoekonomiske-raad

forstår ikke, at det ikke kan betale sig at være økonomisk, når økonomien underminerer sine egne mulighedsbetingelser!

Det virker slet ikke befordrende for omsætningen, det eneste som de fokuserer på som forudsætningen for at kunne løse de problemer, der er opstået i jagten på økonomisk vækst. Deres rationalitet er obsolet, men det lader sig ikke forstå inden for selvsamme.

Symbolikkens ”som om den omfattede alle forskelle” ignorerer de forskelle, som den ikke omfatter. Symbolikken lukker sig om sig selv. Intellektuelt fejler standen af fagøkonomer over for systemets betydning for udviklingen. De modeller og værdier, som man forstår, forveksles med virkeligheden, fortrænger forståelsen for systemets omgivende realitet[34].

Den økonomiske adfærd har så stor indflydelse på det økonomiske systems omverden, at det går ud over den økonomiske rationalitets mulighedsbetingelser. Rationaliteten er derfor dysfunktionel, dvs. uhensigtsmæssig = rationaliteten er irrationel. Det følger af en kritisk og diabolsk beskrivelse.

Symbolikken, den rationelle kalkulering med fremtiden i form af investeringer i fremtiden, tilbyder sig som broen mellem nutid og fremtid inden for den pengeøkonomiske rationalitets snævre kognitive ramme. Markederne tilbyder sine aktører forsikringen mod egne fejltag. Der handles med forsikringer mod fremtiden. Virkelighedens fremtid er imidlertid heller ikke at beregne for de markedsaktører, der sælger forsikringer mod fremtiden, fordi evolutionen på markedet afhænger af en mangfoldighed af aktørers samtidige selektive opmærksomhed på markedet. Alle sidder og agerer ud fra hver sit udkast til en fremtid, der skabes i processen, hvorfor ingen ville kunne vide, hvad resultatet bliver af det hele, heller ikke der hvor systemets indre omverden, markedet, var lukket i forhold til resten af samfundet og den ydre omverden (naturen). Eksempelvis var det det største forsikringsfirma på det amerikanske marked for ”credit default swaps”, AIG, der gik nedenom og hjem midt under den største finanskrise,

[34] ”Our thinking about money has mistaken the properties of models that formalize the economics and finance views for properties of the real world. This is an intellectual error, but one with significant practical consequences not least because it inserts a bias toward excessive elasticity at the very center of monetary policy. That a bias has fuelled the asset price bubble that created the conditions for the current crisis, and that bias will fuel the next bubble as well unless we learn the lesson that the current crisis has to teach.” (Side 6 “The new Lombard Street” Perry Mehrling, Princeton University Press, Oxford 2011.) De inflationsværdier, som Mehrling taler om her, kommer jeg ind på igen i forbindelse med behandlingen af det økonomiske systems tab af funktion som følge af at det lukker sig om købekraften for købekraftens skyld.

som det økonomiske system har set siden krakket i 1929. Markedets forsikringer mod sin egen dysfunktion hjælper kun dårligt i intern økonomisk forstand, og er om muligt endnu mere patetisk set i relation til systemets potentielle effekter for omverdenen.

Kvaliteten af en kognitiv og social praksis er ikke kvantitativ. Den økonomiske vækst fungerer måske nok i abstrakt formel forstand som de uspecificerede kvantitative betingelser for afhjælpning af problemerne, mangelsituationen. Men den er kvantitativ, hvor de problemer, der skyldes rationaliteten, er kvalitativ. Systemets påvirkning af psyken, det sociale og naturen er kvalitativ.

Bestræbelserne på at reducere enhver problemstilling til en formel kvantificeret økonomisk afvejning af omkostninger og indtægter omfatter fx ikke kvaliteten i sit eget forehavende. Den eksternt kvalificerede viden om økonomien og selve livets kvaliteter er diabolsk, fremmed land inden for symbolikken.

De perverterede sanser (Zivilisationsschäden), der opstår dikteret af markedsværdiernes formelle fordringer på en fremtid, der forsvinder, takket være alverdens skyldneres bestræbelser på at honorere sine kreditorer, kan i sig selv tænkes så fundamentalt undergravende for meningen med enhver fremtidig markedsværdi, at kun patologien, rettet mod den perverse økonomiske tænkning og sanselighed, burde have noget at skulle sige over for en sådan. Luhmann antyder kun svagt den slags, når han fx nævner civilisationsskaderne. Men han ved, at de formelle værdier former en omverden af sociale behov. Behovet for uanet akkumulation af købekraft indrømmes fx flere steder i hans økonomiske hovedværk. Men moralen, livskvaliteterne, lader han andre om at inddrage i beskrivelsen, måske fordi det er med den moralske følelse, som det er med pligten; Moralen bygger for det meste på følelsen og oplevelsen af at have det med sig selv, som andre burde have haft det med sig selv. Det virker ikke befordrende for den rene funktionsanalyse, troen på ”udviklingen”, og Luhmann forholder sig til funktionens, systemrationalitetens autonomi, de interne mulighedsbetingelser, nøgternt fri af engagementets sentimenter, det konkrete menneskes engagement i livets kvaliteter.

Mening i og mening med processen

Den økonomiske formålsmæssighed figurerer i beregningerne inden for rationaliteten som systemets symbolik. Inden for denne symbolik er det meningen **med** processen. Det er meningen **i** processen, at meningen **med** processen er den tilsigtede virkning, overskuddet, bundlinjen. Således bliver meningen **i** processen til meningen **med** den, hvilket i yderste konsekvens er meningsløst, for det handler om, at alt, hvad der er, er til for noget, som er noget andet, hvorfor alt i

yderste konsekvens ender op i en form for tjenerforhold til noget, som ikke er (noget særligt)[35]!

Det handler ikke bare om perverse behov, men om at denne nihilisme tenderer mod at underminere mulighedsbetingelserne for enhver anden form for mening, og reducere den til position af ydmyg tjener for den økonomiske vækst, eller det som den fattige økonomiske forstand forstår. At den fattige økonomiske forstand på den måde ikke bare underminerer sine egne mulighedsbetingelser, men udfolder sig som meningsløs formålsmæssighed, fordi endemålet fortoner sig i intet, ja det fatter økonomer og neofunktionalisme ikke ret meget af. Deres egen fattige filosofi er for svær at forstå for dem. Den slags selverkendelse er systematisk udelukket alene af de præmisser, der ligger i den analytiske metodes dogmatiske fundament, det som man ikke må tale om, tænke på og derfor heller ikke forstå. Forbuddet mod tænkningen er del af sygdommen.

Luhmanns mange funktionsanalyser er ekstremt komplekst differentierede, teknisk betonede detaljer, tenderende mod det ultimativt funktionsadækvate idioti. Spørgsmålet om funktion kan være meningsfuldt et stykke ad vejen, så længe at funktionen er funktionel i forhold til noget kvalitativt og på den måde meningsfuldt liv. Men når funktionen funktionelt lukker sig om sig selv for funktionens egen skyld, og når en så løsrevet rationalitet, som den økonomiske, i den grad har afsløret, at den ikke bare fortrænger opmærksomheden fra de ”sunde behov”, men i den grad tenderer mod at underminere selve forudsætningen for enhver form for funktion, ja så må man trække grænsen for den. En del af hans kritik går på systemets dysfunktion, men kritikken burde også have gået på funktionalitetens meningsløshed, som den udfolder sig i sin yderste konsekvens, der hvor funktionen for funktionens skyld har erstattet al mening, inklusiv sin egen.

Blikket, der lukker sig om formålet med de økonomiske processer, er blindt for kvaliteten i den økonomiske proces. Livet risikerer på den måde at forsvinde i den økonomiske rationalitets formålsmæssighed, bundlinien, ”som om” livet var overflødigt, hvis det ikke gik op i og lod sig udtømme i det rigtige afkast, det gode tal på bundlinjen. Netop det skriver Luhmann ikke så meget om.

Luhmann holder fast i den rene funktionsanalyse, selv om han har en fin forståelse for den måde, som kampen om ansvarsplacering præger opmærksomheden på internt i virksomheder, i offentlige institutioner og organisationer i det hele taget, hvis enheder man kan

[35] Adorno/Horkheimer skriver aforistisk om den ”den formålsløse formålsmæssighed” gennem hele værket ”Dialektik der Aufklärung” fra 1944.

kategorisere som rationelle (i snæver forstand) agenter på markedet. Han forstår fint, at alle disse rationelle enheder af individer og organisationer hver især har sin unikke tilgang til markedet, og at de hver især ligger inde med en viden om egne og fremmede ressourcer, der komplicerer fremtiden og prisdannelsen på selv samme marked i en grad, som afslører snakken om de optimalt informerede agenter som latterlig. Jo mere markedet ved om sig selv, des mere er der at vide om markedet, som dem på markedet ikke ved noget om.

Markedet er poly-kontekstualiseret, dvs. et andet for enhver af dem, der bidrager til det ved at se det for sig og agere ud fra sin egen viden om det, på det[36]. Selv om prisen objektivt set er tilgængelig for enhver og afgørende for, hvordan denne byder ind på selv samme marked, så er dens informationsværdi ikke den samme for enhver. Markedet er et andet for enhver, om end de kvantitative angivelser af tilbudspriser og gennemførte handler kan måles og iagttages som resultat af, hvordan markedet er blevet iagttaget og bliver iagttaget.

Markedsværdien er på den måde objektiv og kvantitativ målelig, men værdien, betydningen af selv samme mål, manifesterer sig vidt forskelligt alt efter behov, ønsker og privatbudget. Systemets symbolik er den samme, men meningen, funktionen og nytteværdien går ikke op i markedsværdien, ligesom prisdannelsen på ingen måde er det objektive mål for livets kvaliteter over hovedet eller kan siges entydigt at bygge op om en højere formålsmæssighed eller bare funktion i det hele taget.

Pengene, det kvantitatives symbolik manifesterer sig i omverdenen, hvor de reflekteres i diabolsk perspektiv. Det økonomiske systems funktionen er at imødekomme omverdenens behov. Men dels former og pervertere pengene disse behov, dels så er værdierne og kvaliteterne i denne omverden aldeles inkommensurable i forhold den systeminterne symbolik. Den nødvendige kobling mellem systemets selvreference og dets fremmedreference, garantien for systemets funktion, er ikke nogen selvfølge. Det er en diabolsk betragtning, der her er forudsætningen for beskrivelsen af systemets dysfunktion. Potentialet for kritik ligger i det diabolske, selv om det diabolske ikke nødvendigvis er kritisk. Det er, hvad videnskaben om økonomien og dens funktion i samfundet kan beskrive. Behovet, for at kritisere det økonomiske systems dysfunktion og mangel på meningsfuld og forpligtende rationalitet, tilhører omverdenen til systemet.

---

[36] Hvis markedet ikke er poly-kontekstuelt, så skyldes det at alle fx orienterer sig mod et sted, der tilfældigvis har fået monopol på at beskrive markedet. Og så er markedet afskaffet.
http://borsen.dk/nyheder/virksomheder/artikel/1/302702/carnegie_efter_it-nedbrud_vi_har_et_monopol-problem.html

Videnskaben kan tjene dette behov, ved at give rammen for en vidensbaseret kritik af økonomien.

De akkumulerede konsekvenser af bestræbelserne på at reducere fremtidens nutid til nutidens fremtid tenderer mod at ende op i det diametralt modsatte af, hvad der var intentionen. Den kalkulerede fremtid viser sig som katastrofen, realiseret som konsekvens af bestræbelsen på at skabe en fremtid af succes og velstand. Verden er ikke det fattige substrat for rationel beherskelse, som matematikkens formelle beregninger illuderer. Og den enes succes er ikke pr. automatik den andens, bare fordi den opstår på det nuværende markeds betingelser. De 85 mennesker, der ejer lige så meget som de 3,5 milliard fattigste borgere på planeten[37], kan kun på baggrund af løsrevet verdensfjern og håbløst indavlet selvbeskrivelse overbevise sig og andre om, at deres succes er forudsætningen for alle andres.

37

http://www.forbes.com/sites/laurashin/2014/01/23/the-85-richest-people-in-the-world-have-as-much-wealth-as-the-3-5-billion-poorest/

Skematismen[38] med dens talværdier sætter sig muligvis igennem inden for symbolikken, men verden er meget mere end nytteoptimerende økonomiske subjekter og forskelsløs og kvalitetsforladt genstandsmæssighed for økonomiske beregninger.

Det viser den diabolske tænkning, den trækker grænserne for gyldigheden af en særskilt økonomisk symbolik og rationalitet op.

Nødvendigheden af at markere grænserne for den økonomiske rationalitets gyldighed udfolder sig ikke på den økonomiske rationalitets betingelser. Fagøkonomerne orienterer sig på den kun

---

[38] „Die Ordnung und Regelmäßigkeit an den Erscheinungen, die wir Natur nennen, bringen wir selbst hinein, und würden sie auch nicht darin finden können, hätten wir sie nicht, oder die Natur unseres Gemüts ursprünglich hineingelegt.“
– Immanuel Kant: AA IV, 92

http://de.wikipedia.org/wiki/Kritik_der_reinen_Vernunft#cite_note-12

„Die Ordnung und Regelmäßigkeit an den Erscheinungen, die wir Markt nennen, bringen wir selbst hinein, und würden sie auch nicht darin finden können, hätten wir sie nicht, oder die Natur unsere oeconomische Rationalität nicht ursprünglich hineingelegt.“ (Immanuel Kant / Steen Ole Rasmussen)
Der Genitiv (der) kann sowohl als genitivus objectivus wie als genitivus subjectivus gelesen werden, also als eine Kritik an der Marktwirtschaft und durch die Marktwirtschaft. Als oberstes Erkenntnisvermögen kann sich die Markt selbst zum Gegenstand einer Selbstkritik machen. Kant spricht vom „Gerichtshof der Vernunft“ (B779), vor dem die Vernunft Kläger, Angeklagter und Richter zugleich ist, wie wir von die Marktwirtschaft sprechen, als autarkes ideologische Konstruktion von eigener Realität, oberste Realitätsprinzip.
Schematismus:
„Der Schematismus des Verfahrens zeigt sich daran, daß schließlich die mechanisch differenzierten Erzeugnisse als allemal das Gleiche erweisen.“ (s. 131)
„Die Leistung, die der kantische Schematismus noch von den Subjekten erwartet hatte, nämlich die sinnliche Mannigfaltigkeit vorweg auf die fundamentalen Begriffe zu beziehen, wird dem Subjekt von der Industrie abgenommen. Sie betreibt den Schematismus als ersten Dienst am Kunden. In der Seele sollte ein geheimer Mechanismus wirken, der die unmittelbaren Daten bereits so präpariert, dass sie ins System der Reinen Vernunft hineinpassen. Das Geheimnis ist heute enträtselt. Ist auch die Planung des Mechanismus durch die, welche die Daten beistellen, die Kulturindustrie, dieser selber durch die Schwerkraft der trotz aller Rationalisierung irrationalen Gesellschaft aufgezwungen, so wird doch die verhängnisvolle Tendenz bei ihrem Durchgang durch die Agenturen des Geschäfts in dessen eigene gewitzigte Absichtlichkeit verwandelt. Für den Konsumenten gibt es nichts mehr zu klassifizieren, was nicht selbst im Schematismus der Produktion vorweggenommen wäre. Die traumlose Kunst fürs Volk erfüllt jenen träumerischen Idealismus, der dem kritischen zu weit ging.“ (s. 132 -3)
Max Horkheimer und Theodor W. Adorno, Dialektik der Aufklärung, 1944, By Social Studies Association, Inc., New York, © S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main 1969.

økonomiske rationalitets betingelser, når de taler om at få råd til at tage sig af konsekvenserne af den økonomiske vækst, som om, at spørgsmålet om at trække grænsen for gyldigheden af den økonomiske rationalitet kunne reduceres til et spørgsmål om at få råd til at redde det økonomiske systems forudsætninger. Problemet er, at systemets mulighedsbetingelser også forsvinder som konsekvens af forsøget på at få råd til at redde dem. Rationaliteten er obsolet, det viser en højere en af slagsen, den diabolske og videnskabelige, som ikke er gået under for den kun økonomiske.

Beskrivelsen af, at det netop er konsekvensen af systemets selvbekræftende omgang med koder og programmer, der kan føre til systemets underminering af egne mulighedsbetingelser, er videnskabeligt kvalificeret i en lang række af sammenhænge, som har set dagens lys siden 1988[39]. Det viser, at det er følgerne af den systembetingede og internt dikterede bestræbelse på at opnå økonomisk afkast, der har haft succes med at undergrave systemets mulighedsbetingelser. Dvs. det er det akkumulerede resultat af summen af rationaliteter, der undergraver sig selv.

Luhmanns modvilje i forhold til at kritisere den økonomiske rationalitet, selv der hvor han beskriver den som årsagen til undermineringen af egne mulighedsbetingelser, kommer ufrivilligt til udtryk, når han vælger kun at se to alternativer for sig som konsekvens af systemets konflikt med sine mulighedsbetingelser. Han forholder sig kun til en verden med og en uden pengeøkonomi, hvor den uden, alternativet til økonomien, bliver, at naturen må rydde op efter det økonomiske menneskes alt for snævert fokuserede aktivitet: ”Die gewaltigen Veränderungen in Ressourcen, Naturgleichgewichten und Motiven, die das System der Geldwirtschaft ausgelöst hat, sind durch das Funktionieren der monetären Selbstreferenz bedingt. Das heißt auch, dass weitere Veränderungen und vor allem das Bewältigen der Folgen solcher Veränderungen wieder der „Natur“ überlassen werden müssten, wenn die Wirtschaft kollabiert“ (s.16 D.W.d.G).

Luhmann er ikke så meget til den eksplicit kritiske udgave af sin diabolske videnskab om økonomien, men hans videnskab byder alligevel ind med grundlaget for en kritisk forståelse for økonomien, når den videnskabeligt og diabolsk i forhold til den økonomiske

[39] Den globale opvarmning er dokumenteret videnskabeligt bl.a. i IPCC´s rapporter. Biodiversitetens forsvinden, ressourcernes forsvinden, dysfunktionelle og ødelagte sociale kompetencer, osv. er noget af det, der findes masser af videnskabelig dokumentation for. Især økonomisk succes tenderer mod at underminerer ikke bare det økonomiske systems mulighedsbetingelser men livets på den lille blå planet. Her til lands er der fx brugt 29 millioner kr. på følgende center: http://cres-centre.net/frontpage/

symbolik beskriver at systemet, overladt til sig selv, kan undergrave, ikke bare sine egne mulighedsbetingelser, men det samfunds mulighedsbetingelser, som det skulle have haft sin funktion i.

En højere rationalitet ville gå ind og fokusere på forfatningen, det formelle grundlag for økonomiens virke, frem for ideologisk at hævde den økonomiske rationalitets overordnede status.

Det forhold, at der er alternativer til systemets sammenbrud og det fx kunne bestå i, at lade både jura, politik, videnskab osv. fokusere på systemets dysfunktion, grænserne for systemets rationalitet og alternativerne til pengeøkonomien, inden at systemet har undermineret samfundets mulighedsbetingelser, kommer ikke rigtigt til udtryk. I det hele taget, så er han præget af stor irritation i forhold til hans fagfællers kritik af det økonomiske system, som har udfoldet sig både indenfor og i periferien af marxismen, ”den udslukte sociologiske/sociale vulkan”.

Alternativet til den økonomiske rationalitet er ikke kun ”ikke økonomi”, men det at sætte grænser for økonomien og dens rationalitets gyldighed. Det er ikke bare et spørgsmål om system eller ikke system, sådan som han tenderer mod at mene. Rammerne for økonomiens funktion bestemmer også over økonomien, og de økonomiske alternativer til pengeøkonomien findes stadig som andet og mere end pengeøkonomiens fulde afskaffelse. Der er fx forskel på penge og på behov. Behovet for penge er i mange sammenhænge ekstremt dysfunktionelt. Det kunne samfundet fx sætte en stopper for, ved at blokere for skabelsen af de penge, der i øjeblikket er med til at ødelægge det økonomiske systems funktion. Dette kan man komme frem til i overensstemmelse med systemteorien. Men differentieringen af behov, behov for penge og andre slags behov, samt differentieringen af pengebegrebet selv, ja den må vi gå til andre end Luhmann for at underbygge.

Schumpeter og Keynes rækker, når det kommer til differentieringen af begrebet penge. Behovene, ja dem finder vi fx eksemplarisk beskrevet i den skønlitterære verdenslitteratur, med frit valg på alle hylder.

Funktion og ydelse

Luhmann beskriver ikke slet og ret det økonomiske systems funktion [40] som det at imødekomme ”behov”, men som den økonomisk mere eller mindre rationelle kobling mellem nutidig fordeling af (knappe) ressourcer, varer, ydelser[41] (markedsværdier) med imødekommelsen af fremtidens behov over systemets symbolik og investeringen i fremtidens markedsværdi.

Det økonomiske systems funktion bliver på den måde ”ydelsen på sigt”, dvs. den kommende imødekommelse af endnu ”uspecificerede behov”(for markedsværdi).

Funktion såvel som ydelse bygger op om imødekommelsen af behov (Bedürfnisse) i Luhmanns systemteori. Der tages altså udgangspunkt i klassisk økonomisk teoridannelse om ”knaphed”.

Pengene fordobler knapheden ved selv at optræde som en knap ressource for det økonomiske menneske, når de er en forudsætning for adkomsten til andre knappe ressourcer[42] nu og i fremtiden. Det er

---

[40] ”…es muss ein sozialer Mechanismus erfunden werden, der eine zukunftsstabile Vorsorge mit je gegenwärtigen Verteilungen verknüpft. Das ist die Funktion der Wirtschaft.“ (s. 64 D.W.d.G.)

[41] ”Die Befriedigung von Bedürfnissen kann demnach allenfalls als Leistung der Wirtschaft angesehen werden.” (s. 63 D.W.d.G.).

[42] Kriteriet for at tale om rigtige penge, og ikke bare penge af navn, er opfyldt lige så snart de som købekraft er i stand til at købe købekraft, dvs. lige så snart de som efterspørgsel er en reel faktor i prisdannelsen, dannelsen af markedsværdierne. Det sker, når de manifesterer sig på markedet som en knap ressource, og markeres med den forpligtende distinktion mellem reelle penge og navnet på penge, som Schumpeter citerer León Walras for at have indført: Walras …, führte das vorteilhafte Verfahren ein, den numéraire – ein Gut, dessen Einheit zum Ausdruck von Preisen und Werten verwandt wird, dessen eigener Wert aber durch diese Rolle nicht beeinflusst wird – von dem monnaie – einem Gut, das tatsächlich als Tauschmittel dient, dessen Wert aber dadurch beeinflusst wird, dass die monetäre Rolle einen teil seines Angebots absorbiert, zu trennen. (s. 1320: „Geschichte der ökonomischen Analyse“ Von Joseph A. Schumpeter, Zweiter Teilband, Göttingen -. Vandenhoeck & Ruprecht – 1965).
Schumpeter understreger her – med udgangspunkt i Leon Walras´ distinktion mellem numéraire og monnaie – en differentiering af pengebegrebet, som han selv arbejder med, når han taler om penge af navn til forskel fra penge som konkret købekraft, den ”kvantitativt begrænsede mængde af måleenheder for værdi” der økonomisk konkret fungerer og manifesterer sig som både udbud og efterspørgsel i forhold til sig selv på markedet. Konkrete penge er mere end blot penge af navn, når de som ”efterspørgsel bliver i stand til at absorbere en del af det udbud,” som de også er. Med andre ord, han definerer dem som penge, lige så snart de får

deres funktion at regulere adkomsten, og pengeøkonomien opstår som konsekvens af nødvendigheden i social regulering af tilgangen til de knappe ressourcer. Knapheden er den sociale realitet, som det økonomiske system er indfældet i, og som er dets mulighedsbetingelse.

Pengene fordobler denne knaphed ved selv at optræde som en knap ressource, men de manifesterer sig som kommunikationssystemets eget indhold, aflejrede og/eller likvid købekraft og adskiller sig på den måde fra omverdenen. Med pengene er det derfor nødvendigt at skelne mellem de behov, der retter sig mod systemets indre omverden af ressourcer, penge, og andre mere oprindelige og eksterne ressourcer og ydelser. Når behovet retter sig mod noget internt, så er det ikke længere nogen selvfølge, at systemets basale udvekslinger/kommunikation retter sig mod omverdenens mere oprindelige og ikke systembetingede behov.

Spørgsmålet er relevant i forhold til systemets funktion og ydelse; koblingen af systemets autopoiesis med en omverden af behov er ingen selvfølge, heller ikke på sigt!

Knaphedens paradoks

Det for systemet konstituerende paradoks – der ligger i, at bestræbelsen på at afhjælpe mangel på knappe ressourcer er med til at skabe den selv samme mangel, som systemet har brug for, for at kunne finde sin funktion – tages som givet, og det forklares som ”af og for systemet nødvendigt reproducerende social realitet”; Det økonomiske system reproducerer den mangel/knaphed, der betinger det økonomiske systems autopoiesis, og det sker med forsøget på at afhjælpe mangel/knaphed. Med den enkelte rationelle økonomiske agents held med at lægge beslag på de knappe ressourcer, er der så meget mindre til rådighed for alle andre; held med at afhjælpe mangel/knaphed fører til mangel/knaphed: “knaphedens paradoks” (mainstreamøkonomiens helt store tabu).

Knapheden fordrer social opmærksomhed og stillingtagen, og tilgrebet på de knappe ressourcer afhjælper manglen for den ene, nu og på sigt, men skaber den samtidigt for dem, der gerne ville have haft ejendomsretten til samme goder, nu og på sigt. Det er en del af den komplekse præmis for social omgang med penge, varer og ydelser.

---

funktion i forhold til dannelsen af markedsværdien, de værdier som pengeøkonomien indikerer.
Pointen gentages her: http://modkraft.dk/artikel/hvad-er-penge

Strukturen i pengenes fordeling

Fordelingen og mængdeangivelserne i penge og ret til knappe goder er udgangspunktet for enhver basal økonomisk begivenhed, betaling, handel, omfordeling og overdragelse mod betaling i penge, så længe at pengene selv og alt hvad der kan købes for penge er knappe ressourcer.

Den strukturerede og kvantificerede fordeling af penge og markedsværdier er udgangspunktet for omfordelingen, den økonomiske hændelse, og udgangspunktet for systemets processer. Enhver begivenhed kan ses som strukturbetinget hændelse, der spinder af med udgangspunktet i de mere eller mindre bundne forudsætninger for forandring (mere eller mindre bundne eller realiserede likvide markedsværdier, kapital), udvekslinger af potentielle fordringer med mere likvide og omvendt. Kapitalen kan ses som mere eller mindre bunden likviditet[43]. Forudsætningen, for at reguleringen af adkomsten til de knappe ressourcer via penge og betaling giver mening, er, at både penge og goder optræder som knappe ressourcer på markedet, systemets indre omverden. De livsbetingelser, som findes i overmål, har ingen direkte økonomisk relevans, markedsværdi, og alt, hvad der ikke lader sig fordele reguleret via mediet penge og betalingerne her for, mangler umiddelbar økonomisk relevans og dermed markedsværdi. Det gælder også pengene, der handles for penge, og som først kan kaldes rigtige penge, der hvor de er i stand til at influere på prisdannelsen, ”absorbere en del af sig selv” (ifølge Schumpeter og Walras).

Det omgivende samfund forholder sig til økonomiens funktion, ser den som det at yde behovstilfredsstillelse, hvor funktionen internt omfatter investeringen, allokeringen af de knappe ressourcer med henblik på fremtidigt afkast/fremtidig markedsværdi. Den økonomisk systeminterne funktionsorientering lukker sig kognitivt om markedsværdien, der ikke nødvendigvis er koblet op på tilfredsstillelsen af behov, sådan som de findes i omverdenen.

---

[43] Parallellen til fysikkens verden er klar. Enhver fysisk begivenhed kan i sidste ende føres ned til et spørgsmål om struktur og energi, altså til spørgsmålet om strukturen i de bundne forudsætninger for forandring. Enhver forandring kan læses som en forandring i forudsætningerne for forandring, mere eller mindre bundne eller likvide forudsætninger for forandringer, der slår igennem som forandringer i selv samme. Det handler om entropi, negentropi, om termodynamikkens 2. lov, som endnu aldrig er blevet tilbagevist, som derfor falder som en af den slags teser, Karl Popper ville kalde både sandsynliggjort og falsificerbar, det nærmeste man kommer en naturvidenskabelig sandhed.

Symbolik – markedsværdi – funktion vs.

Diabolsk værdi – markedets værdi – ydelse

Markedsværdien opstår og lever som systemets indre omverden, ved systemets symbolik, og kan ikke oversættes til det, som omverdenen erfarer med markedet. Markedets værdi manifesterer sig i omverdenen som systemets ydelser. På den måde er markedets værdi det diabolske i forhold til markedsværdien, dvs. forskellig fra den markedsværdi, der indikeres via systemets mål for værdi, priserne, sat i penge, systemets interne symbolik[44], ved hvilken markedet emergerer på ny som systemets indre omverden, hver gang en af dets iagttagere realiserer det for sig.

Systemets ydelse er ”markedets værdi”, varer og tjenesteydelser, som de erfares i den umiddelbare sociale og psykiske omverden, dvs. hos forbrugeren af penge, ydelser og varer. Heroverfor findes systemets funktion, der centrerer sig om markedsværdierne alene med markedsværdierne som mål, i kraft af systemintern selvreference og fremmedreference. Når det handler om symbolikken, så reduceres værdien af omverdenen til pengeøkonomisk systemintern markedsværdi; omverdenens ressourcer, forbrugere og behov for penge måles her alene på sin indflydelse på markedsværdien.

Det er her, at sprogbrugen, distinktionen mellem systemets symbolik og de eksternt kvalificerede former for mening og symbolik kommer ind og bliver afgørende for forståelsen for systemets funktion i og ydelser til samfundet. Markedsværdierne er nemlig identisk med de værdier, som lever semantisk ved systemets symbolik, som systemets indre omverden, hvor markedet med dets udbud af varer og ydelser erfares i omverdenen på helt andre præmisser, dvs. diabolsk.

---

[44] Økonomerne orienterer sig ”som om” at markedsværdien i en eller anden grad har nytteværdi, ”som om” at markedsværdierne afspejler sig i sin omverden som nytte, imødekommelse af behov, her hvor de opleves og findes indikeret på anden vis end med markedets mål for værdi, markedsværdien. Der tales om nyttens kardinalværdier, grænseværdier og om den marginale nytteværdi. Teoridannelsen omkring disse udtryk vidner om troen på en mere eller mindre lineært kausal eller ontologisk entydig relation mellem markedsværdi og markedets værdi for omverdenen; som markedets ydelse til omverdenen. Problemerne i redegørelserne herfor er mangfoldige, og økonomerne flygter fra dem.

Distinktionen mellem funktion og ydelse, symbolik og diabolik går parallelt med den klassiske distinktion mellem bytteværdi og nytteværdi. Varens nytteværdi[45] er ikke dens bytteværdi, og de to former for værdi kan ikke oversættes til hinanden. De er inkommensurable, dvs. værdierne står som fremmede overfor hinanden, kvalificeret på hver sine semantiske og kognitive betingelser.

Hvordan skal relationen mellem systemets funktion og selve behovstilfredsstillelsen så beskrives? Funktionen kan jo netop ikke identificeres med det at yde! Funktionen sigter på fremtidig markedsværdi, men markedsværdien er nutidens fremtid, og den bliver ikke til imødekommelse af omverdenens behov ved at blive kategoriseret som ”uspecificeret potentiale for afsætning i fremtiden”. Dette ”på sigt”, dette ”uspecificerede potentiale” kan ikke identificeres med imødekommelse af behov. Enheden mellem lukkethed og åbenhed er ***ikke*** i hus med behovene.

Funktion og ydelse falder fra hinanden. Funktionen kan aldrig identificeres entydigt med det at imødekomme omverdenens behov. Den systeminterne selv- og fremmedreference, symbolikken, bliver aldrig forenet med åbenheden mod omverdenens behov per se, sådan som Luhmann skriver. Funktionen lukker sig bl.a. om de behov og de markedsværdier, som systemet selv skaber! Og denne funktion og markedsværdi behøver på ingen måde at være forenet med, åbne sig for eller virke befordrende for imødekommelsen af omverdenens behov i det hele taget. Men Luhmann tager stort set alligevel denne enhed af lukkethed og åbenhed, funktion og ydelse, for givet. Alle behov figurerer udifferentieret og ligeberettiget ved siden af hinanden i hans beskrivelse. Derfor ser han ikke systemets bidrag til emergensen af de behov, der danner sig om og retter sig mod selve betalingsmidlet, dvs. de begrænsede kvantiteter af fordringer på sig selv og alt andet, som systemet tilmed laver selv med udgangspunkt i selv samme, uden på nogen måde at behøve at bekymre sig om andre behov, end netop behovet for pengene selv. Der er tale om et gigantisk kognitivt svigt på Luhmanns side. Forbuddet mod at forholde sig til smag og behag[46] virker som den fortrængte viden, der for alt i verden må holdes borte fra opmærksomheden, hvis illusionen om systemets funktion i og ydelse til samfundet skal bevares.

---

[45] Nytteværdi er kun et eksempel på det diabolske; det diabolske omfatter alle eksterne former for kvalificering af værdi som værdi, som det sker uden om det økonomiske systems symbolik.

[46] ”In economics,…, “de gustibus non est disputandum”: preferences are “usually assumed to be fixed”
Journal of Economic Perspectives—Volume 29, Number 1—Winter 2015—Page 93.

Behov

Menneskets behov beskrives af Luhmann som det, der forener det økonomiske systems basale selvreference med dets fremmedreference, det at betalingerne er betaling ”for noget”:
”Geld ist instituierte Selbstreferenz. Geld hat keinen Eigenwert, es erschöpft seinen Sinn in der Verweisung auf das System, das die Geldverwendung ermöglicht und konditioniert. Da alle basalen Wirtschafsvorgänge durch rechnerische bzw. zahlungsmäßige Geldtransfers parallelisiert sein müssen, heißt dies dass alle Wirtschaftsvorgänge strukturell an Simultanität von Selbstreferenz und Fremdreferenz gebunden werden. Selbstreferenz und Fremdreferenz wirt zwangsweise gekoppelt. (s.16 D.W.d.G) Das System zwingt sich, Gründe zu finden (grunde til at betale!); es zwingt sich durch seine Geschlossenheit zur Offenheit.“

Behovene beskrives, som om de binder systemets opmærksomhed op fra omverdenen, kobler den selvrefererende lukkethed med åbenhed mod behovene, „som om“ de per se var økonomisk relevante, „som om“ at systemets selvudfoldelse ikke kunne finde sted for andet end det at imødekomme behovene i omverdenen, „som om“ at det var motiver til at betale, som i sidste ende ikke kun ville være økonomiske[47]. (s.59 D.W.d.G.). Varer og ydelser, prissat via systemets symbolik, imødekommer omverdenens behov. Det skulle forene systemets selvreference med dets fremmedreference, lukkethed med åbenhed.

Men sådan ”er” det ikke nødvendigvis, hvorfor systemets lukkede selvreference ikke nødvendigvis er koblet på omverdenen, åbent for omverdenen med sin systeminterne fremmedreference. Systemet imødekommer ikke nødvendigvis en omverden af behov. For der, hvor incitamentet til at betale er ”økonomisk”, dvs. lukket om betalingen, der motiveres den handlende af behovet for at modtage betalinger, penge, betalingsevne i fremtiden, og der handler det om købekraft. Dette behov for købekraft fødes med det økonomiske menneske, det økonomiske system, dets rationalitet og symbolik, som ikke svarer til noget eller repræsenterer de behov, som i øvrigt findes i omverdenen.

Det økonomiske menneskes emergente behov for penge sætter det økonomiske systems funktion ud af kraft, der hvor det får systemet til

[47] Rene økonomiske motiver retter sig mod betalingen for opnåelsen af betalingsevne for betalingsevnens skyld, som netop adskiller sig fra ikke økonomiske motiver. Distinktionen rammer en pæl gennem identifikationen af det økonomiske menneske med det nyttemaksimerende, almengyldigt rationelle og funktionelle subjekt, som klassicismen og neoklassicismen har i fundamentet af sine markedsøkonomiske modeller, fra mikro- til makroplan.

at lukke sig om sig selv, irrationelt, dysfunktionelt og meningsløst set i det hav af diabolske og fremmedkvalificerede sæt af meningsreferencer, som bærer det økonomiske systems reflekterede og transcendentale forudsætninger for at kvalificere systemets symbolik.

Luhmann differentierer ikke og diskriminerer ikke mellem behovene, selv om han indrømmer at nogle behov opstår og går under ved systemets rationalitet og symbolik. Han tager ikke teoretisk konsekvens af det, og arbejder ikke konsekvent nok med det, at der må skelnes mellem de behov, der ”er” betinget af systemets symbolik, og dem der ikke ”er”. Det er kun derfor, at han kan orientere sig, ”som om” at systemet via sin egen rationalitet bevarer og har en funktion i samfundet.

Behovet for markedsværdier er et systembetinget behov, dvs. at forklare som emergent fænomen i relation til det pengeøkonomiske system. Investeringen sigter på fremtidigt afkast, og det økonomiske menneske regner i pengeværdier, systemets symbolik, som kun meget indirekte og tilfældigt sigter på det, at imødekomme omverdenens behov. Funktion er ikke imødekommelse af alle slags behov. Det eneste behov, som systemet med nødvendighed bygger sin hensigtsmæssighed op om, det er imødekommelsen af behovet for markedsværdier, som ikke på nogen entydig måde kan identificeres med resten af omverdenens behov eller på nogen entydig måde kan siges at virke befordrende for tilfredsstillelsen af selv samme, tværtimod! Der er med andre ord så meget at komme efter her, netop i form af kritik, så man står tilbage og undres over den omhu, hvormed Luhmann kommer ind til kernen i kritikken af det pengeøkonomiske systems funktion, mangel på sikker funktion, uden at ville formulere den direkte!

Behovene for de værdier, der lever ved systemintern selv- og fremmedreference, dvs. ved de værdier, der manifesterer sig i kraft af systemets symbolik, markedsværdierne, er systembetingede.

De retter sig mod og lever ved de værdier, der dannes via mediets prisdannelse, dvs. de værdier, som opstår og tilstræbes for sin pålydende værdi, den nominelt angivne værdi, prisen, sat i penge.

Omverdenens behov har kun indirekte eller ingen betydning for dannelsen af markedsværdierne. Markedsværdierne er ikke markedets værdi for omverdenen. Da behovene formes og skabes af systemet, så giver det mening at tale om dem som systemets behov, selv om de strengt taget er omverden i ontologisk forstand.

Det er en ontologisk betragtning, der forklarer behov som sekundær ontologisk effekt af systemets symbolik og semantik. Behovene forklares dermed som emergente fænomener, afledte og skabte i ontologisk forstand af den kognitive praksis, der knytter sig til det økonomiske systems symbolik. På den måde differentieres behovene ontologisk, uden at verden falder fra hinanden[48]. Distinktionen sættes ind i forhold til de behov, der er skabte af systemet, som opstår og går under med systemet og dem der ikke skabes af systemet, og som heller ikke nødvendigvis går under med systemet[49]. Vi går på den måde i rette med både Luhmann og mainstreamøkonomerne, der forholder sig til behovene som noget en gang givet.

Når Luhmann fx fremhæver, at pengene ikke har værdi i sig selv, og han bruger det som argument for, at pengene ikke er genstand for efterspørgsel i sig selv, så er han på linie med Jean-Baptiste Say i dennes argument for, at penge er ligegyldige set ud fra en økonomisk værdimæssig betragtning. Da pengene er et værdiløst medium, så er det i sidste ende varens udbud, der skaber sin egen efterspørgsel på markedet. Det er klassisk økonomi, og det er stort set grundideologien i vore dages neoklassiske og nykeynesianske økonomiske ligevægtsmodeller. Her ses der bort fra, at penge sætter sin egen værdi ved at være genstand for sig selv som efterspørgsel, at pengene først er konkrete, når de som markedsværdi er i stand til at absorbere sig selv, ligesom man ser bort fra, at markedsværdien på den måde kommer til i verden for markedsværdiens skyld, hvorfor pengenes markedsværdi ikke behøver at pege på varens og ydelsens potentielle funktion som imødekommelse af systemeksternt betingede behov.

Det hedder sig altså, at pengene ikke kan ændre behovene, fordi de er værdiløse! Det er grundantagelsen, som den klassiske økonomi bruger i argumentet for, at udbuddet af virkelige varer og ydelser, og ikke pengene, skaber sin egen efterspørgsel; at pengene er ligegyldige, bare de ikke er for mange eller for få i formidlingen, prisdannelsen, systemets iboende bestræbelse mod optimal allokering over ligevægt mellem udbud og efterspørgsel. Luhmann er i overensstemmelse med de klassiske økonomer og neoklassicismen, som er at identificere med den moderne mainstreamøkonomi.

---

[48] Man kan sagtens differentiere verden ontologisk, uden at den falder fra hinanden, sådan som det sker i den klassiske vesterlandske tænkning, med fx René Descartes som en af sine fremmeste fortalere. Middelalderontologi og ontologisk dualisme er værd at forstå og distancere sig intellektuelt fra, da man her finder uheldige tankemønstre og fordomme, der virker ind og fordrejer den fri tænkning også af i dag.

[49] Behov lever ved den kognitive praksis, som emergente fænomener, der opstår og går under med praksis.

Systembetingede behov adskiller sig ikke fra andre, og er ikke noget man taler om[50].

Pengene er bare et værdiløst og neutralt medium! (Det er ren ideologi, sat i verden for at dække over, at netop behovet for penge opstår med systemet og underminerer systemets funktion, at imødekomme omverdenens behov).

Luhmann orienterer sig i flere sammenhænge[51] "som om", at den økonomiske rationalitet pr. automatik og som følge af sagen selv, dvs. pengenes mangel på iboende værd, er garanten for, at systemet bygger op om en højere rationalitet og nyttighed med imøde-kommelsen af de behov, som han anbringer i omverdenen til det økonomiske system. Men selv om pengene ikke er noget værd i sig selv, ud over det at være købekraft, så befinder de sig i kernen af den økonomiske rationalitet, når de er selve formålet for og med den økonomiske aktivitet, som de vitterligt er hver dag og hele tiden. Den konstruktive og funktionelle forening mellem systemets selvreference og dets fremmedreference er derfor væk. Fremmedreferencen går kun på den indre omverden, markedets med dets markedsværdier. Markedsværdierne er ikke udtryk for resten af samfundets værdier eller behov. Markedsværdierne skabes isoleret i kraft af det pengeøkonomiske systems autarke selvudfoldelse.

Behov ontologisk

Behovene beskrives under alle omstændigheder som noget, der falder uden for systemet i ontologisk forstand. Ontologisk er det selvindlysende klart, at pengene, at betalingerne, de basale elementer, foruden hvilke systemet ikke ville være, ikke i sig selv er behov. Dvs. ontologisk "er" behov noget andet end latente (bundet potentiale for betaling) og manifeste betalinger, markedsværdier og diabolske værdier, men behovene formes også med det økonomiske system af latente og manifeste betalinger, når behovene retter sig

---

[50] "In economics,…, "de gustibus non est disputandum": preferences are "usually assumed to be fixed"
Journal of Economic Perspectives—Volume 29, Number 1—Winter 2015—Page 93.

[51] Spørgsmålet om de behov, der skabes af systemet og som går på pengene for pengenes skyld, rejses på side 116 i D.W.d.G. Men konsekvenserne af dem tages ikke. De problemer, som især markedets egne penge har skabt på globalt plan i form af ekstremt skæv fordeling af købekraft og livsbetingelser, er tiltaget siden 1988, og har nået et omfang nu, som Luhmann heller ikke kunne have foregrebet. Det handler om langt mere end lidt inflation, som han nævner samme sted og ikke kun om, at hierarkiet mellem nationalbanker, liberal finanssektor og andre økonomiske agenter er garanten for pengeøkonomiens funktion.

mod sådanne, og den kognitive performance, der knytter sig til omgangen med penge, prisdannelsen og de værdier, der kan identificeres med systemets indre omverden, markedet og dets markedsværdier.

Behovene præges (ontologisk, opstår som emergente fænomener) som konsekvens af systemets symbolik. Markedsværdierne optræder for sanseligheden, en sanselighed der ikke fører noget afsondret og upåvirket liv i forhold til sindets andre fakulteter, intellektuelle koncepter og semantiske strukturer. Den sociale selvbeskrivelse udfolder sig reflekteret i markedsværdien. Bestræbelserne, på at opnå andel i markedsværdien for sin pålydende værdis skyld, er noget af det mest karakteristiske for det moderne samfund. Sanseligheden præges af og dannes om markedsværdi, erstatter anden sanselighed, ligesom holdninger, smag, social status reflekteres og bæres i en objektiveret nominelt angivet referenceramme af tal[52]. Det sociale menneske erfarer i høj grad sig selv i en ramme af spejlværdier, ramme af nominelt angivne talværdier, hvori det er uendeligt nemt at indskrive sig selv objektivt, normativt og entydigt. Det former sanseligheden som dog alligevel ikke ”er” (ontologisk) at identificere med indikationsværdien. Den kognitive performance ”er” ikke identisk med de indikationsværdier, som manifesterer sig i kraft af processen. Semantikken er mere end det semiotiske. Den sociale og psykiske realitet er mere end de indikerede værdier, det ”at den sociale og psykiske selvforståelse henfører værdierne til det målelige” er afgørende for tallets funktion som markør for værdi! I sig selv er markøren ikke markør! Processen, der kognitivt reducerer sig selv til det kvantitative, er kvalitativt mere og andet end det, som den reducerer sig selv til[53].

---

[52] Der findes en mangfoldighed af udsendelser på tv, hvor konceptet er bygget op om mennesker, der søger og finder det nærmeste, de kommer troen på værdi i sig selv, i markedsværdien. Konen, bilen, huset, barnet, ferien, maden, præsenteres for et dommerpanel, der først sætter pris på for så at lade markedet få det sidste ord, hver gang til sidst i udsendelsen, klimakset, det nærmeste mediebrugeren kommer tilfredsstillelsen. Prisen sættes, og den stakkel, som ikke ejer andre individuelle kriterier for at vurdere værdien af noget som helst, end markedets, får altid sin dom til sidst, hvor der står et eller andet tal i panden på den, der har bragt sin private ejendom ind i udsendelsesrækken, til spot og spæ for enhver mediebruger. Enhver kvalitet går således under for markedsværdien, den nominelt angivne talværdi, kvantitet. Filosoffen ser det, og forstår fint sin egen mangel på markedsværdi, skilter lige frem med det, skriver det, og er stolt af det.

[53] „En el Principio es el Verbo. Nada es si no se lo distingue, si no hay una acción, un verbo que lo saque de la nada” (s. XVI, “El arbol del conocimiento” af Franscico Varela og Humberto Maturana 1987.) Citatet stammer fra en efterfølgende version af det værk, som var inspiration for Luhmanns inddragelse af begrebet “autopoiesis”. Proceskarakterens afgørende betydning for det, der også kan kaldes kvalitet, indgår som en

Økonomisk værdi, markedsværdi, behov for markedsværdi indgår i sin egen lukkede dynamik af gensidige referencer, der ikke behøver at have med andet end netop markedsværdien for markedsværdiens skyld at gøre. J.M. Keynes er på sporet af dette sære selvfødende autarke fænomen, der kommer til udtryk med efterspørgslen på markedsværdi for markedsværdiens skyld, og investeringen i markedsværdi for markedsværdiens skyld.[54]

Efterspørgselsfremmende initiativer tager udgangspunkt i disse mekanismer, når markedsværdien forsøges fremmet med henvisningen til markedsværdien selv. Markedsværdien er salgsargumentet til forbrugeren af mode. Modens værdi er moden for modens skyld, efterspørgslen for efterspørgslens skyld, markedsværdien for markedsværdiens skyld.

Markedsværdien fungerer helt bevidst som den refleksionsværdi, målestok, der danner behovet.

Internt i virksomhedernes regnskaber figurerer reklameudgifterne som omkostninger, investering, efterspørgselsfremmende udgifter og i økonomernes fattige forstand, hvor Y-værdien står for både indtægt og output, der er forudsætningen for at identificere reklameudgifterne som nonproduktive væk. Reklamerne virker primært ved at skabe en slags selvopfyldende profeti på markedet, hvor markedsværdien opstår som prisstigning på de produkter, der beskrives som

---

væsentlig men flygtig realitet, modsat klassisk vesterlandsk og modernistisk tænkning, der altid har reserveret definitionen af det væsentlige til det substantielle og uforanderlige. Subjekt- prædikatlogikken med dens iboende ontologi, hvor forståelsen for ”væren” reserveres ”det i sig selv værende” (læs fx ”Sein und Zeit” af Martin Heidegger (hans kritik rammer præcist her))

[54] ”… professional investment may be likened to those newspaper competitions in which the competitors have to pick out the six prettiest faces from a hundred photographs, the prize being awarded to the competitor whose choice most nearly corresponds to the average preferences of the competitors as a whole; so that each competitor has to pick, not those faces which he himself finds prettiest, but those which he thinks likeliest to catch the fancy of the other competitors, all of whom are looking at the problem from the same point of view. It is not a case of choosing those which, to the best of one´s judgment, are really the prettiest, nor even those which average opinion genuinely thinks the prettiest. We have reached the third degree, where we devote our intelligences to anticipating what average opinion expects the average opinion to be. And there are some, I believe, who practise the fourth, fifth and higher degrees.” (“The general theory of employment”, udgivet 1936, s.156) Samme værk arbejder med en distinktion mellem realværdi og pengeværdi, en distinktion som godt kunne minde om distinktionen mellem systemets symbolik og diabolske betydninger. Problemet med værket er, at definitionen på ”realværdi” er håbløst naiv, lige som den, der ligger til grund for fx utilitaristernes nyttefunktion.

efterspurgte, ligesom folk stemmer på de kandidater, som beskrives som de mest populære i opinionsundersøgelsernes slet skjulte funktion, ”at skabe et valgresultat ved at beskrive det på forhånd, ”som om” at det var en sand forudsigelse. Distinktionen mellem opinionsmanipulering og manipulerede opinionsundersøgelser åbner for forskellige semantiske værdier, selv der hvor temaet for opmærksomhed er det samme, de såkaldte opionsundersøgelser.

I realiteten laver medier og magtelite den offentlige mening, på samme måde som man skaber omsætning og efterspørgsel. Det hedder markedsføring, reklamer og efterspørgselsfremmende investeringer. Det sker dog, at tingene glider dem af hænde, fx når en Donald Trump ender op som seriøs kandidat til posten som USA's kommende præsident.

Prisstigningerne og bevægelserne i den offentlige mening følger netop af, at forbrugeren af varer og holdninger køber det, som forbrugeren lader sig overbevise om, at andre forbrugere køber. Reklamerne markerer markedsværdien for markedsværdiens skyld. De fungerer prisdannende, for så vidt som omverdenen til det økonomiske system lader sig forme sanseligt, dvs. lader sit selvværd betinge af symbolikken, for så vidt at det er moderne at være moderne. Behovet for at lade sig beskrive på markedets målestok for succes er ikke frit af systemet, det er et emergent behov, systembetinget emergent behov.

Det virkeligt økonomiske menneske kalkulerer rationelt med denne mekanisme. Her sker det alene for at forøge formuen. Det er ren økonomisk rationalitet, som markedsideologien så ophøjer til status af almengyldigt forpligtende rationalitet, a. la. den kantianske udgave af en ren fornuft.

Det er altså ikke kun varen og ydelsen, der isoleret set skaber sin egen efterspørgsel på markedet.

Dels, slår behovene for varer og ydelser slet ikke igennem i økonomisk forstand, hvis der ikke allerede er økonomisk efterspørgsel bag behovene for disse varer og ydelser imødekommes (Omverdenen er ligegyldig for det økonomiske systems funktion, der hvor den ikke har mulighed for at influere på prisdannelsen; De livsformer og behov, der ikke repræsenteres af pengene har ingen indflydelse på prisdannelsen/disse behov er ikke efterspørgsel i økonomisk forstand.)

Dels, er efterspørgslen på markedsværdier slet ikke entydigt at identificere med efterspørgsel på varer og ydelser (Den lukker sig om markedsværdien for markedsværdiens skyld, systemets symbolik).

Dels, skabes markedsværdierne i kraft af pengeudstedelsen, som er med til at forstærke det økonomiske systems lukkethed i forhold til en omverden af andre behov. Prisdannelsen forskubbes rundt i det økonomiske system, så købekraften reelt koncentrerer sig relativt uafhængigt af omverdenens behov. De relative priser er her langt mere interessante, som de optræder i beskrivelsen af systemets funktion og mangel på samme, end spørgsmålet om generel inflation, der går på det aggregerede mål for de samlede prisstigninger uden korrespondance med realøkonomi, og som slet ikke kan skelnes fra det, der ideologisk fungerer som hele det økonomiske systems formål og årsag, nemlig knaphedens paradoks, det konstituerende paradoks, som dækkes ind under tilbedelsen og fremstillingen af den økonomiske vækst.

De emergente behov får systemet til at lukke sig om markedsværdien for sin egen skyld, uden om produktionen af varer og ydelser, som der oprindeligt var behov for i omverdenen til det økonomiske system.

Symbolikkens almengyldighed som mål for værdi begrænses af, at systemet lukker sig om sig selv i et samfund, hvor systemets funktion ikke kan vurderes på systemets betingelser, hvorfor den økonomiske rationalitet og symbolik mister sin almengyldige karakter.

Men symbolikken har i stor stil fortrængt de kognitive kompetencer, som kan bære forståelsen for systemets dysfunktion og grænserne for gyldigheden af systemets rationalitet.

Evnen til at reflektere systemets værdier på fremmede betingelser er kun meget begrænset til stede i det moderne samfund. Der er tale om et kognitivt svigt, et faktum, som vi kun kan forsøge på at kompensere for, ved at udvikle det diabolske perspektiv.

Keynes havde i sit hovedværk fra 1936 stadig fat i sådanne betingelser, forudsætningerne for den diabolske erfaring af det økonomiske system. Fx beskrev han realløn på en måde, der kan sammenlignes med det udtryk, som vi udvikler her, ”markedets værdi”, når han beskrev reallønnen som det lønarbejderen kunne få af varer og ydelser for sin løn, til forskel fra pengelønnen i sig selv. Denne distinktion figurerede som tema for opmærksomhed i det første kapitel af ”*The General Theory of Employment, Interest and Money*” fra 1936.

Han arbejdede med afgrænsningen af symbolikkens gyldighed, men orienterede sig altid ”som om” at der var en gyldig oversættelse mellem markedsværdi og markedets værdi. Det gør Luhmann jo så også, selv om han begrebsmæssigt og semantisk indfører

forudsætningen for at indikere de inkommensurable værdier, og dermed forudsætningen for at kunne beskrive det faktum, at der ikke nødvendigvis er nogen entydig og kausal relation mellem funktion og ydelse, systemintern selv- fremmedreference og diabolske erfaringer af markedets værdi!

Forudsætningen, for at systemet entydigt kan bevare sin funktion og åbenhed mod det at tilfredsstille menneskets behov, er, at systemet ikke selv skaber interne behov og lukker sig om sådanne, diskriminerende for systemets åbenhed og imødekommelse af andre. Men denne forudsætning mangler, når behovet for at eje markedsværdi, dvs. værdier der lever ved og måles via betalingsmidlet, penge, skabes og lever som behov, der i ontologisk forstand ikke kan forklares som andet end et emergent fænomen, der kommer til verden ved selve den økonomiske rationalitet, ved systemets symbolik og autonomt konstituerede semantiske performance. Behovet for markedsværdier bliver årsag til systemets absurde og lukkede funktion, når det bliver et mål i sig selv.

Helt absurd bliver systemets funktion, når behovet for købekraft for købekraftens skyld stiller sig i vejen for systemets imødekommelse af den brede vifte af livsnødvendige behov, der lever kvalificeret i systemets eksterne omverden.

Det vil økonomerne imidlertid ikke tale om. Det er tabu. ”de gustibus non est disputandum”. Smag og behag er ikke noget at bringe op eller diskutere. Det absurde behov for købekraft og markedsværdi for disse autarke værdiers skyld, tilhører privatlivets fred; ”Smag og behag står ikke til diskussion”. Det er også den eneste måde, som mainstreamøkonomer, med deres marginalt komparative nytteværdier, kan undgå konfrontationen med kardinalværdien af deres teorigrundlag på. Forbuddet mod tænkningen er det eneste, som kan forhindre dem i at blive konfronteret med det meningsløse i deres teorier. Selvvalgt isolation fra virkeligheden, den selektive opmærksomhed, som præger de såkaldte eliteinstitutioner inden for statsforvaltning og fagøkonomi er en skamplet på alt, hvad der karakteriserer et velfungerende moderne samfund. Elitens succes er en menneskelig skændsel.

Det økonomiske system tenderer mod at miste legitimitet, der hvor dets funktion svigter, der hvor markedsværdien for markedsværdiens skyld står i vejen for livets muligheder.

Systemet har sine autarke aspekter, som underminerer dets funktion i samfundet. Det er diabolsk viden, tabu, noget som man ikke

diskuterer inden for den fremherskende økonomiske teoridannelse, fordi det undergraver den position, som man gerne vil bevare.

Udtrykket ”ren spekulation” bruges bredt som nedsættende betegnelse for noget af det, der udfolder sig på markederne. Kritikken, der fremføres under anvendelsen af betegnelsen, kan ses som en forklaring på ”markedets spekulationsværdier, bobleværdier”. Pengene optræder som genstand for efterspørgsel i systemet, selvom de ikke nødvendigvis har nytteværdi for andet end pengeakkumuleringen, akkumuleringen af og skabelse af markedsværdi for disse interne værdiers skyld.

Behovet for at akkumulere fordringer, købekraft, opstår og går under med systemet, ligesom pengene skabes af systemet selv med basis i allerede skabte markedsværdier. Disse behov er skabt af systemet, lever ved systemet, hvorfor den almengyldige funktion i samfundet på ingen måde er entydigt god.

En del af det, der betales for med penge, er pengene selv. Den basale selvreference, betalingen, retter sig dermed mod mediet selv, mod pengene, der købes og handles mod betaling i penge, således at pengene er både middel og mål for økonomisk aktivitet, nemlig købekraft der investeres med det mål for øje at opnå købekraft nu og på sigt.

Selvreference og fremmedreference er tvangsmæssigt koblet op, men systemet lukker sig alligevel om sig selv, når markedsværdien er både udbud og efterspørgsel, købekraft der retter sig mod købekraft, systemets indre omverden, symbolik. Prisdannelsen skabes af behovet for markedsværdi i sig selv, som på ingen måde behøver at imødekomme virkelige menneskers mere vitale behov, sådan som de i øvrigt findes beskrevet uden om systemets symbolik. Det ved enhver, der ikke har købekraft i en verden, hvor købekraft/markedsværdi er forudsætningen for at få købekraft.

Det systembetingede behov for købekraft viser, at systemet skaber behov og motivation som ikke var foruden systemet, og som ikke nødvendigvis er befordrende for dannelsen og fordelingen af andet end mediet selv. Det viser sig helt konkret med den absurde koncentration af købekraft, som man ser i den globale pengeøkonomi.

Og hvad værre er, systemet skaber selv den købekraft[55], der af systembetingede grunde kun tilvælges af køberen af købekraft for købekraftens skyld, her hvor forudsætningen for at opnå købekraft er, at køberen allerede har købekraft eller er i stand til at generere købekraft.

Med systemets patent på at skabe og fordele købekraft alene på baggrund af købekraften selv forsvinder systemets ydelser til den omverden, som ikke er befordrende for skabelsen og fordelingen af købekraften.

Systemet imødekommer ikke alle de menneskers behov, der ikke allerede har købekraft til at købe købekraft med eller noget at byde ind med på markedet, for at opnå andel i købekraften, eller få nogen til at betale for sig. Det er kun de færreste behov, der er økonomiske.

For så vidt som det pengeøkonomiske system har fået patent på at formidle adkomsten til verdens livsbetingelser, behovstilfredsstillelsen og adkomsten til købekraften fordeles af dem, der allerede har købekraften, så er der sat et skarpt skel i verden, hvor de mennesker, der har fordel af det økonomiske system og klart lader sig adskille fra dem, der ikke har. Det kan ses udefra, i kraft af en diabolsk videnskabelig referenceramme, der ikke er gået under for systemets symbolik.

Markedsværdien af en sådan videnskabelig sandhed om markedsværdien er imidlertid negativ. Dem der kan, de vil betale for at få fjernet sandheden om markedets absurde funktion fra jordens overflade. Det gør de også, med statsstøtte, støtte fra den økonomiske magtelite, der lever af at sælge historien om, at hvad der er godt for dem, der laver pengene og har andel i de markedsværdier, som opstår og lever primært ved pengeskabelsen og købekraftens fordeling, det er godt for alle andre og i sidste ende befordrende for udviklingen mod den bedste af alle verdener. Løgnen sælger, og den sælger sig selv på markedets betingelser[56]. Den går på, at markedet

---

[55] Markedets egne penge, de af markedet skabte penge, er et andet gigantisk tabu i moderne og klassisk mainstreamøkonomisk teoridannelse. Schumpeter er den, der mest ihærdigt og på videnskabelig basis har beskrevet fænomenet. Han har blik for deres indflydelse på prisdannelsen, den kreative destruktion osv. Men han kommer aldrig fri af den traditionelle forestilling om generel inflation, og mister dermed blikket for den autarke indflydelse på fordelingen af købekraften, som er meget mere interessant end spørgsmålet om den generelle prisinflation.

[56] Det er ingen tilfældighed, at de mest citerede omkring økonomiske spørgsmål i de kommercielle medier her til lands, er mainstreamøkonomer, Cand. politter ansat i finanssektoren eller den markedsfundamentalistiske tænketank Cepos, som primært lever på statsstøtte.

er eneste sande dommer i spørgsmålet om markedets rolle som dommer i spørgsmålet om at være sand dommer over sig selv og det økonomiske systems funktion i samfundet, dvs. i spørgsmålet om markedets habilitet i forhold til spørgsmålet om markedets habilitet, osv. Det autarke fænomen sætter sig igennem over for både videnskaben om selv samme og resten af samfundets mere kompetente forståelse for økonomiens funktion.

Det økonomiske system, der primært bygges op om opnåelse af købekraft for købekraftens skyld, underminerer fx arbejdskraftens relevans for det økonomiske systems autopoiesis, hvilket fx sætter arbejdsværditeorien i forlegenhed i relation til spørgsmålene om markedsværdien og pengeøkonomiens funktion som fordeler af fordringer på goderne[57].

Når størstedelen af købekraften er så koncentreret, som tilfældet er nu i den globale økonomi, så er det, som almindelige mennesker kan byde ind med på arbejdsmarkedet, fuldstændigt værdiløst i økonomisk forstand, netop på grund af den karakter som efterspørgslen har hos de få, der ligger inde med alle fordringerne på, hvad der nu måtte være tilbage at købe for penge.

Den type efterspørgsel, der melder sig i økonomisk forstand, når pengene er så koncentreret, som tilfældet er nu, er af en aldeles anden karakter, end den der dannes af mange virkelige mennesker med basale og livsvigtige behov[58]. Sagt på en anden måde; En af de 85 verdensborgere, der sammen med de andre 84 har lige så stor rigdom, købekraft, som jordens 3,5 milliarder fattigste borgere, har

---

http://altandetlige.dk/fagligt/candpolit-sidder-paa-aarets-mest-citeret-oekonomer-1890

[57] De traditionelle arbejderpartier i det politiske system, og de trofaste arbejdsværditeoretikere kommer ikke uden om det ved dogmatisk at holde fast i den marxistiske forestilling om basis og overbygning, hvor arbejdskraften ligger i bunden som værdiernes substantielle udgangspunkt. Markedsværdiernes skabelse og fordeling er fri af dette metafysiske grundlag.

[58] Den i øjeblikket mest læste kritik af samfundets økonomiske system, er af Thomas Piketty, ”Kapitalismen i det 21. århundrede” 2014. Han har imidlertid ingen forståelse for det absurde i markedets prisdannelse, fordeling af købekraft og distinktionen mellem markedsværdi og markedets værdi. Hans mål for produktion, Y-værdien, som han identificerer med produktet, Output, henføres alene til markedsværdien i sig selv, uden blik for hvor absurde behov, det er, der sætter sig igennem via prismekanismen, når fx 85 mennesker har lige så stor rigdom målt i markedsværdi, som jordens 3,5 milliarder fattige. Det faktum, at markedsværdien alene som følge af denne fordeling af evnen til at sætte markedsværdier er så skævt fordelt, at markedsværdien derfor ikke kan siges at svare til noget, det er lukket land for Thomas Piketty, der af samme grund kan kaldes en teoretisk dværg. Som bogholder og statistiker er han dog god nok. Og moral, det har han også.

ikke behov for noget som helst af det, som de 3. 500. 000. 000 kan byde ind med. Det siger noget om det pengeøkonomiske systems absurde rolle i det moderne samfund. Denne mekanisk autistiske formning af de relative priser og omsætning i samme kan ikke beskrives som det videnskabeligt sande aggregerede mål for økonomisk vækst, renset for inflation og formuleret i markedsværdi.

Ressourcer og andre sider af omverdenen har kun begrænset relevans for det segment, hvis efterspørgsel primært går på købekraften for købekraftens skyld. Pengene skabes af det købedygtige segment, med det formål at skabe penge og få andel i dem hos de få.

De mange, der slet ikke har adkomst til pengeøkonomien, men som i den grad er offer for den pengeøkonomiske rationalitets indflydelse på verden, fordi tilegnelsen af og fordelingen af livsbetingelserne sker over betalinger med systemets endogent skabte penge[59], erfarer systemet udefra, diabolsk og ser det på baggrund af egne kognitive kompetencer som dysfunktion, for så vidt som de kan. Men den økonomiske rationalitet lukker sig performativt selvbekræftende om sig selv og sin egen symbolik, hvor alle værdier alene består i sin markedsværdi, og her tæller de ekskluderedes behov, værdier og kvaliteter slet ikke. Symbolikken sidder ideologisk på den lovgivende, dømmende og udøvende magt, så derfor er den diabolske verden af behov og viden i øjeblikket magtesløs.

De klassiske økonomer og vore dages neoklassiske og neokeynesianske økonomer hævder mod bedre vidende, at efter som penge ikke er noget værd i sig selv, så vil de som købekraft før eller siden rette sig mod de af omverdenens behov, som ikke er skabt af systemet selv, og som dermed ikke er at identificere med behovet for købekraft i sig selv. De lukker øjnene for virkeligheden, eller de er betalt for at producere løgnen om markedet, der sælger ufatteligt godt på markedet for billeder på markedet, lige som Luhmann er tilbøjelig til at definere systemets funktion, som det der retter sig mod fremtidens behov mere end den paradoksale nutid, hvor de få har skabt en gigantisk mangel med deres bestræbelser på at sikre sig kravet på en fremtid, der forsvinder med deres indstiftelser af fordringer på den!

Behovene skabes og lever på en mangfoldighed af forudsætninger

[59] ”endogent skabte penge” er den type penge, som underminerer den klassiske økonomis definition af begrebet inflation. Fænomenet er tabu hos vore dages mainstreamøkonomer.

Det moderne samfund er kognitivt differentieret, hvorfor spørgsmål om værdi, funktion og mening falder inden for en mangfoldighed af rammer, der udelukker det entydige oversættelsesprincip de forskellige regimer af mening og rationalitet imellem. Verden indeholder en mangfoldighed af inkommensurable erfaringer, som ikke kan oversættes til hverandre. Det er det postmoderne aspekt af det moderne i systemteoretisk forstand, som postmodernisterne begræder under henvisning til tabet af den store sammenhængende fortælling, der skulle opsummere alle andre og sætte det hele ind i en stor referenceramme af overordnet mening og hensigtsmæssighed[60].
Systemteorien forklarer modsat postmodernisterne, at det ligger i selve funktionsdifferentieringen – som tog over i overgangen fra feudaltid til det moderne, altså en samfundsstrukturel udvikling, der tog form lang tid før postmodernisterne opdagede det uholdbare i oplysningsprojektet og dermed det – at der ikke er en entydig fornuftig orden i og bag det hele. De klassiske og neoklassiske økonomiske teorier er hverken moderne i systemteoretisk forstand eller kommet frem til erkendelsen af tabet af den overordnede fortælling og fornuft i det hele. De står for oplysningsidealernes ideologi, ”isme”, hvorfor de ser blindt på økonomien, som om dens funktion var intakt, naturbetinget og af indre nødvendighed befordrende for udviklingen mod den bedste af alle verdener.
Det er en del af den systemteoretiske forklaring, at den pengeøkonomiske rationalitet ikke behøver at bygge op om nogen højere rationalitet. Systemteorien åbner for forståelsen for systemets funktion med henvisning til fremtidens muligheder for behovstilfredsstillelse. Men når differentieringen af behovene, dvs. distinktionen, mellem dem der er befordrende for systemets åbenhed og dem der ikke er det, træder ind i videnskabens beskrivelse af det økonomiske system, så afsløres der en langt mere forpligtende forståelse for ”systemets funktion”, end den Luhmann og hovedstrømmen af økonomer nogen sinde er kommet frem til. Systemets funktion bygger ikke nødvendigvis op om nogen overordnet rationalitet, og systemet har heller ingen repræsentation, der kan tage ansvaret for effekterne af systemets måde at række ud over sig selv på. Systemet kan ikke tage vare på og tage ansvaret for de mulighedsbetingelser, som tenderer mod at forsvinde i takt med den økonomiske udvikling. Systemets interne mål for økonomisk vækst er blindt for systemets realøkonomiske dysfunktion og for den

[60] Den transitive orden, hvor alt går op i en og samme enhed af godhed, sandhed, almagt, kan historisk og socialt føres tilbage til det feudale samfund, hvor den ontologiske kosmologi lå til grund for og dikterede det sociale sine semantiske strukturer. Meget tyder på, at disse primitive strukturer stadig præger de forskellige magteliters selv- og fremmedforståelse, men at de er bygget ind i en ideologisk og helt utidssvarende konstruktion, hvor den pseudovidenskabelige fagøkonomi spiller en hovedrolle i produktionen af elitens foretrukne verdensforståelse.

økonomiske foretagsomheds katastrofale indflydelse på livets forudsætninger.

Det nuværende moderne samfund orienterer sig ideologisk, når det pr. automatik orienterer sig mod de forskellige former for social funktion, ”som om” at deres funktion var udtryk for og pr. automatik komplementerende i forhold til en overordnet fornuft. Systemteorien isolerer de forskellige systemers funktion og rationalitet, for så at sætte dem ind i den sociale mangfoldighed af fornuft og rationalitet. Og det bør ske uden nogen forventning om en overordnet fornuft bag og i det hele. Økonomien kan her på videnskabelig vis beskrives som et system, der har mistet sin funktion og hvis rationalitet går imod selve samfundets mulighedsbetingelser, hvorfor rationaliteten må siges at gå imod enhver form for overordnet hensigtsmæssighed og rationalitet i moderne ideologisk forstand. Det er en videnskabeligt kvalificeret indsigt, som kritisk og diabolsk stiller sig overfor ideologien, troen på den overordnede fornuft, der præger det moderne samfunds fagøkonomi.

Organisationer og institutioner legitimerer sig selv under henvisning til sin funktion i forhold til forestillingen om en højere mening eller nytte for helheden[61]. Samfundet møder funktionssystemerne med forventning om, at de yder deres til helheden, og internt aftegner symbolikken fremtiden som en del af en overordnet formåls-mæssighed. Det virker bekvemt og befordrende i institutionernes kamp for sin individuelle overlevelse, men det er langt fra sikkert, at det er godt i overordnet forstand. Individets, institutionens, organi-sationens, partiets, faggruppens individuelle overlevelse virker som et mål for hver især, men hvad der er godt her, det behøver ikke at være godt for alt andet eller for udviklingen generelt. Den foretrukne fortælling går på, at hvad der er godt for den enkeltes økonomi, det er godt for helheden, når bare det udfolder sig på markedets betingelser, og det vidner om ideologien, den mest sælgende af slagsen.

Det pengeøkonomiske system skaber et behov, der uanset hvordan det indplaceres ontologisk i forhold til system og omverden, opstår og går under ved systemet selv, sådan at systemet netop som kon-sekvens heraf bliver dysfunktionelt, set i forhold til de generelle muligheder for at tilfredsstille en mangfoldighed af behov, der findes i omverdenen til systemet.

---

[61] Det gør hele den magtelite, bestående af ca. 423 mennesker kategoriseret som erhvervsledere, spekulanter, fagforeningsfolk, organisationer, bureaukrater, politikere som i stor stil er født ind i det danske magthierarki, der igen afspejler fordelingen af købekraft, politisk magt og en sær form for semifeudal og fuldstændigt umoderne samfundsstruktur. ”Magteliten” af ”Anton Grau Larsen, Christoph Ellersgaard og Markus Bernsen på Politikens Forlag, 2015.

Afskaffelsen af mangel for nogle i snæver pengeøkonomisk forstand fører til mangel i et hav af kontekster. Funktion er ikke funktion men irrationel rationalitet, både når systemet funktionelt og dysfunktionelt underminerer sine egne forudsætninger. Kombineret funktion og dysfunktionel koncentration af købekraft for købekraftens skyld bidrager sammenlagt til undermineringen af rationalitetens mulighedsbetingelse, og udgør den perfekte storm for ”den store fortælling”, det moderne samfunds største ideologi. De troendes pladderoptimistiske hurraråb vidner om en håbløst inadækvat forståelse for verden og egen plads her.

Ideologi er falsk bevidsthed, og med mindre den falske bevidsthed, evt. sammen med forbuddet mod tænkningen, formår at lukke øjnene fuldstændigt for sig selv som sygdom, ja så vil den helbredende selverkendelse måske nå at melde sig i tide via en videnskabeligt kvalificeret og diabolsk kritik af samfundets økonomiske system[62].

Med undermineringen af den menneskelige rationalitets mulighedsbetingelse, så krænker den dysfunktionelle pengeøkonomiske vækst enhver rationel mening.

Den syge vækst fremmer mere inflationen i priserne på en bestemt slags aktiver og undermineringen af egne mulighedsbetingelser end noget andet.

Behovet for at akkumulere købekraft er ubegrænset hos det menneske, som er besat af trangen til at manifestere sig pengeøkonomisk på systemets betingelser. Der er ikke grænser for, hvor meget den enkelte aktør er parat til at akkumulere af tilgodehavender hos alle andre. Disse fordringer akkumuleres for akkumuleringens skyld, uden at det nødvendigvis fører til realøkonomisk vækst eller forbedringer af mulighederne for, at andre får noget ud af den økonomiske berigelse.

Det er ikke bare et spørgsmål om en lille smule inflation i priserne på fx kapital, og om at systemets selvreference lukker sig ”lidt” om sig selv her, for den enes rigdom er så decideret forhindringen for andre i at opnå andel i noget som helst, samtidigt med at alverdens skyldnere arbejder på at underminere det sociales livsbetingelser

[62] Friedrich Hölderlin: „Wo aber Gefahr ist, wächst Das Rettende auch”. Der er mange måder at komme frem til det samme mål på. Svaghed og styrke er to sider af det samme, magtens afmagt, afmagtens magt. Det har altid interesseret mig, første gang jeg bragte det til udtryk sådan for alvor, var med mit Cand. phil. speciale, ”Magtens væsen” fra 1989.

med deres bestræbelserne på at leve op til sine gældsforpligtelser i forhold til de få økonomisk højtflyvende.

Formålsmæssigheden bag de købestærkes adfærd har sat sig igennem sådan, at deres behovstilfredsstillelse ikke længere er at identificere med systemets befordring af muligheder for imødekommelse af en bred og differentieret omverden af behov hverken nu eller på sigt. Systemet lukker sig om det, der handler om købekraften for købekraftens skyld.

Systemet genererer pengene og stræber efter dem på måder, der slet ikke betinges af en omverden af andre behov end netop det behov, der opstår og lever ved den økonomiske rationalitet selv, dvs. behovet for et maksimum af fordringer på den verden, hvor skabelsen af fordringer på verden primært forandrer verden mod det værre, uden at den derved bliver større eller får flere realøkonomiske værdier.

Luhmann ser pengeskabelsen i klassisk forstand, og har ingen proportioner i sit blik for markedets egne penge, dvs. de endogent skabte penge, sådan som disse beskrives af Joseph A. Schumpeter og John M. Keynes i begyndelsen af 1930'erne[63].

De markedsendogent skabte penge forstærker selvreferencens patetiske / dysfunktionelle karakter, dvs. systemets tilbøjelighed til at lukke sig om skabelsen og akkumuleringen af købekraften for købekraftens skyld helt uden om den funktion og de ydelser, som skulle give systemet sin eksistensberettigelse. Væksten i endogent skabte penge og den ekstremt skæve fordeling af dem gør ikke verden rigere. Den underminerer tilmed selve det moderne samfunds oprindeligt givne og sårbare og forgængelige mulighedsbetingelser, som de findes i klimaet, biodiversiteten, de rene livsbetingelser.

Vi må derfor gå tilbage til begyndelsen af 1930'erne, hvor to af verdensøkonomiens store for alvor kom ind på markedets skabelse af endogene penge. Schumpeter holdt fast i sin oprindelige tilgang til pengene, hvor Keynes tilsyneladende havde skubbet den noget fra sig igen allerede i 1936, hvor hans hovedværk udkom[64].

---

[63] Man kunne være kommet ind på Irving Fischer, som skrev i samme periode fx i:
"THE DEBT-DEFLATION THEORY OF GREAT DEPRESSIONS" 1933.

[64] Visse af de såkaldte postkeynesianere har haft blikket rettet mod de endogene penge, fx: Nicholas Kaldor og Basil Moore Moore, (1988) i "Horizontalists and verticalists"*:* the macroeconomics of credit money. Cambridge University Press. Inden for gruppen er der igen lidt forskellige holdninger til hvor meget fx centralbankerne har at sige i forhold til markedets pengemængder og priser på samme. Hyman Minsky tilhører strukturalisterne, verticalisterne, som hævder, at centralbanken har en mere

Begge forfattere knækkede intellektuelt halsen på fænomenet. Men de mødte fænomenet og genkendte det begrebsligt, og det afslører sig i deres værker, hvad man ikke kan sige om ret mange af vore dages økonomer, der står tilbage ved forbuddet mod tænkningen og med den klassisk økonomiske tilgang til fænomenet. Schumpeter og Keynes kom længere end dem, der tog over, og som nu alle sammen er stolte af at være blinde for fænomenet og fagøkonomiens historie.

De såkaldt neoklassiske og nykeynesianske udlægninger af pengenes væsen og funktion centrerer sig om en håbløst ideologisk betinget forestilling om, at pengene er et nærmest neutralt middel, der ikke bare ideelt men faktuel begrænser sig til sin legitime rolle; at formidle udvekslingen af varer og ydelser på markedet.

Markedsøkonomerne gør derfor sig selv en økonomisk tjeneste ved at lukke øjnene for fænomenet, hvilket er underminerende for den videnskabelige værdi af deres forskning.

Så langt gik hverken Joseph A. Schumpeter eller John. M. Keynes. Og de ville være blevet meget skuffede over hovedstrømmen af moderne økonomer, som i dag bl.a. under henvisning til Jean-Baptiste Say tillader sig at gå ud fra, at det er udbudet af varer og ydelser, der i sig selv skaber sin egen efterspørgsel på markedet, når bare markedet får lov. Skabelsen af penge og pengenes priser er neutral i forhold til markedsværdierne, som dermed kan tages som udtryk for varerne og ydelsernes sande værdi! Det er vore dages fagøkonomiske ideologi[65]. Det er ren ideologi, forklædt som videnskab.

---

afgørende rolle for pengemængden, end horisotalisterne, der hævder, at centralbankernes rolle begrænser sig til at efterkomme markedets behov for Base Money. Jeg er nok mest enig med de sidste, men nøjes med at henvise til Perry Mehrling senere, hvor jeg mener, at det han kommer med, er en glimrende beskrivelse af, at centralbankens rolle primært er at redde de kunstigt skabte markedsværdier, som er kommet til verden via markedets endogene pengeskabelse.

[65] Geoffrey Ingham: ”The Nature of Money”, 2004.

Pengenes væsen[66]

Når penge bliver genstand for økonomisk efterspørgsel, så indtræder de i relation til sig selv, ved både at være udbud og efterspørgsel i forhold til sig selv. Det er denne selvreference, dobbelte funktion i forhold til sig selv, der afgør, at der er tale om ”rigtige penge”, fordi de her indtager deres autonome funktion i forhold til dannelsen af sin egen markedsværdi og dermed deres helt afgørende funktion i forhold til dannelsen af resten af markedets markedsværdi, der nemlig opstår og måles med pengenes markedsværdi:
Pengenes værdi skaber markedsværdierne via egen markedsværdi

Pengenes markedsværdi opstår og går under ved pengenes egne lovmæssigheder, hvorfor markedsværdierne, som i det hele taget sættes i pengepriser, netop ikke er identisk med ”markedets værdi” for det pengeøkonomiske systems omverden[67].

Pengenes selvreference, autopoiesis, indikerer præcist, hvordan og hvorfor markedsværdiernes indbyrdes målestok ikke gælder som målestok for det pengeøkonomiske systems evne til at tilfredsstille menneskelige behov[68].

---

[66] Overskriften for dette kapitel antyder det, at jeg anser Schumpeters og Luhmanns respektive fremstilling af samfundets økonomiske system som gensidigt komplementerende. Schumpeter formulerede sit kriterium for at skelne mellem rigtige penge og penge af navn med henvisning til León Walras: Walras …, führte das vorteilhafte Verfahren ein, den numéraire – ein Gut, dessen Einheit zum Ausdruck von Preisen und Werten verwandt wird, dessen eigener Wert aber durch diese Rolle nicht beeinflusst wird – von dem monnaie – einem Gut, das tatsächlich als Tauschmittel dient, dessen Wert aber dadurch beeinflusst wird, dass die monetäre Rolle einen teil seines Angebots absorbiert, zu trennen. (s. 1320: „Geschichte der ökonomischen Analyse“ Von Joseph A. Schumpeter, Zweiter Teilband, Göttingen -. Vandenhoeck & Ruprecht – 1965). Det er kernen i Schumpeters tilgang til ”Das Wesen des Geldes”.

[67] Det er en helt afgørende pointe, at pengene påtvinger hele det pengeøkonomiske system sit eget væsen, og at det sker på en måde, som samtidigt udelukker muligheden for at tale om, at markedsværdien i sin helhed kan være et adækvat mål for samfundets samlede økonomiske rigdom, produktion eller mere realøkonomiske vækst. Pengeøkonomien i sin helhed er ikke mål for samfundets virkelige værdier. Det er konklusionen, som Joseph A. Schumpeter kommer frem til i ”Das Wesen des Geldes”, i det kapitel, som Karl Fritz Mann gav samme overskrift, med sin udgivelse af manuskriptet i 1970.

[68] En traditionel metafysisk definition på det økonomiske systems realøkonomiske indhold, det som de nominelle værdier, pengepriser, transaktioner refererer til, findes eksemplarisk formuleret i ”A Treatise on Money” af John M. Keynes, 1930 side 120 og 121, kap. 10 THE FUNDAMENTAL EQUATIONS FOR THE VALUE OF MONEY: ”For the

Der, hvor det er penge, der skifter hænder begge veje i handelen, demarkeres den rent pengeøkonomiske efterspørgsel, afsondret og isoleret fra andre former for efterspørgsel. Pengene sætter prisen på penge, og hæver sig dermed over omverdenen, autarkt, dvs. løsrevet i forhold til pengeøkonomiens omverden. Det er helt afgørende for den rette forståelse for markedsværdierne, der netop sættes i pengepriser. Markedsværdien svarer lige så lidt til noget, som prisen på penge.

Når det er et betalingsmiddel, der betaler for et betalingsmiddel, er det betalingsmidler, der optræder på begge sider af det, der fungerer i markedets prisdannelse, dvs. både som efterspørgsel og udbud, og så skaber betalingsmidlet markedsværdien uden nogen lineær eller entydig kausal relation til det pengeøkonomiske systems omverden af mere realøkonomiske behov for varer og ydelser, dvs. uden om alle de behov for ydelser, som ikke går over mediet selv, pengene selv, dvs. det, der **ikke** går rent op i markedsværdiens systeminterne mening, systemets symbolik.

Mediet, dets markedsværdi og dermed markedsværdierne i det hele taget, emergerer fortrinsvis på det finansielle marked, og det sker uden nogen entydig, objektivt målelig eller sikker kausal relation mellem markedsværdi og omverdenen af basale menneskelige behov, realproduktion og mere eller mindre oprindeligt givne mulighedsbetingelser for det økonomiske system såvel som resten af det sociale. Det sker via pengenes særlige form for selvreference, ved hvilken pengene adskiller sig fra andre aktivers markedsværdi og ved hvilken markedsværdien i sin helhed afhænger, i en verden hvor alle markeder er forbundet med hverandre.

Udbuddet af penge adskiller sig fra andre former for udbud ved det, at udbuddet af penge er efterspørgsel i pengeøkonomisk forstand, hvad andre former for udbud ikke er.

---

labour power of money and the purchasing power of money are fundamental in a sense in which price levels based on other types of expenditure are not. ***Human effort and human consumption are the ultimate matters from which alone economic transactions are capable of deriving any significance***; and all other forms of expenditure only acquire importance from their having some relationship, sooner or later, to the effort of producers or to the expenditure of consumers." Keynes anerkender ikke alle former for pengeøkonomiske transaktioner som værende repræsentative for realøkonomien, ligesom han har sin egen distinktion mellem "proper money og non proper money".

Udbuddet af varer, ydelser og arbejdskraft er netop ikke identisk med skabelsen af efterspørgsel i pengeøkonomisk forstand, sådan som udbuddet af penge er[69].

Det er en intellektuel falliterklæring uden videre at antage, at fx udbuddet af arbejdskraft, varer og ydelser skaber sin egen efterspørgsel! Argumentationen går på, at pengene ikke er noget "værd i sig selv", og dermed at udelade fra betragtningen over markedets udbud og efterspørgsel: "*Når pengene ikke er noget værd i sig selv, så er det kun realøkonomiens udbud af varer og ydelser, som er relevante at forholde sig til, når temaet er markedets prisdannelse*". (Det er mainstreamøkonomiens argumentation, klassisk arv.)

Hvis der ses bort fra pengenes væsen i dannelsen af markedsværdien, dvs. deres autonome og autarke funktion, så er der selvfølgelig kun det realøkonomiske udbud til at skabe efterspørgsel på markedet med. Problemet er, at udbuddet af penge netop er udbuddet af efterspørgsel, tilmed den mest efterspurgte form for efterspørgsel, der findes internt på det pengeøkonomiske marked. Af samme grund er det videnskabeligt underlødigt, når det hævdes, at andre former for udbud står for en lineær, kvantificerbar og fyldestgørende årsag til sin egen efterspørgsel (på sigt eller ej).

At betale, låne og arbejde for at få købekraft

Som entreprenør, producent eller investor er det andelen i markedsværdien, der er målet for investeringen og ikke det at bidrage realøkonomisk til socialproduktet. Det at investere sigter til opnåelsen af den største andel i samfundets købekraft, dvs. til det at maksimere andelen på aktørens side af det, der er mest efterspurgt af alt. Pengene selv er det egentlige mål for den økonomiske stræbsomhed, uanset hvordan de emergerer/opstår med deres markedsværdi. Det pengeøkonomiske systems funktion centrerer sig om at koncentrere og maksimere købekraften hos markedsaktøren, og denne funktion er

---

[69] Keynes lægger i "The general theory…" 1936 ud med et eksplicit opgør med de klassiske økonomer i deres forsøg på at se bort fra det monetære aspekt af optegnelsen over lønmodtagerens indtægt, når han skelner skarpt mellem pengeindkomst og realindkomst. Udbuddet af konkret arbejdskraft på det pengeøkonomiske marked er ikke identisk med efterspørgsel i pengeøkonomisk forstand, sådan som også vore dages regnemodeller har som præmis. Antagelsen, af at udbuddet af arbejdskraft skaber sin egen efterspørgsel, fungerer a priori i fundamentet af mainstreamøkonomernes teorigrundlag, som præmis for regnemodellerne også selv om man deler udbuddet op i mere eller mindre virtuelle værdier, for ikke at blive konfronteret med det konkrete arbejdsmarked.
http://arbejdsforskning.dk/visartikel.asp?art=220

ikke hverken identisk med eller at oversætte til social almennyttig adfærd. Det lighedstegn, som hovedstrømmen af fagøkonomer dogmatisk og ureflekteret sættes mellem det økonomiske menneskes profitmaksimerende rationalitet og dets nyttemaksimerende funktion for samfundet, er netop ikke begrundet hverken teoretisk eller empirisk i nogen videnskabelig redegørelse, men hviler i traditionen. Traditionen for forklaringer kvalificerer ikke alene forklaringernes sandhedsværdi.

At lave penge til forskel fra det at tjene dem

Den bedste forretning af alle er den, der går på at lave penge. Og pengene laves på markedet, hvor de endogent skabte penge udgør langt den største mængde. Den bedste forretning består således i at lave penge uden om alt det realøkonomiske besvær, der går over realøkonomisk produktion og imødekommelse af omverdenens behov.

Det er blandt andet også takket være den slags forretninger, at ”markedsværdien” ikke er eller kan være identisk med ”markedets værdi”, at bytteværdien er en anden end nytteværdien, at systemets funktion ikke er dets ydelse, og at det pengeøkonomiske systems symbolik er inkommensurabel i forhold til omverdenens mangfoldighed af erfaringer med selv samme system.

Schumpeter identificerer den type fordringer på produktet, der skabes i og med bidraget til socialproduktet i realøkonomisk forstand (alt hvad der har med lønindtægt og realøkonomisk produktion at gøre) til forskel fra de fordringer på produktet, der ikke bygger op om et realøkonomisk bidrag til produktet: ”Wir unterscheiden dann Kredite, denen eine Vorleistung des Empfängers entspricht – und die in diesem Sinn Bestätigungen eines Einwurfs in das Socialprodukt sind – von solchen, bei denen das nicht der Fall ist, also Kreditten im sprachüblichen Sinn.“ (Das Wesen des Geldes s. 210). Den distinktion, som Schumpeter og andre har arbejdet med, er systematisk fjernet fra mainstreamøkonomernes opmærksomhed, fordi den skelner mellem produktiv og ikke produktiv økonomisk aktivitet, og understreger, at der ikke kan sættes lighedstegn mellem markedsværdi og det pengeøkonomiske systems konstruktive funktion for samfundet. Hvad der er godt for det økonomiske menneske, behøver ikke være godt i det hele taget, sådan som mainstreamøkonomerne lader sig betale for at fremføre.

De markedsendogene penge skabes via gældsstiftelse, hvilket nationalbankpenge sådan set også gør[70]. De kan kaldes kreditpenge, bankpenge eller bare markedsendogent skabte penge. Som aktiv svarer de præcist til sin egen komplementære værdi som passiv. De er registreret mindst to steder i det økonomiske kommunikationssystem ad gangen, dvs. både hos kreditor og debitor. En fordring på en skyldner/debitor kan bruges af kreditor som betaling til tredjepart, hvis den tredje part accepterer fordringen som betalingsmiddel. Stifteren af kredit kan betale med sin kreditstiftelse til tredjepart, og denne overtager dermed fordringen på den oprindelige skyldner, eller stifteren af kreditbeviset bevarer sin forpligtelse over for tredjepart ved selv at indtræde i rollen som debitor over for tredjepart, samtidigt med at den oprindelige skyldner fortsætter med at optræde i kreditstifters solvensopgørelse. Fordringer på andre optræder internt i den enkelte markedsaktørs solvensopgørelse som aktiv, og andres fordringer på denne optræder her som passiv. Fordringer på andre og sig selv kan bruges til at cleare fordringer med, hvilket er det samme som at betalingsmidlet skabes og går under med etableringer og afviklinger af fordringer, der opstår og går under ved og med hinanden. Betalingsmidlet, penge, er fordringer[71].

Siden finanskrisen dukkede op i 2007 og til 2015 er verdens samlede mængde af gæld/kreditpenge steget med 57 billioner US$[72]. Selv om de erklærede mål, inden for den overordnede italesættelse af hvad der har med bekæmpelsen af finanskrisen at gøre, er gået på at reducere den alt for store gæld, så er den samlede gæld vokset siden, når privates, virksomheders og den finansielle industris egen gæld regnes med. Store mængder af penge, endogene penge, kreditpenge er opstået i perioden siden, og det er slet ikke gået i den retning af gældsafvikling, som den officielle politik hævder at det bør for at forhindre en ny finanskrise.

---

[70] Forskellen på de markedseksterne producenter af penge, nationalbankerne, og de interne aktørers skabelse af penge, er at nationalbanken ikke kan gå bankerot, da den til enhver tid kan honorere en fordring på dens mønt med en ny fordring på dens mønt, hvor fordringen på en krone, som er registreret intern i nationalbanken i metafysisk forstand er det nærmeste, som man kommer møntens væsen.

[71] Det afgørende i forhold til spørgsmålet om, hvorvidt der er tale om rigtige penge eller ej, er om de virker som betalingsmiddel, dvs. om de virker som funktionelle fordringer på produktet i betalingen. De formerer ikke produktet i anden forstand end pengeøkonomisk, og kan derfor heller ikke tages som mål for andet end markedsøkonomisk værdi. De har ingen substantiel eller anden ontologisk entydig eller kausal relation til sin omverden. De er et nominelt, nonsubstantielt kommunikationsmedium, og den transcendentale forklaring på fænomenet er nødt til at inddrage hele samfundet i sin redegørelse. Det er alt for meget at forlange for hovedstrømmen af såkaldte fagøkonomer. De kan ikke levere varen!

[72] Mckinsey rapport: “Debt and (not much) deleveraging” Februar 2015 (side 55)

Pengene udstedes som lån, som fordringer på de markedsværdier, som pengene selv sætter prisen på!

Der er opstået gigantiske mængder af endogent skabte penge, kreditpenge, bankpenge, siden 2007, hvor den største finanskrise siden 1929 lagde sig over verdensøkonomien. Disse penge er i den grad med til at danne priserne på alt, hvad der udbydes på markedet, og det er et lammende bevis på, at udbuddet af mere eller mindre realøkonomiske former for varer og ydelser på markedet ikke kan identificeres med skabelsen af sin egen efterspørgsel. For det er pengene, der repræsenterer efterspørgslen, og de skabes og fordeler sig primært i overensstemmelse med deres eget udbud og den efterspørgsel, som de selv er både i forhold til sig selv og i forhold til alt andet, af det, som møder markedet.

Enhver arbejdsløs ved, at efterspørgslen på arbejdskraft ikke melder sig automatisk i og med at den arbejdsløse udbyder sin arbejdskraft på arbejdsmarkedet. Beskrivelsen af udviklingen på det danske arbejdsmarked over de sidste få årtier afslører et dansk/nord-europæisk arbejdsmarked, der er blevet mere og mere lukket for en lang række af grupper af de dårligst stillede borgere, uanset hvor stor efterspørgsel der har været i kraft af penge, købekraft, i perioden. De mennesker, som sidder på købekraften, er først og fremmest økonomiske agenter, og den økonomiske efterspørgsel retter sig ikke mod det, som bunden i samfundet kan yde mod betaling. Derfor kan udbuddet af arbejdskraft være nok så stort, efterspørgslen på den retter sig mod andre markedsværdier, primært for markedsværdiens egen skyld.

Denne mekanisme udfolder sig samtidigt med tilstrømningen af billig udenlandsk arbejdskraft, der, takket være den europæiske konkurrencestat og ”udbudsideologiens” implementering på det europæiske indre marked, har skabt millioner af stillinger til meget lavere løn, end det arbejdsmarkedsorganisationerne kan tåle at forholde sig officielt til i DK.

30 % af de danske arbejdsgivere er uden for overenskomst, hvorfor der ikke er nogen regulering af lønnen for deres ansatte, og en stor del af de opgaver, der officielt løses af danske entreprenører, som er under dansk overenskomst, bliver i praksis udført af underentreprenører, der lovligt og i overensstemmelse med lovrammen for det danske arbejdsmarked benytter sig af udenlandske arbejdstagervilkår, som de har med ”hjemmefra”. Dvs. den danske arbejdsmarkedsmodel er sat ud af kraft, ligesom EU-kommissionen er efter Tysklands lovfæstede mindsteløn, ud fra EU's institutionaliserede udbuds- og konkurrencestatspolitik. Social dumping og lønnedgang

for de uuddannede er den naturlige konsekvens af integrationen i EU, en integration som eliten i Danmark har ønsket, men som der aldrig har været en ærlig offentlig debat om. Den debat, som har fundet sted, har udfoldet sig på de falske præmisser, på baggrund af -hovedstrømmen af fagøkonomers ideologiske tilgang til det pengeøkonomiske system.

Officielt hedder det sig i de danske kommercielle medier og public servicekanaler, at udenlandsk arbejdskraft generelt kun er en gevinst for landet, og at den foretrækkes af arbejdsgiverne, fordi den er bedre end den danske. Fakta er, at arbejdsgivernes økonomiske rationalitet dikterer dem ikke at betale mere end de behøver, og at den udenlandske arbejdskraft primært udmærker sig ved at være ekstremt meget billigere for arbejdsgiverne, end den indenlandske. Dvs., danskerne udkonkurreres fx af rumænere, der kan arbejde her til lands for helt ned til 14 kroner i timen.

Mainstreamøkonomerne taler kun om, at udbuddet skaber sin egen efterspørgsel (på sigt)! Man nægter at se på løndannelsen, selv om prisdannelsen (der omfatter prisdannelsen på løn) er grundloven i ligevægtsmodellerne, loven der handler om, at udbud og efterspørgsel på det fri marked og af indre nødvendighed sætter den rigtige pris, garantien for markedets funktion.

Der er ikke lavet videnskabeligt forpligtende undersøgelser over lønudviklingen på de ramte områder i Danmark. Det kan ikke betale sig for arbejdsmarkedets organisationer. Desuden er fagforenings-bosserne enige med arbejdsgiverne om, at EU's konkurrencestat, dereguleringen og den globale markedsintegration er vejen frem. De fagforeningsbosser, som ikke er enige i linjen, har ikke noget at skulle sige inden for den egentlige magtelites eksklusive kreds. Det gælder fx Dennis Kristensen, formand for FOA, der ikke er med i nogle af de magtfulde netværk her til lands, selv om han er formand for en af de største fagforeninger i landet.

Arbejdstagerorganisationerne er generelt ikke interesseret i at skaffe dokumentation for, at de har mistet sin funktion i forhold til løndan-nelsen på det danske arbejdsmarked og arbejdsgiversiden er kun interesseret i at fremme den nuværende udvikling. Desuden er der en gensidig forståelse i magteliten omkring det, at de fagforenings-bosser, som har magt og holdning som sine historiske forhandlings-partnere, modparter, ikke skal konfronteres med konsekvenserne af det indre marked, konkurrencestaten, som man står sammen om at fremme på EU-plan.

Når arbejdskraft, varer og ydelser udbydes på markedet, så presser det priserne ned på dette udbud, især når lønmodtagerorganisationernes indflydelse på løndannelsen er sat ud af kraft. Købekraften skabes ikke med udbuddet af arbejdskraft, varer og ydelser. Den skabes på helt andre måder og retter sig ikke nødvendigvis mod det øgede udbud, der hvor den primært sigter mod markedsværdien for markedsværdiens skyld.

Relative priser og kvantitetsligning

De dynamiske aspekter er her langt mere interessante end det, der følger af den generelle kvantitetsligning, som dikterer de klassiske, nyklassiske og neokeynesianske økonomer deres perspektiv. Den generelle ligevægtsmodel registrerer ikke de forskydninger, der finder sted i de relative priser med pengeskabelsen o.a. Modellens tilhængere lader som om, at modellens indikation af et absolut prisniveau og mål for samfundets samlede rigdom og vækst i opgørelsen over markedsværdien er alt, hvad der er at komme efter i forbindelse med pengemængden, dens skabelse og fordeling.

Man taler om markedsværdi renset for inflation, som om at det dækker over et adækvat mål for samfundets indkomst/produkt = Y-værdien i kvantitetsligningen, (Y x P = M x V[73]).

Hvor alle andre faktorer er kendt, kan den ukendte isoleres på den ene side af modellens lighedstegn: Y = (M x V)/P. Det er det fiktive og ideelle udgangspunkt for at forveksle regnemodellens resultater med virkeligheden.

Men udbud og efterspørgsel på penge afhænger af nogle ganske bestemte markedsværdier, der dels skal være til stede, for at kreditpengene kan udstedes, og som også stiger med udstedelsen af

[73] Hvor M er pengemængden, V er omsætningshastighed og P er prisniveauet. I flg. ligningen og den monetaristiske tolkning af ligningen, så er den primære effekt af en forøget pengemængde øget prisinflation på sigt. Man nægter at forholde sig til pengeskabelsen for pengeskabelsens skyld og det, at kreditpenge, endogene penge har indflydelse på de relative priser, lige så meget som på den absolutte pris. I det hele taget, så anerkender monetaristerne kun de eksogent skabte penge og disses indflydelse på den generelle prisdannelse, samtidigt med at man konsekvent har reserveret begrebet prisinflation til noget, der eksklusivt kan anvendes på varer, arbejdskraft og serviceydelser, det der fx figurerer som forbrugerprisindekset i Danmarks statistik. De markedsværdier, som danner grundlag for udstedelse af de endogene penge, bankpengene, kreditpengene, repræsenterer realværdierne! Således har man fjernet forudsætningerne for at kunne se de spekulationsværdier, de afledte værdier, som har været substansen i de sidste mange års bobleøkonomi.

penge, dvs. lån, der gives med sikkerhed i selv samme markedsværdi [74].

Det at det er meget bestemte former for markedsværdi, som stiger i pris med pengeudstedelsen, skal med i betragtningen, før man kan begynde at tale om relevansen i og af noget så abstrakt som ”generel inflation i priserne på (hvad)?” Prisstigningerne fordeler sig skævt i forbindelse med den måde, som pengene skabes på. Dvs. P-værdien, som den optræder i formlen, kan ikke bruges generelt til at definere det absolutte prisniveau, eller rettere, det dækker over variationer i de relative priser, som har meget mere med virkeligheden at gøre, end den rent fiktive indikation for generel inflation. (Fiktionen består i, at der ikke findes nogen absolut målestok noget sted i systemet, men kun relative værdier, indført relativt, dvs. arbitrært, ideologisk. Definitionen, af hvad inflation er, finder sit fundament i forbuddet mod tænkning, begrundelse).

Det interessante er prisernes forhold indbyrdes, og det at de ikke kan bruges som mål for den samlede markedsværdi, at markedsværdien er et inkommensurabelt mål for markedets værdi. Den sidste erkendelse er diabolsk i forhold til den symbolik, som fagøkonomien falder under.

Der bliver overordnet set ikke mere realværdi at købe med skabelsen af kreditpengene, det at verden sætter sig i gæld til sig selv[75]. Men

---

[74] ”According to Hawtrey, the inherent instability of credit has its origin in the way that credit-financed spending by some creates income for others, not only directly but also indirectly by pushing up the price of the good being purchased, thus producing an upward revaluation of existing inventories of the good. The capital gain for holders of inventories tends to stimulate additional spending, in part to buy ahead of rising demand in order to earn additional profit from rising prices in the future. Because revaluation of existing inventories tends to improve creditworthiness, this additional spending is easy to finance, even easier than the initial spending. The feedback loop of rising asset prices and credit expansion is the source of the inherent instability of credit emphasized by Hawtrey.” (s.15 “The new Lombart Street” Perry Mehrling, Princeton University press 2011). Det, som fanger opmærksomheden her hos Mehrling, er ikke de relative priser, men det, at mekanismen gør hele det finansielle system ustabilt. Men skævheden, det at værdierne opstår helt uden om bidraget til produktionen via de kreditfinansierede værdistigninger på nogle aktiver til fordel for andre, står der mellem linierne, så klart som noget.

[75] “If we are considering the wealth of individuals, or of a particular community, as distinct from the wealth of the world as a whole, we have to include – in addition to the ownership of real capital as defined above – claims on money, for payment on demand or over a series of dates in the future, as positive and the corresponding debts or obligations as negative. When we are dealing with a closed system as a whole, these items can be neglected, since they cancel out. But when we are dealing with a single country which is part of an international system, this is not so, and there will

kreditpengene forøger og forskubber nogle relative priser i forhold til andre, således at de markedsværdier, der kan belånes, stiger relativt i pris i forhold til de aktiver og realøkonomiske faktorer, der ikke kan belånes eller som er mindre sikre at belåne, fx lønindtægt.

Den måde, som pengene skabes på, udfolder sig effektivt som en positiv forfordeling af købekraft til de heldige og som arbejdsfrie gevinster hos investorer, der satser på de markedsværdier, der kan belånes. Dvs. den kreditdrevne prisdannelse virker skævvridende på markedsværdiernes indbyrdes størrelser, uden at der behøver at opstå realværdi i overordnet forstand via denne dynamik[76].

Det prekære er altså ikke kun det, at pengene skabes som fordringer uden direkte at bidrage til noget virkeligt produkt, men mere den betydning, som skabelsen af kreditpenge har for dannelsen og fordelingen af markedsværdierne, den kombinerede kreditdrevne prisdannelse og pengeskabelse.

Vore dages neoklassiske økonomer kender ikke til illegitime markedsværdier eller kreditpengenes indflydelse på de relative priser på markedsværdierne. Det er systematisk udelukket fra deres realitet, takket være de forskellige udgaver af ligevægtsmodellen, som de benytter sig af, når de teoretisk og formelt skærer feltet for deres erfaring til over deres regnemodeller. Det handler udelukkende om deres konstruktion af en postuleret objektiv virkelighed, dækket ind under ligegyldige formelle finesser.

Det aggregerede og generelle udtryk for konsekvensen af pengeudstedelsen er ”inflation”, sådan som Milton Friedman/Chicagoskolen fremfører i overensstemmelse med den klassiske økonomi. Spørgsmålet er, om det overhovedet er interessant, det som den overordnede ligevægtsmodel har at sige

---

be a positive or negative balance of wealth in the form of monetary claims for or against the country. Thus when we are concerned with the wealth of a part of the total system under consideration, whether the part is an individual or a country, we have a fourth category, namely, the net balance of claims on money, which we will call loan capital.” (p. 116 and 117, The collected writings of John Maynard Keynes, Volume V, “A treatise on money” in two volumes, 1 The pure Theory of money.)

[76] In Iceland, the data (Fig 5.1 s.60 i rapporten) indicates that most new money created by banks was lent to borrowers that invest; in existing assets, in existing real estate or for speculation in financial assets while a minorshare was lent into the real economy; to fund new business, invest in new technology, create new jobs, and build new housing or infrastructure.

©2015 Frosti Sigurjónsson

her, for den er ikke i stand til at se skabelsen og forskydningerne i markedsværdierne for sig, den er ikke i stand til at forklare hvilke typer markedsværdier, som bidrager til socialproduktet og hvilke der ikke gør, og den bygger derfor slet ikke op om noget, der kan bruges til at identificere inflationen med, sådan som den hævder på generelt plan.

For andre er det yderst interessant at opdage, at modellen ikke kan se, hvordan ganske bestemte markedsværdier ændrer sig med udstedelsen af kreditpengene, nemlig de markedsværdier der dannede grundlaget for udstedelsen af kreditpenge, og som alt andet lige går op i pris i takt med forøgelsen af pengemængden, hvorfor fx både arbejdsløn, priserne på ressourcer og private såvel som offentlige ydelser falder relativt i markedsværdi i og med pengeudstedelsen.

Prisstigninger på varer, ydelser, ressourcer og løn bekæmpes officielt af de institutioner, som på fx EU-plan står for den erklærede monetaristiske politik, dvs. den klassiske og nyklassiske teoretiske arv. Her hedder det sig, at prisstabilitet og inflationsbekæmpelse er den førte pengepolitiske målsætning. Men det er ikke den egentlige målsætning. Man tilstræber gigantinflation i priserne på det, som man helt arbitrært har valgt at kalde rigdom, men som er inflation i priserne på bestemte markedsværdier, og man beskriver disse inflationsværdier, ”som om” samfundet blev rigere af at sætte sig i gæld på den måde. Det er uvidenskabeligt.

Den førte politik sigter officielt på inflationsbekæmpelse, men har i realiteten ført til gigantiske inflationsrater i priserne på aktier, fast ejendom, jord, obligationer og mere afledte produkter, futures, forsikringer mod default og tab.

Pengemængden forøger ikke nødvendigvis den realøkonomiske værdi, men den står for købekraften og på fordelingen af den i forhold til den realøkonomiske værdi. Det er en yderst relevant og delikat information, både for dem der har fordel af pengeskabelsen, men også for dem der ikke har.

Det er ikke sikkert, at dem, der har fordel af denne markedsøkonomi, er interesseret i, at sandheden om dette marked overlades til andre end de købestærkes marked (de kommercielle medier, der er underkastet markedets vilkår, men betales også for at fremstille dette marked som den højeste nødvendighed i verden).

Økonomer og journalister står for formidlingen af ”Verdens sande tilstand”. De lever af at formidle en ganske bestemt udgave af

verdens sande tilstand, hvorom der kan siges, som Anders Fogh Rasmussen argumenterede fra folketingets talerstol 2003, i forbindelse med forsvaret for, at Bjørn Lomborg skulle have sit eget "Institut for miljøvurdering"; "*Bjørn Lombords bog, Verdens Sande Tilstand, er muligvis ikke videnskabelig, men jeg, AFR, synes, at det er en rigtig god bog*[77]*"*

Markedets lov og andre love

Alle penge udmærker sig ved at være fordringer på varer, ydelser og fordringer på fordringerne selv (derivater). Så længe de har købekraft, så fungerer de pengeøkonomisk, og der vil være et marked for dem. Pengene henter deres købekraft på markedet med deres markedsværdi[78].

Der, hvor det finansielle marked hænger sammen med resten af det økonomiske systems indre omverden, markedet, er det markedets lov, der udfolder sig. Pengene udbydes og de efterspørges. Så længe, at der er et marked for dem, så er de mere end penge af navn. Men deres gavn kan ikke oversættes entydigt til funktion i relation til alle former for behov i omverdenen. Det sidste kom vi ind på med differentieringen af behovene, fx med distinktionen mellem de behov, som ikke er skabt af det økonomiske system, og dem der netop lever ved systemet, som betinget af systemet, uanset om de også ontologisk er omverden til systemet, som i systemteoretisk forstand består af betalinger.

Efterspørgslen i økonomisk forstand betinges af købekraft, penge, markedsværdi, og efterspørgslen repræsenterer derfor ikke nødvendigvis de behov i omverdenen, der ikke også samtidigt er økonomiske. Efterspørgslen i økonomisk forstand er udtryk for et systembetinget emergent behov for penge uden nødvendigvis funktionelt at rette sig mod og imødekomme andre behov, hverken nu eller på sigt. Derfor er markedets lov ikke almengyldig, og derfor ikke at identificere med nogen højere almen rationalitet eller retfærdighed.

---

[77] Citatet af AFR bringes frit fra hukommelsen. Debatten omkring Lomborgs habilitet som forsker kan googles, ligesom "Det økologiske råd" udgav en sønderlemmende kritik af Lombords liberalfilosofiske hovedværk i 1998 og Bjørn Lomborg blev dømt videnskabeligt uredelig i 2003, for så senere pr. politisk dekret at blive benådet af selv samme Fogh-regering med videnskabsminister Helge Sander i spidsen, som ekstremt kortfattet har formuleret det kriterium for succes, som takket være 423 medlemmer af den danske magtelite er trådt i stedet for de fagligt funderede kriterier for at kvalificere sandheden på de danske universiteter.

[78] I metafysisk forstand handler det om pengenes forankring i sin omverden. Tidligere har jeg været inde på udtrykket "tillid", det at pengene i transcendental forstand bl.a. kan ses som funderet i sin omverdens tillid til, at de har værdi som betalingsmiddel, hvorfor de fungerer i kommunikationen, reguleringen af adkomsten til sig selv og andre mere knappe ressourcer.

Markedet har ret på egne forudsætninger og på markedet, men markedet har ikke ret i overordnet forstand[79]. Tværtimod afslører det diabolske og videnskabeligt kritiske indhold af beskrivelsen af markedet, at det er blindt for sin egen dysfunktion, uden imødekommelse af eksterne behov og ligefrem at identificere med en ekstremt irrationel selvdestruktiv mekanisme, der hvor mekanismen, markedsorienteret adfærd, underminerer samfundets egne forudsætninger. Det sidste kan identificeres med en markedslogik, der bidrager til tabet af biodiversitet, rent miljø, ressourcer og livsnødvendige klimabetingelser m.m. Der er tale om generelle tab og underminering af det pengeøkonomiske systems muligheds-betingelser, der finder sted som konsekvens af den snævre form for målrettethed, der er så karakteristisk for den isolerede økonomiske rationalitet, Homo Economicus, det økonomiske menneske. For ikke at forstå det, er mennesket nødt til at agere kognitivt som ondet selv. Det er diabolsk viden i relation til sygdommen, Homo Economicus.

Homo Economicus er således ikke pr. definition nyttemaksimerende, og akkumuleringen af fordringer på produktet fører ikke nødvendigvis til en rigere og bedre verden. Den økonomiske rationalitet er ikke nødvendigvis rationel i overordnet forstand eller konstruktiv i bredere social og psykisk forstand, sådan som de økonomiske eliter og deres mainstreamøkonomer fremstiller det.

En stor del af markedets dysfunktion og decideret selvnegerende natur kan forklares med markedets endogent skabte penge, det at disse penge udbydes af markedet og efterspørges på markedet. Når pengene kan optræde som både udbud og efterspørgsel, så er det fordi, at der trods alt også er forskel på penge, og fordi de ikke er værdiløse i pengeøkonomisk forstand, sådan som den klassiske teoridannelse har set sig tvunget til at se på dem, for bekvemt at lukke af for det pengeøkonomiske systems mere autonomt dikterede dysfunktionelle sider[80].

---

[79] Når der tales om ”ret” og ”lov” her, så refereres der til den position, som ”markedet” antager i økonomernes fremstilling. Der tales om det økonomiske systems indre lovmæssigheder og iboende nødvendighed, som om mekanismen stod for en højere nødvendighed, det omgivende samfund slet og ret må forstå og bøje sig for, hvis det vil sit eget bedste. Dvs., selv om man generelt hævder at beskrive markedet objektivt og videnskabeligt, så legitimerer man netop nogle former prioritering, som på ingen måde kan udledes af markedet. Økonomerne forstår ikke markedet, deres viden er falsk, og de legitimerer en politik med hensyn til en falsk nødvendighed, som de læser ind i fænomenet. Det er meget meget beklageligt, uvidenskabeligt, moralsk forkasteligt.

[80] Det gælder fordringer på varer og ydelser, at de fungerer som betalingsmiddel på samme måde som fordringer på fordringer. Det følger af, at en fordring kan imødekommes eller cleares med en anden fordring, lige som fx bankernes indbyrdes fordringer, ”Nostroguthaben”, figurerer i bankernes solvensopgørelser. Det sker hver dag internt i bankvæsenets indbyrdes betalinger, som igen er grundstrukturen i selve det pengeøkonomiske system, der primært fungerer som fordringer på Base-Money uden at være det. Der er forskel på fordringer, men det er selve fordringen som

Pengenes markedsværdi skifter med markedet og de forskellige former for penge optræder i en mangfoldighed af former over for hinanden på det finansielle marked, hvor markedsværdierne og købekraften opstår systeminternt. Markedsværdien sættes i kraft af pengenes forskellighed og et hav af systeminterne såvel som eksternt betingede og usammenlignelige tiltag i retning af at forudsige deres fremtidige markedsværdi. Det sker i nogle processer, der er så fyldt med selvreferencer, selvopfyldende og selvnegerende profetier, så de trivielle og mekaniske modeller, som mainstreamøkonomerne bygger op om med henvisning til idealet om et "frit markeds iboende nødvendige og entydige love", på forhånd og med nødvendighed kan beskrives som uvidenskabelige, alene under henvisning til disse selvrefererende mekanismer[81].

Alene pengemarkedet afslører troen på det pengeøkonomiske systems entydigt funktionelle og rationelle natur som uvidenskabelig, netop fordi pengemarkedets love konstant formes og omformes i systemet, koblet op på interne og eksterne forsøg på at foregribe og definere selv samme pengemarked. Markedets priser, målt i penge, og priser på penge udfolder sig på konstant foranderlige præmisser, hvor spillet om spillets regler er lige så fundamentalt for spillets udfald som andre præmisser, hvorfor markedsværdien, målet for og

---

fordring, der udgør pengenes væsen som penge. Det, at de fungerer som betalingsmiddel indikerer det væsentlige ved pengene. Spørgsmålet, om hvornår penge er penge, afgøres således af, om de fungerer som betalingsmiddel. Spørgsmålet om funktion handler om det, der afgøres på det transcendentale niveau, som der kun kan redegøres for ved at føre fænomenet tilbage til det sociale, hvor jura, politik, moral og en lang række af andre mere eller mindre funktionsspecifikke former for social adfærd spiller ind. Penge adskiller sig fra andre økonomiske aktiver, ved at det eneste, som er væsentligt for dem, er deres funktion som betalingsmiddel, som igen emergerer i kraft af deres markedsværdi, der dannes med dem selv i samfundet. Mennesket kan ikke ride på en fordring på en hest, spise en fordring på en bøf eller opnå seksuel tilfredsstillelse med en fordring på en prostitueret, men en fordring på en krone er, så længe at fordringen har en markedsværdi på en krone, lige så god som betalingsmiddel og lige så meget værd som kronen selv (s. 233 i "Das Wesen des Geldes", Joseph A. Schumpeter, 1970). Penge er ikke neutrale, når de har markedsværdi, og det er afgørende for, hvornår der er tale om rigtige penge. Jéan Baptiste Say havde ret i, at penge ikke har de aktivers nytteværdi, som de funktionelt er fordringer på, men han lukkede øjnene for, at de takket være deres transcendentale forankring i samfundet har økonomisk egenværdi, hvorfor de ødelægger markedsværdien som mål for det økonomiske systems almengyldige funktion, pengeøkonomiens realøkonomiske imødekommelse af omverdenens behov. Det gør vore dages mainstreamøkonomer også.

[81] Markedsøkonomerne har på forhånd og forud for enhver konkret iagttagelse vedtaget, at hvad der ikke kan sættes tal og entydigt registrerede kausale og kvantitative mål for, det er irrelevant, og dermed a-priori lukket tema for opmærksomhed. De vil regne på det, de regner, men ser ikke det, som de hævder at regne på. De fortaber sig i ligegyldige talværdier, dvs. idealet om det, Schumpeter kalder "einer reinen Ziffer" (side 218 i "Das Wesen des Geldes"), som om den nominelle værdi for enhver var den samme hinsides smålig skelen til nytteværdi og markedets konkrete prisrelativitet. Udfordringen er for Schumpeter definitionen af det pengeøkonomiske udtryk for det økonomiske systems realøkonomiske omsætning, rigdom. Opgaveformuleringen sigter på det, som han kalder "die kritische Ziffer" (side 218 "Das Wesen des Geldes").

genstand for sig selv som mål, kun er i overensstemmelse med markedsværdien. Selve målet for markedsværdiens værdi indgår i målet, hvorfor markedsværdien som mål for markedsværdien ændrer det, der skal måles, for på den måde også at miste gyldighed som mål for sig selv. Markedsværdien svarer ikke til andet end sig selv, og som mål for sig selv undflyr den tilmed konstant den position, hvorfra den skulle kunne hente sin vægt som adækvat mål for sig selv.
Det er logisk, principielt og selvindlysende i overensstemmelse med læren om, at den strenge logiks to tilladte værdier ikke rækker til, hvor et formelt system vil hente sin sandhedsværdi i referencen til sig selv.

Det følger af de formallogiske love som Kurt Gödel publicerede i 1930 og som figurerer i systemteoriens grundlag. Det er teoretisk forpligtende viden om gyldigheden og anvendeligheden af de formelle regnemetoder, som anvendes på markedet over markedet.

Det teoretiske grundlag for den formelle og absolutte markedsværdi er ikke i orden i de såkaldte ligevægtsmodeller, og Y-værdien som det objektive mål for den økonomiske omsætning, produktion og indtægt, er ikke retfærdiggjort, uanset hvor meget man arbejder med at rense den for inflation.

Begrebet for inflation er arbitrært, ligesom pengenes væsen i udgangspunktet for det hele har forpurret mulighedsbetingelserne for skabelsen af et absolut mål for det økonomiske systems sande produkt.

Der findes ikke det grundlag, hvor ud fra det med logisk nødvendighed kan konkluderes, at det økonomiske system i ideel form er rationelt og funktionelt i bredere social og psykisk forstand. Markedsværdien er i sandhed et autopoietisk fænomen, inkommensurabelt og selvorganiserende, dvs. mangetydigt mål for sig selv, og endnu mindre et adækvat mål for noget som helst andet end sig selv.

Markedet udfolder sig som del af samfundet med et hav af konsekvenser for samfundet, psyken og livet i det hele taget. Men det er ikke muligt at udlede nogen objektiv, entydig kausal og kvantitativt målelig garanti for, at det fri marked sikrer udviklingen mod den bedste af alle verdener. Markedet med dets markedsværdier står for sig selv, men er ikke engang i forhold til sig selv noget adækvat

kvantitativt mål for rationalitet eller formålsmæssighed[82] og endnu mindre for samfundet i sin helhed.

Markedsværdiernes udvikling udspiller sig bl.a. om forskelle i likviditet og solvens, på baggrund af iagttagernes sonderinger over hvor sikre fordringer på penge og andre aktiver der synes at være tale om hist og her, og over hvor afledte fordringer der med pengene er tale om i forhold til det pengeøkonomiske systems interne værdier såvel som dets eksterne omverden af diabolske værdier. Hverken internt i systemets selvrefererende prisdannelsesprocesser eller i disses relation til omverdenen af diabolske værdier kan der være tale om entydige og lineært kvantitative eller logiske årsag-virkningsrelationer. Dvs., at de eventuelle forsøg på at finde et objektivt almengyldigt oversættelsesprincip, som man søger og har søgt i den økonomiske teoridannelse, er, af sagens natur, dømt til at kuldsejle. Det handler om væsensforskelle og forskellige måder at kvalificere mening, funktion og ydelse på.

Det oversættelsesprincip[83], som man implicit har taget for givet i fundamentet af teoridannelserne, er der ikke. Men man lader alligevel som om, at det er der, eller som om at det er et spørgsmål om tid og teoretisk forfinelse af regnemodellerne, før beviset på dets eksistens er tilvejebragt. De matematiske ligevægtsmodeller er bygget op om

---

[82] Ethvert forsøg på at finde det pengeøkonomiske mål for realøkonomien er betinget af pengenes væsen, pengeinstitutionen, der påtvinger fx opgørelsen af BNP'et i moderne forstand sit eget væsen, dvs. pengenes væsen påtvinger det målte sin egen lovmæssighed. Citat side 224 "Das Wesen des Geldes": „Der Leser überzeugt sich leicht, dass allen historisch gegebenen Methoden der sozialen Buchhaltung diese indirekte Art der Festsetzung der kritischen Ziffer und das Merkmal eigen ist, dass sie mit einem dem Sinn des Rechenprozesses fremden und seine sinngemäßen Ergebnisse einstellenden Element behaftet sind. Nie fehlt dieses Merkmal, welches in der praktischen Unmöglichkeit begründen ist, die kritische Ziffer fortlaufend so zu wandeln, dass der Wirtschaftsprozess keine bloß in der Logik seines Rechensystems begründeten Anpassungen durchzumachen hätte. Die Methoden der Praxis leisten zwar sowohl die erstmalige als auch die fortlaufende Festsetzung der kritischen Ziffer. Aber sie statten ihre Veränderung ungleich mit einer Eigengesetzlichkeit aus, die auf die Veränderungen des Warenkörpers keine Rücksicht nimmt und von dieser aus gesehen sinnlos ist…..
Die Geldmethode ist jene Methode sozialer Abrechnung, nach der sich die kritische Ziffer des Wirtschaftssystems eigengesetzlich verändert. Jede solche Methode schafft Rechenpfennige, die als solche – körperlich oder buchmäßig – existieren. Diese Rechenpfennige nennen wir Geld. Jede solche Methode unterwirft die Wirtschafsgrößen einer neuen Bedingung, der sie sich anpassen muss. Diese Bedingung nennen wir das Geldligamen."

[83] Min ven Michael Husen har brugt udtrykket "oversættelsesprincippet" i forhold til muligheden af at oversætte pengeværdierne som mål for andre værdier. Man kunne også tale om markedets realitetsprincip, idet det handler om at finde den mekanisme, som kan oversætte markedsværdien som et udtryk for markedets realværdi.

regneenheder af nominel karakter. Men de er ikke adækvate mål for noget som helst. Derfor er og bliver de matematiske ligevægtsmodeller, som mainstreamøkonomerne arbejder med, pseudoobjektive udtryk for det pengeøkonomiske systems potentiale for imødekommelse af virkelighedens mangfoldighed af behov nu og i fremtiden.

Det pengeøkonomiske systems markedsværdi fremstår som et autopoetisk systems interne symbolik, hvor det manifesterer sig uoversætteligt i forhold til sin omverden af diabolske værdier. Denne symbolik er ikke repræsentativ for omverdenens værdier og kan ikke blive det, fordi den opstår og lever ved systemets autopoiesis. Den kan ikke oversættes til omverdenens værdier. Troen på noget sådant, troen på systemets internt funderede og rationelle funktion i og for resten af samfundet, og troen på at systemets indre nødvendighed entydigt og sikkert skulle kunne afspejle og befordre en udvikling frem mod den bedste af alle verdener for samfundet i sin helhed, den tro og tilbedelse af pengeøkonomien deler flertallet af såkaldte fagøkonomer sammen med magteliten. Der er tale om den systembetingede universale symboliks tagen patent på mening i alt for bred forstand og blindhed for det løsrevne, isolerede og uforpligtende i egen social psykisk kommunikativ og semantisk betinget mening.

Troen bygger bl.a. på tillid til, at fremtiden vil bringe en udvikling af det teorigrundlag, der giver beviset på overensstemmelsen og identiteten mellem det pengeøkonomiske systems internt kvalificerede værdier og de eksternt kvalificerede værdier. Dette oversættelsesprincip indrømmer man dog, at man endnu ikke har redegjort for[84].

Det vedholdende i påstanden om, at markedet indeholder sin egen for resten af samfundet forpligtende rationalitet, hviler i et fromt håb om, at fremtiden vil bringe beviset på at ”markedet har ret”, og henviser til det virtuelle, at fremtiden ”sikkert” vil bevise at markedet har ret! Det er uvidenskabeligt. Forståelsen for denne mangel på videnskabelighed er mere videnskabeligt forpligtende. Påpegelsen af, at fagøkonomien er gået under for markedets efterspørgsel på en bestemt tro på markedet er sandsynliggjort, og dermed bedre kvalificeret end den sandhed om markedet, som fagøkonomien lever af at sælge på markedet. Magteliten repræsenterer en stor del af den økonomiske efterspørgsel men kun en meget beskeden del af denne verdens faktiske menneskelige og andre livsformers behov, og sørger på det nuværende markeds betingelser for, at der er god økonomi i at

[84] Poul Schou indrømmer eksplicit, at definitionen på produktet, renset for inflation, endnu ikke er givet forpligtende, men hævder samtidigt sin tro på det mulige i at komme til en sådan. Det sker sjældent, og kun tilfældigt, fx i tråden under hans kronik i information.dk med titlen ”Skyder man på væksten, skyder man forbi” 2011.

beskrive de købestærkes interesser, ”som om” at deres forfølgelse af egne interesser var befordrende for udviklingen mod den bedste af alle verdener for alle.

De købestærke betaler den pseudovidenskabelige fagøkonomi styrtende for at påføre deres markedsideologi videnskabens etikette. Det er magtmisbrug, ideologi, en elites forbrug af en fortælling, der gør det muligt for den at leve bekvemt med sin egen rolle i spillet.

Elitens foretrukne selvbeskrivelses markedsværdi er desværre for den herskende orden ikke kvalificerende for beskrivelsens videnskabelige værdi. Det ændrer sig heller ikke af, at selv samme elite presser markedets succeskriterium ned over de danske universiteter med forsøget på at ophæve forskellen mellem forskning og faktura. Forskningen måles på dens markedsværdi. Sælger sandheden ikke, er den falsk! Forvekslingen mellem videnskabens og økonomiens meningsregimer er komplet.

Forskellene på penge og skabelsen af penge

Det er nationale, internationale banker og skyggebanker, altså mere eller mindre statsløse finansielle institutioner, der helt konkret sidder på det net, som pengene, købekraften, det globale økonomiske systems betalingsmidler, finansielle og andre markedsværdier hviler i. For at komme ind på den indflydelse, som skabelsen og handelen med penge har på markedsværdierne, så er det nødvendigt at differentiere pengebegrebet og se det i relation til den form for kommunikation, de hviler i.
Det handler bl.a. om

- solvens og likviditet hos markedets aktører,
- pengehierarki gående fra base money til M1, M2, M3, osv.,
- inside money vs. outside money,
- Money by law (Chartalism),
- virtuelle penge,
- penge af navn, til forskel for penge af gavn.

Men det er afgørende hele vejen igennem at holde sig for øje, at der kan skelnes mellem selve beskrivelsen af penge (denomineringen) og det, som beskrivelsen retter sig mod. Patentet på at afgøre, hvad der

må stå som nominelt angivet betalingsenhed på kreditbeviser, på bankbogen og i en virksomheds interne solvensopgørelse er på ingen måde en ontologisk fuldgyldig redegørelse for, hvad penge er af gavn.

Det er slet ikke overflødigt at understrege, at selve beskrivelsen af penge og patentet på ret til at bestemme hvilket navn, som en betalingsenhed, fordring på markedsværdi skal bære, så langt fra kan identificeres med en lovfæstet, lovsikret og lovbestemt markedsværdi af selv samme (mønt)enhed. For det er her, at en del iagttagere går fejl af ”pengenes væsen”. De går glip af det, som gør pengene til det, de er i ”realøkonomisk forstand” og som kommer til udtryk når penge er mere end penge af navn. Chartalismen står for denne misforståelse af pengenes væsen.

Realøkonomiens penge og deres realøkonomiske funktion er af en ganske anden og langt mere kompleks karakter, end det Georg Friedrich Knapp kom frem til i sin bog af 1905 med titlen ”Staatliche Theorie des Geldes”[85], som siden 1924, hvor den blev oversat til engelsk, blev ophøjet til kanonisk tekst for Chartalismens budskab; at staten med dens lov kan bestemme over pengenes værdi og funktion [86].

Staten kan ikke med lov i hånd og med lov alene bestemme over sin egen nationale møntenheds markedsværdi. Loven er nok afgørende for, hvad der rent nominelt er anerkendte penge inden for en stats magtsfære, men markedsværdien og markedets anvendelse af betalingsmidler afhænger af meget mere end staten med dens lovkompleks, ligesom der findes betalingsmidler, som har etableret sig uafhængigt af og på trods af statsmagten[87].

Heller ikke kombinationen af nationalbankens pengepolitik med statens magt over sit budget og skattesystem kan udfylde rollen som den fulde årsag til en møntenheds konkrete købekraft, markedsværdi, selv om denne kombinerede magt kan være betydelig for en møntenheds markedsværdi. Det er i det hele taget en større opgave

---

[85] Bogen er tilgængelig online: https://archive.org/details/staatlichetheor00knapgoog

[86]At det skulle være en rigtig læsning af Knapp, bestrides af Schumpeter mere end et sted.

[87] Eksempelvis har skatterådet her til lands måttet indrømme, at værdien af Bitcoins og denne møntenheds funktion som betalingsmiddel ligger uden for statsmagtens magtsfære. Man har forbudt virksomheder at skrive regninger ud i Bitcoins, men indrømmer samtidigt, at man ikke kan forbyde også virksomheder, at Bitcoins kan bruges til at cleare virksomheder og andre økonomiske agenters mellemværender imellem.

at redegøre for, hvordan staterne og deres nationalbanker skulle kunne have og historisk set rent faktisk har haft held med at sætte sin møntenheds markedsværdi[88].

Fortællingen om den amerikanske dollars overherredømme som verdens reservevaluta hviler i helt andre referencer end den, som Chartalismen byder ind med. Historiske tilfældigheder, konkret politisk og militær magt, del og hersk tænkning, hellige og uhellige alliancer mellem finansindustri, globale investorer, vasalstater, etnisk baserede fællesskaber omkring religion, gamle indgroede hierarkier, osv. kombineret med det faktum, at så længe at mere end 60 % af verdens aktiver tilfældigvis er formuleret i US$ gør, at verdens aktiver til enhver tid kan sammenlignes med et løfte fra den amerikanske centralbank om at erstatte en fordring på en dollar med et nyt løfte om at erstatte en US$ med en ny osv. En US$ koster ingenting, men så længe alle er afhængig af dollaren, og FED's forpligtelser (på til enhver tid at erstatte en fordring på en dollar med et nyt løfte om erstatning af en gammel med en ny) er verdens aktiver, så kan USA finansiere sit gigantiske budgetunderskud og træde ind og erstatte sine finansvenners urealistiske fordringer på hele verden med nye dollars, Base Money. Det er verdens monetære orden, en orden som USA og amerikansk kapital har sin magtbase i.

Retten til at bestemme over hvilket navn, som betalingsmidlet skal bære inden for en nations jurisdiktion, har aldrig kunnet identificeres med møntens transcendentale forankring i virkeligheden. I opgøret med metalismen, guldfoden, virkede nominalismen som et plausibelt alternativ. Men den ene forklarings utilstrækkelighed er ikke identisk med beviset for et alternativs sandhed. Hverken metalismen eller nominalismen holder som forklaring på, hvad der udgør pengenes væsen.

Navnet i sig selv har isoleret set ingen semantisk funktion, lige så lidt som tegnet og tegnlæren giver mening uden for den sociale og psykiske praksis for at orientere sig i meningens form. Semiotikken, læren om tegn, navne, lever ved semantikken. Kognitive systemer er

---

[88] J.M.Keynes beskriver "Managed Money" som proper money i sin Treatise on Money i 1930, og sætter dem i modsætningsforhold til non proper money, som Bank Money, og han er med til at udforme Bretton Wood-systemet, der fungerede op til og med begyndelsen af 1970´erne. Men den mere konkrete redegørelse for, hvordan pengenes konkrete købekraft opstod og fordelte sig i den relativt stabile tid de første 20 år efter 2. verdenskrig, forlanger mere end det, som han kommer med i forhold til begrebet "Managed Money" og som Bretton Wood-systemet kan tage æren for, selv om systemet var et vigtigt element og eksempel på "Managed Money" i periodens monetære orden.

ontologiske forudsætninger for tegnets funktion i kommunikationen, dvs. psyken og det sociales semantiske performance i hele sin udstrækning. Penge er et kommunikationsmedium, med mange muligheder for konkret navngivning og anvendelse af symbolikken for værdi i økonomisk forstand, ligesom at forståelsen, for hvad betaling og markedsværdi, bytteværdi og pengeøkonomi er, ligger til grund for anvendelsen af alle former for penge, uanset hvilket navn pengene bærer. Anerkendelsen af, at noget kan bruges som betaling for noget andet, og tilliden til, at det lader sig gøre at afhænde noget mod betaling i fordringer på andet, er del af pengenes transcendentale forankring i det sociale. Indstiftelsen af fordringerne på produktet kan formuleres i mange slags regneenheder. Det er ikke navnet på disse enheder, som er interessante, men det at det er muligt konkret socialt at indstifte en fordring i denne enhed.

Navnet på penge er ikke i sig selv penge. Betydningen ”penge” er ikke selv penge. Regneenheden, dvs. den rent nominelle[89] betegnelse for de regneenheder, der principielt og rent logisk anvendes og figurerer i de matematiske beregninger og kalkuleringer inden for enhver af det økonomiske systems semantiske praksis, er i sig selv ikke andet end det, som John. M. Keynes kalder ”Money of account” (A Treatise on Money, 1930) og det som Joseph A. Schumpeter kalder ”Rechenpfennige”(Das Wesen des Geldes 1970).

Betegnelsen for penge en konkret møntenheds navn, beskrivelsen af rigtige penge er ikke i sig selv penge; Der kan ikke betales med en beskrivelse af penge, men de rigtige penge kan bruges som betaling, og det er kriteriet for, at der er tale om rigtige penge. Det markerer penge af gavn til forskel fra penge af navn.

”Kroner” er navnet på en national valuta, en slags penge, hvis vekselkurs i skrivende stund er ca. 7,48 pr. Euro og 6,60 pr. US$. De kroner, som udstedes af den danske nationalbank, er Base-Money, også kaldet M0, dvs. nationalbankpenge. De findes som mønter og sedler og de findes som fordringer på den danske nationalbank hos private borgere og finansielle institutioner.

---

[89]Betegnelsen, betydningen, beskrivelsen af penge er ikke i sig selv nogen isme, hvorimod Nominalisme er den filosofiske opfattelse, ifølge hvilken det rigtige svar på spørgsmålet "Hvad er det for en ting, der er fælles (universale) for alle medlemmer af samme art?" ikke er "deres fælles natur" eller lignende, men "deres betegnelse". Herimod står realisme hvor universalet regnes for en særlig slags ting (udstrakte såvel som uudstrakte men endelige), der befinder sig på et andet plan end identiske. (Denne definition udspiller sig inden for traditionel identitetstænkning, er hentet fra “den store danske”, hvor man ikke behersker nyere differensteoretisk og ontologisk neutrale iagttagelsesformer, a. la. Luhmanns systemteori, Heideggers, Wittgensteins, Derridas og mange andres bidrag til brud med traditionel vesterlandsk ontologi).

Den danske nationalbank har pr. lov patent på at udstede nationalbankkroner. Men hverken nationalbanken eller den danske stat, med sin lovgivende, dømmende og udøvende magt, kan alene med sin definition på og beskrivelse af, hvad der er kroner, bestemme over kronernes markedsværdi.

Der kan lovgives om, hvem der må udstede kronerne af navn, hvilket fremgår af den danske grundlov. Markedsværdien kan muligvis også påvirkes med udstedelse af statsobligationer, nationalbankens rentesatser og lånepolitik m.m., ligesom der indenfor de sidste få år er skabt praksis for, at stater og nationalbanker intervenerer direkte på markedet med opkøb af markedets endogent skabte penge, for på den måde at forhindre de tab af markedsværdi, som det liberale finansielle marked konstant tenderer mod at udløse med sin gigantiske skabelse af kreditpenge.

Med patentet på at være den eneste, hvis udstedelse af fordringer på kroner der må kaldes rigtige kroner, tilskrives den danske nationalbank den privilegerede position, der sammen med andre nationalbanker forlener en nationalbank med muligheden for at skabe legal tender, Base-Money, M0 formuleret og benævn med nationens nationale møntenhed.

En fordring på en krone, som er godskrevet i nationalbankens bogholderi, er det nærmeste man kommer en krones identitet. Den er i kraft af loven og statsmagten en krone af navn, også selv om den konkret skulle mangle markedsværdi. Det koster ingenting at lave en krone, for den er ikke andet end en fordring på den danske national-bank, hvor nationalbanken forpligter sig på til enhver tid at kom-pensere for fordringen på en krone med en ny fordring på en krone. Den danske nationalbank behøver ikke at stå til regnskab for nogen, om end den som alle andre aktører på markedet må opvise mere transcendentalt forankrede fordringer på andre aktører, hvis den vil bevare muligheden for at skabe markedsværdi formuleret i sin mønt.

Det gælder alle andre nationalbanker, centralbanker, at deres forpligtelser i forhold til fordringer på egne forpligtelser, er verdens ”sikreste” likvide aktiver (uanset hvor tomme de så er på ”substantielt indhold” i sidste ende). Og der er ikke absolutte grænser for, hvor mange fordringer på penge, der kan udstedes på den måde. Problemet opstår, når disse former for legal tender, Base-Money, M0 rammer markedet. USA har tilsyneladende af historiske og andre faktiske grunde ubegrænset mulighed for at udstede penge, hvor fx Argentina tilsyneladende ikke kan udstede en eneste af sine dollars, uden at den straks mister sin markedsværdi. Det lovformeligt sikrede

patent på at udstede penge er ikke identisk med lovens mulighed for at diktere nationalbankpengene deres markedsværdi.

Når Perry Mehrling beskriver, at Fed's liabilities/forpligtelser er verdens aktiver/reserver[90], og at man ikke har noget problem med at udstede uanede mængder af penge her fra på den måde, så er fortællingen rent markedsøkonomisk både længere og meget mere interessant, end det sådan umiddelbart kunne lyde. Det virker provokerende, at den amerikanske centralmagt rent teknisk og konkret bare kan sætte fordringer på varer, ydelser og andre fordringer i verden på den måde, bl.a. fordi US$ i forvejen udgør ca. 2/3 af verdens reservevaluta. Dollaren er verdens reservevaluta, og verden bliver hverken fattigere eller rigere af, at den amerikanske stat i samarbejde med den federale bank genererer nogle billioner US$.

Det rigtigt interessante kommer først til syne, når man opdager, at der skabes mange flere penge uden om centralmagten, og at centralmagten først og fremmest er optaget af at holde de markedsværdier oppe, som det nationale og internationale pengemarked konstant genererer med stort held i og med belåningen af sådanne aktiver, hvis markedsværdi er dømt til at stige med belåningen, helt uden om hvad der i øvrigt foregår i de underliggende realøkonomiske produktive virksomheder.

Det forhold, at centralmagten i dag først og fremmest ser det som sin opgave at sikre, at de fordringer, som konstant sættes i verden på verdens varer, ydelser og andre fordringer på Base-Money varer og ydelser, ikke mister sin markedsværdi og funktion som betalingsmiddel, virker ekstremt provokerende på os noget mere konservative og traditionelle tænkere, der mener at skabelsen af penge i en eller anden grad bør være funderet i en form for realøkonomisk værditilvækst og et bidrag til selv samme. Det virker i sig selv provokerende, at pengemagerne kan sætte fordringer på produktet i verden uden at bidrage til det, og det virker endnu mere moralsk forkasteligt, når disse pengemagere kan læne sig tilbage og se sine egne penge blive erstattet med dollars, euro, kroner, osv. hver gang markedet truer med at kollapse på grund af den gældsbyrde, pengemagerne har lagt ud over markedet. Men det var, hvad vi så i perioden efter finanskrisens tilsynekomst ved afslutningen af 2007.

For at forstå, hvad der er sket efter seneste finanskrise, så er det nødvendigt at skelne lidt mellem de forskellige penge, som fungerer

---

[90] "The Fed has no need to safeguard its holding of world reserves by keeping the federal funds rate high, since world reserves are its own liability". The new Lombart Street" 2011, s.29. Se desuden s. 71 og 95 i samme bog.

på markedet. Så længe, at der er opgangstider, så kan skaberne af endogene penge, kreditpenge, fordringer på nationalbankpenge, belåne og udstede lån med sikkerhed i de markedsværdier, som danner grundlag for pengeudstedelsen. For så længe at markedet er på vej op, så stiger markedsværdien, bl.a. takket være udstedelsen af lånepenge. Og så længe, at markedsværdien på de aktiver, der danner grundlag for udstedelse af kreditpenge, bankpenge, endogene penge, stiger, så er der grundlag for udstedelse af endogene penge. Denne selvfødende proces, hvor markedsværdien på de aktiver, som danner grundlag for udstedelse af kreditpenge stiger, samtidigt med at mængden af endogene penge stiger, finder dog en grænse på et tidspunkt. Og når det sker, så forsvinder grundlaget for at udstede penge, ligesom udstederne af kreditpenge risikerer at de aktiver, som de tog sikkerhed i, da de forudgående udstede lånepenge, risikerer at falde i værdi.

Hvis markedsværdien af det, som har dannet grundlag for udstedelsen af markedets endogene penge, falder tilstrækkeligt, så bliver skaberne af kreditpengene insolvente. Dvs. de aktiver, som de har på bøgerne mister markedsværdi, og deres fordringer på sine skyldnere kan miste markedsværdi. Det er substansen i enhver finanskrise, et naturligt resultat af den måde, som pengene skabes på, som fordringer navngivne parter imellem.

Alle de penge, som er markedsendogent skabte fordringer på penge, kan dog erstattes af Base Money. Det er sket i stort omfang efter krisen i 2007 via stat og nationalbanker.

Den amerikanske centralbank har købt op af forskellige mere eller mindre afledte finansielle produkter på markedet, og har på den måde erstattet markedets endogent skabte penge med Base Money. Man har lånt ud, til nul rente, man har købt op af urealistiske fordringer på produktet, og nu ser det ud til, at der er så meget gang i den kunstige oppustning af markedsværdier, så der igen er grundlag for udbredelsen af den tro, der forveksler genereringen af markedsendogene kreditpenge med realøkonomisk vækst.

Det giver mening at tale om pengehierarki, men det er ikke det samme, som at der er nogle penge, der er mere værd ”i sig selv” end andre. Distinktionen mellem ”inside money” og ”outside money” indikerer, at nogle penge har egenværdi, hvor andre henter deres værdi, fx som betalingsmiddel, via kredit- debetrelationen. Nationalbankens penge er dog ikke udstyret med iboende værdi, selv om denne bank kan indføre penge i markedet uden regnskabs-mæssigt at stå til ansvar for andre end sig selv. Også nationalbanken er i de fleste tilfælde tvunget til at orientere sig mod resten af

markedet ud fra sin egen solvensopgørelse, hvor bankens solvens bl.a. tager udgangspunkt i balancen mellem andres fordringer på nationalbanken og dennes fordringer på andre. Der skal helst være ligevægt eller en overvægt af fordringer på andre, for at national-banken med vægt kan manifestere sig på markedet fx for at forsvare sin mønts markedsværdi.

Markedsværdien svarer ikke til noget. Den hæver sig ved sig selv, ved internt at være et abstrakt univers af gensidige fordringer, hvor den lever ved at være krav på sig selv i et og samme system af gensidige fordringer.

I sidste ende er Base Money dog at sammenligne med, at ejeren af den slags penge har fordringer på alle andre markedsaktører, eller at det endnu ikke er specificeret, hvem der kan/vil/skal afgive ydelser, varer eller fordringer mod betaling i disse penge. Efter som at Base Moneys værdi ikke afhænger af nogen særskilt skyldners kreditvær-dighed, men alene af den sociale tillid til betalingsmidlet, så er denne slags penge de mest sikre former for likviditet, især hvis der er tale om fordringer formuleret i en møntenhed, som hele verdens penge-økonomi er afhængig af, sådan som den amerikanske dollar.

Hvor kreditpengenes værdi mere afhænger af navngivne kredit-debetrelationer og disses betalingsevne, er pengene mere entydigt ”outside money”, altså lettere at genkende som kommunikation, konvention mellem navngivne parter.

Eks. Min fordring på min bank er kun gyldig i relation til andre banker, fordi andre banker tror på, at løftet fra min bank, om til enhver tid at ville kompensere en fordring på kongens mønt med kongens mønt, er troværdigt. (tillid navngivne agenter imellem).

Eks. Min fordring på en kunde, indtræder i mit regnskab som mit aktiv. Dem kan der være flere af, og i relation til min bank, så indgår regnskabet over sådanne som grundlaget for min banks vurdering af min kreditværdighed. Kommer man frem til, at jeg er kreditværdig, at min solvens er i orden, så giver banken mig en kassekredit, og jeg har likviditet, også selv om kassekreditten og benyttelsen af den ikke medfører andet, end at jeg kan flytte rundt på fordringer på banken, som andre banker godtager som min betaling til mine kreditorer. (tillid navngivne agenter imellem).

Eks. Belåningen af faste værdier udmønter sig i udbetaling af penge, indeståender på en foliokonto. Det kan være en ejendom, hvis markedsværdi er forøget med fx 75 % i perioden fra 2001 til 2007, og som begynder at stige i værdi nu igen. De penge, som en låntager får udbetalt af et realkreditinstitut, er skabt af instituttets ejere, en bank, som har skabt pengene som bankpenge i låneprocessen ved at finansiere købet af de obligationer, som er

blevet udstedt med sikkerhed i ejendommen. Der lånes lifligt nu igen, især med udgangspunkt i boligmarkedets markedsværdier, der stiger med belåningsgraden. Aktieselskaber, fonde og investeringsselskaber køber op af egne og andres aktiver for lånte penge, og alle bliver rigere i forhold til den omverden, der ikke har del i de værdistigninger, markedsværdier, som kommer til syne på den måde. (tillid navngivne agenter imellem).

Det korte og det lange er, at markedsværdien er afhængig af pengeskabelsen, og omvendt så afhænger pengeskabelsen af markedsværdierne. De endogene penge indgår i dannelsen af markedsværdierne på lige fod med kongens mønt, og nationalbankens rolle er i dag reduceret til at rydde op efter markedets pengemagere og forhindre prisfald på markedsværdierne.

Kreditpengene er lige så gode her, som nationalbankens penge i opgangstider. Det er først, når det går ned med markedsværdien, at forskellen mellem de penge, hvis værdi afhænger af navngivne kreditorer og debitorers indbyrdes forpligtelser og nationalbankens penge viser sig. Kun nationalbanken kan tilføre penge og overtage dårlige/urealistiske fordringer uden selv at risikere at gå konkurs. Det er substansen i det pengehierarki, som Perry Mehrling taler om.

Alligevel er der er grunde til, at ikke alle centralbanker kan gøre lige hvad de vil. Den amerikanske centralbank kunne og har samlet meget store mængder af dårlige aktiver op, og erstattet de markedsendogene penge med sine egne Base Money. På den måde, har den amerikanske centralbank sikret, at de kunstigt skabte markedsværdier, altså de prisstigninger, som den finansielle sektor har skabt i samarbejde med ejerne af markedsværdierne, ikke er faldet ret meget tilbage. Nogle bestemte ejere af kunstigt skabte markedsværdier har haft stor fordel af den amerikanske centralbank. Resten af verden ville gerne kunne gøre USA kunsten efter. Men viljen svarer ikke til evnerne.

Det er en lettere dysfunktionel måde at sikre et pengeøkonomisk systems funktion og uproduktive skabelse af markedsværdi på, som alle så gerne ville kunne realisere. Der er mange selvmodsigelser hos dem, der har stået for de indgreb i markedet, som vi har set siden krisens udbrud. De økonomiske magthavere kan ikke tale om det fri marked, for det er der ikke tale om længere, og de skal heller ikke tale om, at der ligger produktion og bidrag til produktet bag skabelsen af fordringerne på det. For det er der ikke grundlag for at påstå.

Finansindustrien slår på det fri markeds fordele, når det drejer sig om retten til at skabe fordringer på produktet uden at bidrage til det. Og

den kan her ikke få staten langt nok væk. Men når det viser sig, at verden ikke længere kan bære møntens anden side, dvs. når kreditorernes fordringer på produktet ikke længere kan bæres oppe af alverdens skyldnere, debitorer, så fordrer disse skabere af tomme fordringer på produktet, at staten skal generere Base-Money på deres bøger, som erstatning for deres urealistiske krav på fremtidens indtægter. Således er det skatteborgere, nationalbanker og stater som træder til, når de alt for kapitalintensive, investeringstunge markedsaktører kapitulerer, og ikke længere kan svare sine kreditorer sit, læs dansk landbrug, danske bank, Grækenland, AIG, osv.

Således har den amerikanske centralbank samlet adskillige billioner af endogent skabte US$ op, erstattet dem med fordringer på den amerikanske centralbank i stedet, ligesom den amerikanske stat har pumpet 20 billioner ud i markedet via sit budgetunderskud. Den europæiske centralbank har endnu ikke ageret lige så voldsomt i den retning, og er først indenfor de sidste år[91] begyndt at købe markedets dårlige lån og fordringer op, for på den måde at erstatte de urealistiske fordringer med centralbankens egne penge.

Nationalbankernes penge kan også miste værdi, hvis tilliden til dem forsvinder. Forankringen af dem som fungerende betalingsmiddel ligger i samfundet. Og de surrealistiske mængder af fordringer på navngivne skyldnere står ikke alene om hele tiden at true med at miste sin funktion som betalingsmiddel. Penge af navn, Money of account, kan være nok så meget legal tender, Base-Money, M0. Det er ingen naturlov, at de også gør gavn som betalingsmiddel. De kan nemlig miste deres markedsværdi, og dermed er de værdiløse som betalingsmiddel, ligesom de har en tendens til konstant at koncentrere sig hos færre og færre mennesker, hvis mål med tilværelsen og mening i livet må siges at være håbløst ødelæggende for det økonomiske systems funktion for sin omverden.

Som mål for markedsværdi er de som et konkret udstrakt mål for markedsværdien selv en form for udstrækning, der tilmed skifter udstrækning med det, som de er mål for, hvorfor deres værdi og det de måler ikke kan tages som noget almengyldigt absolut mål for markedsværdiernes værdi for omverdenen. Målet for markedsværdi, penge, skifter værdi sammen med det, som det optræder som mål for, hvorfor alle priser er relative[92]!

---

[91] Skriver vi her anno 2016.

[92] Schumpeter forsøger i ”Das Wesen des Geldes” i kapitlet af samme navn at definere målet for det økonomiske systems sande økonomiske værdier. Han kalder det ”Das kritische Ziffer” i opgaveformuleringen, men ender op i erstatningen for løsningen med begrebet ”Das Geldligamen(t)”, pengene som det økonomiske systems ”Kappzaum”, dvs. systemets elastiske tøjler, hvor skabelsen af pengene og deres værdi skifter i spændingen mellem

Det entydige mål for markedsværdiens værdi mangler. Penge er det, som det pengeøkonomiske system regner og handler med, som det udstrakte mål for markedsværdi, der skifter markedsværdi med markedsværdien selv. De mange former for penge og fordringerne på penge er med til at danne det, som de derfor ikke kan tages som noget entydigt mål for, nemlig markedsværdien. De påvirker og sætter markedsværdien, lige så snart de er mere end penge af navn. Men det er ikke det samme som markedets værdi.

Det at behovet for købekraft for købekraftens skyld er ubegrænset, og at den sidst tjente krone er latterligt ligegyldig for indehaverens velvære og potentielle ditto i forhold til den først tjente, er mainstreamøkonomernes helt store tabu. Differentieringen af den først tjente krones værdi fra den sidst tjentes værdi underminerer værdien af det aggregerede produkt som gyldigt udtryk for det økonomiske systems almene nyttefunktion. Det økonomiske menneskes rationalitet er ikke identisk med en alment gyldig rationalitet, sigter ikke pr. definition mod det højeste rationale.

Lige så snart at markedsværdierne differentieres i forhold til sin værdi for omverdenen, og i indbyrdes relative værdi, hvor den ene gigantformue sammen med den anden står der som et kvantum, der tilhører den enkelte ekstremt rige verdensborger, samtidigt med at samme rigdom mangler i hænderne på alle andre, så mister det aggregerede udtryk for købekraft og produktion sin forpligtende karakter som samlet mål for den økonomiske udvikling. Det aggregerede udtryk formår ikke tilnærmeligt at afsløre det økonomiske systems dysfunktion, dets totale svigt i forhold til det at imødekomme en verden af behov, som ikke allerede er repræsenteret ved det økonomiske systems købekraft.

Udelukkelsen af pengenes marginale nyttefunktion er en af forudsætningerne for, at det aggregerede mål for realøkonomisk vækst, som man regner sig frem til via kvantitetsligningen, fraregnet inflation, kan illudere en form for mening.

Det for hele det økonomiske system konstituerende paradoks, at bestræbelsen på at afskaffe knapheden fører til knaphed, kommer her

---

udbud og efterspørgsel, købekraft og efterspørgsel på samme, mellem industri og finanssektor, osv. Når han, som det fremgår af kapitlet lægger ud med et ærligt forsøg på at definere og finde et mål for det økonomiske systems sande værdi, så er det fordi han mangler den fundamentale forståelse, som jeg forhåbentligt har formidlet med de iagttagelser der centrerer sig omkring distinktionen mellem det økonomiske systems symbolik og det diabolske i forhold her til. Han tænker højt, og det hjerteskærende ærligt tænkt, det han skriver.

til syne som mere end forklaringen på systemets autopoiesis. Væksten, forestillingen om den økonomiske vækst, har tjent og tjener til at dække over paradokset, det at bestræbelsen på at afskaffe manglen fører til mangel. Systemets svigt dækkes ind under fortællingen om, at knapheden for de forfordelte er forudsætningen for den vækst, som samlet set, aggregeret, fører til afhjælpningen af knapheden.

Men væksten måles i omsætning af fordringer, markedsværdier, som dækker over kunstigt skabte markedsværdier, gældsbeviser, som på ingen måde har gjort verden rigere. Verden bliver ikke rigere af at sætte sig i gæld til sig selv.

Det aggregerede mål for relative værdier, gensidige fordringer som i den ultimative og globale solvensopgørelse ville gå i nul, men som der i praksis ikke findes nogen overordnet opgørelse over, svarer ikke til noget som helst andet end sig selv. Markedsværdiens værdi, det *kritiske ciffer*[93] findes ikke.

Det sande mål for markedsværdiens værdi opstår heller ikke ved at rense priserne for inflation. De konkrete markedsværdier er altid relative. Dvs., det, som markedsværdierne står for, er prisernes indbyrdes forhold, hvor patentet på at være mål for den samlede markedsværdi kun kan udstedes på et i videnskabeligt ilegitimt grundlag, dvs. arbitrært.

Målet for hele systemets størrelse er ikke internt og kan derfor ikke måles internt. Der findes ikke nogen universel målestok for økonomisk vækst i realøkonomisk forstand. For at manifestere sig som mål for markedsværdi, er målet nødt til at indtage en position som udstrakt del af markedsværdien, og dermed ende op i to og i praksis ufatteligt mange flere markedsværdiers indbyrdes mål for relativ markedsværdi, hvor ingen under udelukkelse af alle andre kan ophøjes til status af at være et og kun et gyldigt videnskabeligt mål for markedsværdiens værdi. Det er logisk.

Det forhindrer ikke mainstreamøkonomien i at arbejde med ”tilnærmeligt absolutte mål” for BNP, Y-værdierne, det absolutte Output.

Selv om det skulle være rigtigt at beskrive omsætningen i det globale pengemarked ud fra antagelsen af, at mindre end en % af de reelle økonomiske transaktioner har at gøre med reelle ydelser og varer – størstedelen af de pengeøkonomiske transaktioner på markedet er

[93] Schumpeters udtryk.

investeringer, afledte værdier, etablering af fordringer på værdier og fordringer på fordringer, hvor rationaliteten alene er bygget op om en fremtidig markedsværdi, hvor omverdenen af menneskelige behov kun figurerer som en yderst perifer og indirekte faktor i forhold til prisdannelsen – så taler mainstreamøkonomerne alligevel, som om at der var et universelt mål for den øjeblikkelige globale markedsværdi og dets betydning som realistisk mål for det moderne samfunds reelle muligheder for på sigt at tilfredsstille menneskehedens behov for knappe livsfornødenheder. De tror på det, fordi de er deres egne største troldmænd, og fordi de ikke har råd til at tale sandt. Det sidste handler om mentalt forfald, moralsk diskvalificering og fundamental usympatiske sider hos vor tids såkaldte sociale vindere.

Afsluttende bemærkninger og opgaveformuleringer

Jeg har her i teksten forsøgt at supplere Luhmann op med Schumpeter og Keynes. Men der er klare uoverensstemmelser mellem de to økonomer, og det er ikke sådan, at det uden videre lader sig gøre at slutte entydigt op om begge på en gang, uden at man som iagttager samtidigt geråder i påfaldende selvmodsigelser.

Keynes taler om tilbøjeligheden til at spare op (the propensity to save), og om likviditetsprioriteter (Liquidity preference) i sit hovedværk fra 1936, hvor han ser investering og opsparing som to sider af det samme, modsat den beskrivelse, som han kommer med i sit tidligere værk ”A treatise on money” udgivet 1930[94]. Allerede i 1936 viger han klart tilbage fra den mere radikale forståelse, som han har for kreditpengene i 1930, hvor det er klart, at de endogent skabte kreditpenge, bankpenge, spiller en afgørende rolle i investeringen uden om opsparingen.

Han fokuserer i sit tidligere værk på de forskydninger i prisdannelsen og købekraften som følger af kreditpengene, taler fx om profitinflation som konsekvens af de endogent skabte penge i sin argumentation i forhold til de ”kættere”, der ligesom ham selv den gang havde forstået, hvordan penge skabes uden om det materielle fundament, og som argumenterede for en demokratisk styring af pengeproduktionen, ligesom vore dages populistiske bevægelse ”positive Money”[95] gør.

Han bevarer sin kritik af markedets prisdannelse i forhold til realøkonomien, og arbejder hele tiden med to parallelle økonomiske realiteter, hvor de nominelle værdier, angivet i penge på den ene side

---

[94] I ”A treatise on money” beskriver han s. 89 i bog IV kort investeringer på en måde, der kan forstås som skabt som bankpenge, som noget der går forud for opsparing. Noget der allerede træder tilbage i hans hovedværk fra 1936, til Schumpeters store fortrydelse; s. 1353 i Geschichte der ökonomischen Analyse“, Zweiter Teilband, Göttingen -. Vandenhoeck & Ruprecht – 1965. Keynes distancerer sig allerede i 1930 fra muligheden for at fratage bankerne deres privilegium til at lave sine egne penge og lægge det over i statens mere demokratisk styrede regi, hvor hensynet til realøkonomien og bekæmpelsen af arbejdsløsheden kunne tages. Han kalder dem, der argumenterer som vore dages bevægelse, Positive Money, med den danske pendant, Gode penge, for kættere uden forståelse for, at konsekvensen af deres anbefalinger ville være ”profitinflation”. Treatise on money, bog VII s. 189 – 201.

[95] En af hovedkræfterne bag ”Positive Money” er Ben Dyson, der blandt andet også er forfatter til bogen ”Modernising Money” 2012.

står over for realøkonomien, hvor virkelige behov og arbejdskraften repræsenterer en mere egentlig økonomisk realitet. Men med lighedstegnet mellem Y og O, mellem indtægt og realøkonomisk produktion forsvinder forudsætningen for at se den indtægt, som ikke er grundlagt i produktionen[96].

Kreditpengene kan ganske vist ikke bruges som mål for verdens reelle rigdom, det ser han klart i 1930, men de er med til at sætte det generelle prisniveau, ligesom de forskyder de relative priser i mellem sig. Det sidste er Schumpeter i samme periode mere bevidst om, end Keynes er. Keynes fraskriver dem det at være money proper, og det bl.a. med en betragtning over, at verdens gældsstiftelse, kreditpengene, ikke kan bruges som mål for rigdom værditilvækst. På den måde afslører han igen, at han hele tiden arbejder med to parallelle værdisystemer, realøkonomisk og nominelt.

Oversættelsesprincippet kommer han ikke med, selv om han i grundlaget for hele sin teoridannelse holder fast i, at det monetære aspekt af virkeligheden kun har reference til virkeligheden, for så vidt som det drejer sig om realøkonomisk forbrug og produktion.

Indekseringen af varer og ydelsers prisændringer og opgørelserne over inflationen fører ikke de udstrakte mål for udstrækning, penge som mål for værdi, ud over relativismen. Det handler ikke om at pengemængden blot fører til inflation, og at prisdannelsen renset for inflation er identisk med den realøkonomiske værdi. Det handler om, at pengeskabelsen influerer og danner markedsværdierne imellem sig, og at markedet derfor ikke behøver at have noget med markedets værdi for omverdenen at gøre.

I 1930 beskriver han direkte og indirekte at kreditpenge, bankpenge som sådan sagtens kan skabes som købekraft og influere på prisdannelsen, uden at der er sparet noget op, hvilket ikke længere fanger hans opmærksomhed i 1936. Han fremhæver, at tilførelsen af penge på den måde vil føre til inflation i priserne på profitten, dvs. han skelner mellem realøkonomi og inflation. Men at der også er tale om en skævvridning af prisdannelsen med skabelsen af pengene og at den findes som følge af markedets endogene penge, det kommer han ikke ind på, det bliver et element i forklaringen på den almindelige inflation, profitinflation, og han undgår temaet i 1936, hvor det stort

[96] Thomas Piketty gør eksplicit det samme i den bog, ”Kapitalen i det 21 århundrede”, som af mange anses for at være den mest omtalte kritik af det kapitalistiske system.

set bare drejer sig om at aktivere arbejdskraften, den egentligt produktive faktor[97].

Schumpeter forbliver mere kognitivt åben for pengeskabelsens dysfunktion, og indfører markøren for de penge, der absorberer sig selv, og ser det, at de kan det, som afgørende for, om de er eller ikke er rigtige penge. Han ser fint, at realøkonomisk investering tiltrækker ressourcer fra et sted til et andet og beskriver det primært som kreativ destruktion, når kreditgivningen, pengeskabelsen, skabelsen af købekraft et sted fører til beslaglæggelse af de knappe realøkonomiske produktionskræfter et sted på bekostning af andre steder.

Schumpeter opgiver at definere, hvordan man med penge skal lave opgørelsen over det realøkonomiske produkt i det hele taget, selv om det var hans mål i det værk, der udkom posthumt i 1970 med titlen ”Das Wesen des Geldes” og giver sig i stedet til at fokusere på de dynamiske effekter, som pengeskabelsen har på realøkonomien. Hans berømte udtryk, ”kreativ destruktion”, henviser til de omkalfatringer som kreditpengene fører med sig i det økonomiske system.

Værdifilosofien trænger sig på i baggrunden for de to økonomers teoridannelse. Der er masser af metafysik på spil, sådan som det må være, hvorfor de er yderst relevante at forholde sig til, modsat vore dages fagøkonomer. Mainstreamøkonomernes forsøg på at være metafysisk neutrale med hævdelsen af de kvantitative metoders neutralitet er i den grad udtryk for metafysik, dvs. fordækt metafysik. Beskrivelsen af markedsværdierne og den hellige økonomiske vækst målt i sådanne, renset for inflation, er fordækt implicit og uærlig filosofi, og dermed dårlig filosofi.

Den diabolske tone burde hermed være slået an videnskabeligt forpligtende, dvs. som resultat af en kritisk læsning af netop de tre herrer Luhmann, Schumpeter og Keynes, formuleret under i titlen på dette essay.

Den mere fagøkonomiske diskussion mellem Schumpeter og Keynes kunne med fordel føres videre med udgangspunkt i de uenigheder, som her er antydet.

---

[97] Milton Friedmans hovedanke i forhold til det, som siden er blevet den mere populære udgave af Keynesianismen, går da også på, at underskud på statsbudgetterne på sigt kun medfører inflation. Monetaristerne, som Friedman taler på vegne af, er så til gengæld kognitivt afskåret fra at forstå, hvad der finder sted i dag på det fri marked i forhold til det, der har med skabelsen af markedsendogene penge at gøre. Skævvridningen af priserne samt de gigantiske inflationsrater, som man har set på de mere eller mindre virtuelle kapitalværdier, er monetaristernes store tabu.

Ordliste

Med forklaringer, semantiske distinktioner og enkelte litteratur- og forfatterhenvisninger.

Listen er en alfabetisk ordnet gennemgang af nogle udtryk, som de to essays tager op i forsøget på at nærme sig temaet for opmærksomhed.

Absolut;

- dogmatisk, ureflekteret vs. relativ, tænkt, reflekteret.

Absolut pris vs. relativ pris.

- Schumpeter forsøger i ”Das Wesen des Geldes” at definere de betalte pengepriser, den absolutte pris, pengemængden og dens omløb, i relation til sit begreb for realøkonomien, dvs. produktet.
- De relative priser skal ses i forhold til den absolutte pris, idet de refererer til fx en varegruppes prisændringer i forhold til den absolutte. Problemet er, at der ikke er nogen absolut standard/målestok for hverken den relative eller den absolutte pris. Den relative ændrer sig med den absolutte og omvendt.
- Vore dages mainstreamøkonomer har en forestilling om, at de tilnærmeligt kan regne sig frem til den realøkonomiske tilvækst ved at trække inflationen fra bruttoproduktet. Men distinktionen mellem realtilvækst og kun pålydende tilvækst bryder sammen grundet ideologi, økonomiske særinteresser, politiske og andre grunde. Der findes ikke noget videnskabeligt forpligtende begreb for den absolutte pris, dvs. ligevægtsmodellens Y-værdi, renset for den generelle inflation. Mange ”kunstige værdier” – der tjener skabelsen af markedets endogene penge, det krav på produktet, der rejses uden at være betinget af et bidrag til det – figurerer i mainstreammodellerne som realøkonomisk værditilvækst. Det er indlysende politisk betinget, i kombination med økonomiske særinteresser, tradition, ideologi osv. Det er en pointe, som udvikles i dette essay.

Afhandling, en mere systematisk gennemført og opbyggelig fremstilling.

- vs. essay, tænkt, levet og improviseret fremstilling.

Allokering; fordeling; (Pareto optimum)

Analytisk;

- vs. syntetisk og eller organisk teleologisk redegørelse forståelse.
- Fra side 94 i ”Realitetens konflikt vs. Konfliktens realitet” (Rk. vs. Kr), udkommet på Det Stenske Forlag 2011 følger der en nærmere præsentation af den ”analytiske metode og filosofi”.
- Analytisk deduktiv metode kan kun bruges på det døde.
- De levende værdier kan ikke indfanges analytisk.
- Filosofien og tænkningen falder uden for den analytiske metodes domæne.

Arbejde;

- Arbejdsløshed,
- Arbejdsværditeorien hævder at værditilvæksten i et økonomisk system hidrører fra og kan henføres til arbejdet, primært lønarbejdsinstitutionen i et kapitalistisk samfund.
- arbejdsværditeoretikere, Marx, Keynes, Schumpeter m.m.,.

Autark;

- Løsrevet og frit svævende vs. konkret forankret kontekstbetinget.
- Autisme er en psykisk sygdom, der i praksis betyder det modsatte af, hvad den bogstavelige definition af ordet autisme siger.
- Autister plages af en manglende evne til at begrænse den mængde af indtryk, som bevidstheden belastes med af sanserne. De plages med andre ord af en ekstrem grad af detaljerethed, der gør det umuligt fx at koncentrere sig om det, der fx er relevant at forholde sig til i en social kontekst. Dvs. hvis ordets bogstavelige betydning går på det at være lukket om sig selv, så er det ikke umiddelbart rigtigt at bruge på sygdommen autisme, som faktisk er resultat af det modsatte af funktionel betinget åbenhed og selektiv opmærksomhed.

Autonom;

- vs. fremmedbestemt, uselvstændig.
- Autonomi; selvstændighed. Kan bruges i en mangfoldighed af kontekster.
- Det giver mening at tale om autonome kognitive kompetencer og om det, at enhver erfaring og erkendelse finder sted på et konkret kognitivt systems forudsætninger. Den beherskede omgang med systembetingede kognitive forudsætninger er

en af forudsætningerne for, at der kan tales om en mere fungibel form for rationalitet.

Autopoiesis;

- vs. heteropoiesis (maskiner er fremmedorganiserede).
- Skabende af sig selv vs. opstående eller blivende skabt på fremmede forudsætninger.

Bank

- Nationalbank;
- Kommerciel bank.

Biodiversitet;

- vs. mangel på samme.
- Artsrigdom, biologisk kvalitet, mangfoldighed af kontekster og rigdom af indhold og forudsætninger for differentieret erfaring, human og ikke human.

Bitcoin;

- vs. nationale penge og ikke penge.
- Digital mønt, ikke anerkendt i DK som valuta, men er fungerende som betalingsmiddel i hele verden og anerkendt i nogle stater som valuta. Mønten falder uden for alle myndigheders kontrol, den har byttеværdi og kan karakteriseres som nationalbankernes største trussel. pt., om end den ikke er overvældende stor.

Bobleøkonomi;

- Kunstigt og skævt fordelt efterspørgsel og omsætning.
- Karakteristika for de sidste 40 års globale økonomi, satsningen på monetarismens kunstigt ”hårde” valutaer.
- Baserer sig på endogene penge, udstedt som lån i markedsværdi der medfører markedsværdi.

Bretton Wood;

- Globalt valutasamarbejde, byggede bl.a. på guldfoden.
- Ophørte definitivt omkring 1973.
- Markerer afskaffelse af guldfoden.

Budskab;

- Ytring, information, vs. tavs, opak, mystificerende adfærd.
- Budskabet kan sættes i økonomisk perspektiv, hvorved det ses ud fra en vurdering omkring sin salgsværdi, markedsværdi.
- Budskabet kan kvalificeres i videnskabelig forstand, dvs. som sandt ud fra videnskabens kriterier for sandhed.

Bytteværdi;

- vs. nytteværdi.
- essaysamlingen ”Ugens bytte- og nytteværdi” af undertegnede, udkommet på Det Stenske Forlag 2011, er skrevet med udgangspunkt i distinktionen, som igen er en omskrivning af den marxistiske distinktion mellem bytteværdi og brugsværdi.

Ceteris paribus: Alt andet lige

- Identitetsprincippet ligger til grund for den formelle matematiks kalkulation. Faktorer og variabler må indføres som identiteter i ligningerne, som forudsætning for at kunne udlede en eller flere ubekendte matematisk formelt.
- Den deduktivt funderede analytiske og logisk matematiske metodes udgangspunkt, ontologisk og eller erkendelsesteoretisk præmis for en svært reduktionistisk og meget udbredt måde at orientere sig på inden for moderne mainstreamvidenskab om økonomi, hvor enhver beherskelse af modelberegningernes gyldighedsbetingelser stort set er erstattet af dogmatisme.
- Altandetlige.dk er et sted på nettet, som er et studie værd.

Dagligdag vs. teoretisk og principiel fremstilling.

- Se livsverden (evt. læs lidt om Jürgen Habermas og dennes brug af begrebet).
- Alle udtryk og begreber, fremstillinger osv. falder som del af det sociale, kommunikation. Det giver kun begrænset mening at skelne mellem livsverden, dagligdag og mere teoretisk principielt orienteret kommunikation. Spørgsmålet er, om og hvordan noget forstås, og om hvor højtideligt en fremstilling tager sig selv, herunder om hvor mange ontologiske fordomme der sniger sig med ind i betragtningerne.

Daly, Herman E;

- Religiøs økonom, tidligere ansat i verdensbanken, med gode evner til formel økonomisk beregning, kendt for genoptagelsen af Whiteheads begreb ”malplaceret konkretisering” og et ikon for mange både sympatiske og konstruktive kritikere af den økonomiske udviklings uheldige virkning på sin omverden.
- Har bl.a. skrevet ”a steady state economy” og ”The common good”, oversat til dansk; ”Det fælles bedste” (ca. 1996).

Darwin, Charles;

- Evolutionsteoretiker, forfatter til ”Arternes oprindelse” 1859.

Debit;

- Debitor vs. kredit, kreditor.
- At være sat i debit, er at være sat i gæld.
- Pengenes væsen består i bogførte eller andre faktiske kredit- debitrelationer.

Deduktion;

- vs. induktion.
- Logisk, betyder at slutte fra det generelle til det mindre generelle.

Deflation;

- vs. inflation.
- Faldende priser.
- Faldende økonomisk aktivitet.
- Økonomisk stagnation.

Demokrati;

- En rigtig god ide vs. totalitær, diktatorisk, dårlig ide.
- Performativt paradoks, som ide sin egen modsætning. I praksis legitimeres mange udemokratiske metoder med henvisning til forsvaret for demokratiet, ex er NSA´s metoder og USA's generelle brug af militærmagt og tortur mod sine kritikere og fjender.

Determinisme;

- Kan betragtes som et skældsord, men må sættes ind i forhold til fx mekanik, reduktionisme, axiomatisk og analytisk tænkning, ontologi og erkendelsesteori før der kommer noget konstruktivt ud af kritikken.
- Teknisk forklaring bygger på relationer af årsag virkning inden for et afgrænset og defineret domæne. Determinismens akilleshæl består i grænsen mellem det determinerede og det indeterminerede, ligesom teknikken forudsætter at omverdenen til det tekniske respekterer grænsen til det tekniske, hvilket ikke kan udledes af det tekniske, hvorfor man må sige, at teknikkens sikkerhed fx ikke kan udledes af det tekniske. Naturen og mennesket selv er kun sjældent god nok til teknikerens teknik. Det nyttiges herre passer ikke ind i utilitaristens univers. Teknikere, John S. Mill, økonomer osv. erklærer sig derfor for gode til verden, der hvor realiteten ikke er deres.

Diabolsk;

- vs. symbolsk.

- Fremmedkvalificeret mening, dvs. mening og betydning kvalificeret på andre betingelser, end dem der gælder internt i et system i kraft af dets symbolik.
- Distinktionen symbolsk/diabolsk (s/d) fylder store dele af min bog ”Rk. vs. Kr.” 2011.
- Distinktionen s/d kan anvendes under et væld af sproglige variationer, men alt sammen førende frem til en og samme pointe, nemlig den, at et kognitivt systems konstruktion af en realitet kun falder som del af den bredere og omfattende realitet, der omfatter et væld af konstruktioner og forudsætninger, som ikke kan reduceres til det respektive systems konstruktion af en realitet.
- Distinktionen s/d er kognitivt lagt til grund for tematiseringen af økonomien, Homo Economicus; ”realitetens økonomi” (økonomi i diabolsk forstand) sat op over for ”økonomiens realitet” (økonomi og alt andet inden for økonomiens symbolik).
- Distinktionen s/d har været inspiration til den disposition, som essayet falder inden for; Markedsværdier, Kap. I (økonomiens symbolik), Markedets værdi, Kap II (økonomien i diabolsk forstand), Andre værdier Kap III (diabolske betydninger i det hele taget).

Dialektik;

- Filosofisk disciplin.
- Måde at skrive og tænke på.
- Hegel, Friedrich W.
- Adorno Horkheimer, Theodor og Max.
- Marx, Karl.

Differentieret;

- vs. udifferentieret
- Funktionsdifferentiering, funktionel autonomi; grundbegreb inden for systemteorien, hvor der fokuseres på, at økonomi, videnskab, ret, politik hver især er udtryk for hvert sit funktionssystem med egen semantik og form for psykisk social semantisk og funktionel autonomi; se oversættelsesprincip osv.
- Værdidifferentiering; differentiering af værdiernes kvalificerende fundament.
- Struktureret; finere form for differentiering end den simple form, altså finere end den primære distinktion i semantisk forstand.
- Distinktion; form (iagttagelsesform Luhmann).

- Tekstur; inden for en grov differentiering, struktur, kan der findes en finere tekstur.

Dogmatisk;

- vs. reflekteret, betinget.

Efterspørgsel, købekraft;

- vs. udbud.
- Efterspørgsel som penge, købekraft.
- Efterspørgselsfremmende investeringer (reklamer, marketing).
- Udbud af efterspørgsel, pengeudbud.
- Efterspørgsel på efterspørgsel, på købekraft, penge, kunder.
- Effektiv efterspørgsel (i Keynesk forstand, hvor effektivitet handler om at konvertere investerede penge, efterspørgsel, over i produktion, dvs. beskæftigelse. Han var arbejdsværditeoretiker, hvorfor spørgsmålet om effektivitet ender op i et spørgsmål om pengenes beskæftigelsesmæssige effekt, hans mål for produktion. Se John Maynard Keynes samlede værker og det han skriver omkring 1936).

Ego;

- vs. alter; den ene over for den anden.
- Social mening opstår i og går forud for og bærer relationen som kommunikation, der er og reproducerer sig selv på sit eget emergente niveau.
- Se dobbeltkontingens og kommunikation som det sociale i ”Sociale Systeme”, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1984.

Eksogene penge;

- vs. endogene penge.
- Nationalbankpenge, tilført markedet ude fra.
- Base money.
- M 0.

Eksternaliteter;

- Konsekvenser for tredjepart eller omverden i forhold til den økonomiske hændelses interne relation, relationen mellem køber og sælger.

Endogene penge;

- vs. eksogene.
- De penge, som skabes på markedet. (se penge og pengeskabelse).

Erkendelsesteori;

- vs. ontologi
- Filosofisk disciplin.

- Filosofien omfatter erkendelsesteorien som en disciplin, der kan anerkende grænsen mellem ontologi og teori. Hvor det er et ontologisk grundvilkår, at ingen iagttager konkret kan tænke den andens tanke, der forbliver det et teoretisk postulat i nogle formelt kalkulerende og teoretiske modeller. Filosofien kan forstå erkendelsens non kumulative aspekter. Der kan skelnes mellem den filosofi, der indoptager og bygger på forpligtende vilkår, og den der benægter disse. Således er systemteorien i overensstemmelse med sig selv i sin kontekst, hvor andre på baggrund af problemet med at komme fra det partikulære til det generelle nægter erfaringens grundvilkår, det ”at være” i fx heideggersk forstand.
- Videnskabeligt kan der fx siges om erkendelsesteorien, at den handler om videnskabens tradition for at kvalificere erfaringen som sand på baggrund af teoretiske og empiriske kriterier for videnskabelig gyldighed. Erkendelsesteorien er således videnskabens refleksionsteori, der i praksis udfolder sig i forlængelse af en længere række af blokeringer og anstød for selv samme. Således bygges der fx op om et ideal om kumulativ viden. Det er del af denne praksis, når vi videnskabeligt laver en mangfoldighed af referencer til fortidens økonomer og filosoffer, uden at gøre andet end at antyde, at begreber og betydninger kan ses i relation til disse steder i fortiden. Videnskabeligheden sætter sit eget lys, der samtidigt skaber mørke, netop fordi traditionen for at referere dækker over mental mangel på nærvær, mangel på tænkning hvor de kumulative mængder af referencer hersker. Mængdelæren og beregningerne over det indikerede, men aldrig helt identiske værdier, afsløres af tænkningen som disrespekt over for meningsregimernes grænser for gyldighed.

Essay vs. afhandling.

- Forsøgsmæssig fremstilling, evt. insisterende på den mere ufærdige men afprøvende og levende afsøgning af spørgsmål. Filosofien bliver, hvor den er tro mod tænkningen, stående overfor det ubestemte, og insisterer på tænkningen som oprindelig skaben, brud med det entydige og opbyggelige. Tænkningen er autonom og skabelse

har det oprindelige i sig, der ikke kan gentages uden at noget går tabt. Filosofien insisterer fx i heideggersk forstand på tænkningens oprindelige og skabende kvalitet, hvor systemteorien omhandler det ikke trivielle, livet og systemernes selvorganiserende og selvskabende ikke identiske realitet.

Etik

- Moralens refleksionsteori, se moral og moralsk.
- Spørgsmål om rettens retfærdighed knytter traditionelt an til moralske spørgsmål, der så kan udmønte sig i distinktionen mellem fx legitim men ulovlig adfærd og illegitim men lovlig adfærd.

Fagøkonomi;

- Den videnskabelige disciplin, der har økonomien som tema.
- Hvis den økonomiske videnskab forveksler markedets succeskriterium med den autonome videnskabs kriterier for at skelne mellem sandt og falskt, så er videnskaben gået under for økonomien, overtaget af den økonomiske rationalitet.

Falsificerbar vs. ikke falsificerbar;

- Distinktion, der lægges til grund for kvalificering af en form for sandhed, som Carl Popper har udviklet i opgør med den logiske positivisme.

Filosofi vs. instrumentel fornuft.

- Et filosofisk essay adskiller sig fra et ikke filosofisk essay, ved at distinktioner og indikationer lever semantisk ved en levet referenceramme, hvor de samme referencer i en instrumentel funktion har mistet tænkningens nærvær, dvs. hvor en død tradition eller mere ureflekteret vane fx har overtaget funktionen.

Finansiel sektor;

- vs. den produktive sektor og husholdninger.
- Banker, investeringsselskaber, pengemagere, pengekøbere, pengesælgere.

Finansiel stabilitet; (hører under nationalbanken).

- Statens finansielle ”skrællespand”; opkøber og overtager fx fallerede finansielle virksomheder.

Forbruger;

- vs. Homo Economicus.
- Forbrugeren adskilles i teksten fra det økonomiske menneske. Der arbejdes og bygges forsøgsmæssigt med distinktionen.

Formål (telos); formålsmæssighed, teleologisk.

- vs. morphogenese som retningsgivende mekanisme i udviklingen.
- Mening i rationalistisk forstand.
- Teknikkens tilsigtede effekt.
- Telos i religiøs traditionel ontologisk forstand.
- Skæbne i teistisk forstand, monoteistisk eller ej.

Formålsmæssighed;

- Den psykiske eller sociale adfærd der retter sig mod formål.
- Alle former for rationalitet bygger op om en form for formålsmæssighed, uanset om den i sidste instans er formålsløs eller ej.

Forventning; Struktureret og kognitivt åben.

- vs. kognitivt lukket.
- Systemteoretisk kan forventninger tages som det nærmeste man i daglig tale kommer den forståelse for, hvad åbenhed, klangbund for modtagelighed af indtryk, receptivitet og for hvad strukturel åbenhed er i mere gennemført systemteoretisk forstand.

Fremskrivninger;

- vs. redegørelser under henvisning til fortid.

Se prognoser.

Flow of funds-modeller.

- vs. ligevægtsmodeller.
- Arbejder med mere komplette optegnelser over økonomiens betalingsstrømme, hvor der skelnes mellem produktive og ikke produktive aktører på markedet, fx med den finansielle sektors indtægter som udtryk for ikke produktiv aktivitet, hvis indtægt ses som et i snæver økonomisk forstand mere eller mindre bæredygtigt dræn i de produktive sektorers økonomi.
- Indeholder optegnelser over husholdninger (forbruger), produktionsvirksomheder, finansiel virksomhed, stat, m.fl.

Fysik;

- Termodynamik.
- Fysiske grænser og volumen vs. pålydende værdier, nominelle økonomiske værdier.

Global økonomi;

- vs. lokal, regional
- ”Ikke bæredygtig økonomi”.

God vs. ond; moralens kode.

- Ikke noget funktionssystem.

- Grundstrukturen i konfliktens realitet konstituerer sig omkring distinktionen mellem det gode og det onde (se Rk. vs. Kr.).

Guldfod;

- vs. tillidsfod;
- Pengeudstederen kan garantere en valutas værdi med guld, enten ved at udstede præget guld i form af mønter som betalingsmiddel eller ved indstiftelsen af fordringer på guld som betalingsmiddel.
- Se Bretton Wood.

Handelsvirksomhed vs. produktionsvirksomhed.

- Lever af at købe billigt og sælge dyrere.

Hegel, Friedrich; forfatter til ”åndens fænomenologi”.
Heidegger, Martin; fænomenolog, eksistentialist, fundamentalontolog.

Homo Economicus; essay af samme navn med definition, udtrykket bruges utallige gange.

- vs. forbruger. (se forbruger).
- Mainstreamøkonomerne forklarer det økonomiske system ud fra en analytisk deduktiv model, hvor Homo Economicus udfylder rollen som det analytisk mindste, med iboende intentionalitet, drift, vilje, der antages at konstituere det økonomiske systems udviklingsretning (essensmystik).
- Systemteorien forklarer omvendt Homo Economicus som en abstraktion, skabt og båret i en snæver rationalitet, funktionalitet, der knytter sig til det sociale system, det økonomiske system, et funktionssystem sammen med andre.
- Systemteorien ser således både Homo Economicus som udtryk for en faktuel social kognitiv praksis såvel som et i videnskabelig forstand misfoster af en abstraktion, skabt ud fra den analytisk deduktive metodes indre nødvendighed, behov for analysens første, men uden forpligtende videnskabelig karakter. Abstraktionen homo economicus er et begreb, som bruges bredt inden for den mest anvendte økonomiske teoridannelse. Den dækker over en forestilling om det nytteoptimerende økonomiske subjekt, den form for rationalitet og formålsmæssighed, som læses ind i især virksomhedens adfærd på mikroplan. Denne teoretiske abstraktion figurerer som den dogmatisk antagede forudsætning i mainstreamøkonomiens teoribygninger, hvor der analytisk og deduktivt

sluttes fra mikroøkonomiens antagelser om dette subjekt til makroøkonomiens ligevægtsmodeller, bl.a. ud fra det dogme, at hvad der er lukrativt på mikroplan for den enkelte og i overensstemmelse med dennes formålsmæssighed, det kan uden videre adderes op og tages som adækvat bidrag til den generelle økonomiske udvikling på makroplan.

- Navnet Homo Economicus bruges gennem hele essayet og staves med stort af samme årsag for at indikere, at der lige så godt kunne have været tale om en konkret person og forestillingen om denne som værende af guddommelig herkomst, udvalgt som guds repræsentant på jord.
- Homo, latinsk for menneske.
- Economicus, latinsk for økonomisk.
- Ludens, latinsk for legende.
- Sapiens, latinsk for vidende.
- Erectus, latinsk for opret, oprejst.

Hume, David;

- Formulerede induktionsproblemet i forbindelse med problemet med at udlede fremtiden af fortiden, det generelle ud af det partikulære.
- Immanuel Kant forstod problemet, og hele hans filosofi, oplysningens projekt er et forsøg på at forklare fornuften som værende i ledtog med de atidslige principper, der kan bygge bro mellem fortid og fremtid, dvs. skabe grundlag for sikker viden om fremtiden, med udgangspunkt i det for ham transcendentale.
- Har defineret alle prognosers akilleshæl. Økonomer kan som flest finde ud af at referere til navnet David Hume, og vel også til referencer til referencer til denne. Men de forstår ham ikke, hvorfor deres videnskab er tvivlsom, selv om den lever op til kravet om kildehenvisninger.

Husserl, Edmund, fænomenolog.

- Forfatter til bl.a. ”Logische Untersuchungen”, udkom ca. 1901. Især andet bind er interessant i dette værk.

Iagttagelse;

- Iagttagelsesform: videnskabelig; distinktion mellem sand og falsk - økonomisk; distinktion mellem lukrativ og ikke lukrativ, - retslig; distinktion mellem ret og uret – moralsk; distinktion mellem god og ond – teknisk; distinktion mellem teknik og ikke teknik,…
- Æstetisk sanselig iagttagelse, biologisk.

- Kvalifikation set i social og psykisk kontekst – kommunikativt, psykisk, funktionsbetinget, osv.
- Første og anden orden; som ikke har iagttagelse som genstand for iagttagelse – iagttagelse som har iagttagelse som genstand for iagttagelse.
- Reflekteret vs. ureflekteret.

Ideologi;

- vs. lærevillig.
- Ideologisk iagttagelsesform; moraliserende, ikke lærevillig,

fordømmende, kontrafaktisk evt. opremsende skematisk gentagende traditionsbunden, ureflekteret, dum osv.

Implicit;

- vs. eksplicit se: latent vs. manifest og stiltiende vs. udtalt.
- Stiltiende.
- Kun latent manifest.

Induktion;

- vs. deduktion.
- Logisk, betyder at slutte fra det mindre generelle til det mere generelle.
- Induktionsproblemet handler om, hvordan der overhovedet kan drages almene konklusioner ud fra konkret empirisk, positiv erfaring, fra fortid og nutid til fremtid osv.

Inflation;

- vs. deflation.
- Isoleret økonomisk systemintern nominel stigning i priserne med og uden effekt for omverdenen.
- Øget nominel pengemængde (M) eller omsætning i samme, uden en tilsvarende realøkonomisk eller anden deraf følgende ændring i verdens kvalitative eller kvantitative tilstand.

Inkommensurabel;

- vs. kommensurabel.
- Usammenlignelig.
- Unikt enestående autonomt i kvalitativ og eksistentiel forstand.

Intentionalitet;

- Fænomenologisk opdeles bevidstheden i spændet mellem to poler , noema og noesis. Se Husserl, Edmund, der knytter an til andre ældre erkendelsesteoretiske forsøg på at få fat i erfaringens mulighedsbetingelser, ontologisk neutralt eller ej.

- I mindre teoretisk forstand bruges udtrykket som indikation for vilje, retningsgivende drift osv.

Internalisering;

- vs. eksternalisering.
- Reinternalisering af det eksternaliserede.

Interpenetration;

- Når et systems struktur danner grundlag for, basis for et andet systems autopoiesis.
- Strukturel kobling, selektiv modtagelighed for input, æstetisk kognitivt.

Kausalitet;

- vs. nonkausal altså organisk, ikke lineær, ikke identisk tænkning.
- Fysisk.
- Social.
- Teknik.

Keynes, J.M.;

- Keynesianisme.
- Nykeynesianisme.
- Postkeynesianisme; Jesper Jespersen.

Klimaproblematik;

- CO2, global opvarmning, drivhuseffekt, fossile brændsler.

Knaphed, mangel;

- vs. overflod.
- De knappe ressourcer påstås i de fleste fagøkonomiske bøger at være selve økonomiens og dermed også fagøkonomiens genstandsfelt, men i praksis skifter fokus over på pengeværdi, som fx ikke kan identificeres med forbrugerens muligheder for at forbruge, osv.
- Økonomiens mulighedsbetingelse
- Knaphedens paradoks
- Knaphedens fordobling (penge): ”Die Wirtschaft der Gesellschaft”, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1988.

Kognitiv adfærd;

- Tilpasningsevne i funktionel forstand, systembevarende åbenhed for eksternt betinget modifikation af adfærd, åbenhed for modifikation af åbenhed, kognitiv adfærd…. (se autopoiesis, selvorganisering, system omverden).
- Det økonomiske system kan udvise kognitiv adfærd.
- Det videnskabelige system kan udvise kognitiv adfærd.

- Samfundet i sin helhed udviser kognitiv adfærd, kommunikative dispositioner ændres i kommunikationens forløb (kognitiv adfærd, sproglig tematisering af sproget, kommunikativ bearbejdning af kommunikationen.
- Psykens kognitive adfærd æstetisk og i anden forstand.

Komplementær vs. identisk og ukompromitteret.

- Vigtigt udtryk i bestræbelserne på at forstå de ”nontrivielle” aspekter af virkeligheden.
- Fysisk, komplementaritetsteorien, Niels Bohr.

Kumulativ;

- vs. non kumulativ viden, inkommensurabel, forgængelig
- Erfaringen skrider frem i en proces, hvor noget kan bevares og dermed akkumuleres. fx kan tanken nedfældes, men selve tanken, som lå til grund for sin nedfældning bevares ikke kun, den er bevaret men alligevel ikke bevaret. (læs Hegel i ”Åndens fænomenologi” og nogle af hans fortolkere, fx Adorno) På den måde består selve erfaringen af kumulativt såvel som non kumulativt indhold. Det non kumulative indhold er det inkommensurable. Livets værdier falder som det inkommensurable, helt modsat markedsværdien, det der lever ved det økonomiske systems symbolik, prisdannelsen. Livet er i høj grad det diabolske i økonomisk forstand.

Konfirmation, gentagelse og bekræftelse vs. paradoks og modsigelse.

- Et essay består i en række tentative, gentagende, afsøgende, mere og/eller mindre trivielle eller differentierede former for fokusering på et eller flere nært beslægtede temaer.
- Den dialektiske skriveform har en mere stiliseret og bevidst omgang med paradokset, relationen mellem tese og antitese end essayet som form, men der behøver ikke at være noget modsætningsforhold mellem essayets form og en dialektisk fremstilling. Forholdet kan være dialektisk og behøver ikke at være antagonistisk, selv om dialektikken historisk set har haft tilbøjelighed til at orientere sig antagonistisk.

Korrespondensteori; Erkendelsesteori, vs. ontologi.

Kvalificering;

- vs. mangel på samme.

- Erfaringen og tilværelsen manifesterer sig mere eller mindre efterprøvet. Eftertanken og refleksionen ligger der som den latente trussel i forhold til de alt for ukvalificerede men lyslevende fordomme og antagelser. En af dem går på, at penge er noget værd i sig selv. Det er de ikke.
- Sandhedsteori

Kvantitet;

- vs. kvalitet
- Principiel distinktion, problemet med at komme fra det ene til det andet, fra kvantitet til kvalitet, kvantitetens kvalitet og omvendt.
- Ontologisk dualisme, primære og sekundære egenskaber, objektive og subjektive (David Favrholdt, afdød dansk filosof, formulerede en erkendelsesteori bygget op om den ontologiske dualisme).

Købedygtig;

- vs. udygtig.
- Den med penge.
- Homo Economicus.

Ligevægtsmodeller vs. organiske og nontrivielle forklaringsmodeller;

- AGL: Anvendt generel ligevægtsmodel.
- DREAM: (Danish Rational Economic Agents Model) ADAM: (Annual Danish Aggregate Model).

Ligevægtsøkonomer;

- Nykeynesianere.
- Klassiske økonomer.
- Neoklassicisme.
- Walras, León; kvantitetsligning.

Legitim;

- vs. illegitim.
- Markedsaktør.
- Markedsmekanisme.
- Adfærd.

Leksikalsk viden vs. levende viden.

- Se kumulativ.

Likviditet;

- Mere eller mindre likvid, omsættelig.
- Vs. solvent

Livets forudsætninger.

- Mangfoldigt givet, men kun kognitivt tilgængelig for livet på livets egne forudsætninger. Af samme grund er det ikke sikkert, at bestræbelserne på at overleve i sig selv er nogen garanti for succes. Psyken og det

sociale er næppe kognitivt på højde med sine forudsætninger, hverken de interne eller de eksterne.

Livsgrundlag; mulighedsbetingelser.

Livsverden.

- Habermas upræcist begreb.

Logik(sk) vs. ulogisk.

Lærevillig vs. ideologisk.

- Åben for refleksion.
- Åben for iagttagelser af anden orden.
- Udogmatisk.
- Videnskabelig.

Magt vs. afmagt.

- ”Magtens væsen” Cand. phil. speciale af undertegnede 1989 fokuserer på magtens dualitet, ontologien i og bag.

Mainstreamteori;

- Inden for fagøkonomien vs. heterogene teorier, elementer.

Makroøkonomi;

- vs. mikroøkonomi.
- For få år siden hed det nationaløkonomi, men nu er nationalgrænsernes betydning svundet meget.
- Domineres af ligevægtsøkonomiske mainstreamøkonomer.

Markedets logik;

- Udtrykket refererer til de lovmæssigheder, der skydes ind i eller udledes af markedets måde at virke på.

Markedsfundamentalisme;

- ideologi, moderne ”isme”.

Markedssucces;

- vs. mangel på samme.
- Værdi på markedet (arbejdstager måler sin succes på sin salgsværdi, løn).
- Budbringeren måler sin succes på markedet på om der er afsætning på sit budskab.
- Den videnskab, der har underkastet sig markedet som kriterium for succes, måler sin succes på afstanden mellem forskning og faktura.
- Alt kan gå under for markedets mål for værdi, inkl. markedsværdien (tese, udialektisk).

Markedsværdi; (gennemgående tema) Kap. 1.

- vs. markedets værdi Kap. 2.

- Sat i priser, objektivt udifferentieret og absolut i kvantitativ forstand, kumulativt og formelt mål for kvalitet.
- Det økonomiske systems interne selv- og fremmedreference, symbolik.
- Systeminternt mål for værdi.
- Renset for inflation, realøkonomi i teoretisk forstand.
- Grundlag for udstedelse af markedets endogene penge.
- Mål for vækst der lever op til kravet om identitet, identitetsprincippet som det er lagt til grund for ligevægtsmodellerne.
- Maksimering af samme, identisk med det økonomiske systems rationalitets formålsmæssighed.
- Markedets værdi er en ekstern værdi (diabolsk) i forhold til det økonomiske systems interne indikation for værdi (symbolik), den kvalificeres i omverdenen til markedet på andre kognitive, sociale og psykiske forudsætninger, end dem der karakteriserer det økonomiske system.

Medium vs. form i kommunikationsteoretisk forstand.

- Sprog.
- Fremføringsmedium: skrift, tv, internet, audiovisuelt medium…

Metafysik.

- Læren om det at afgrænse det fysiske, i klassisk filosofisk forstand har der været tradition for at begrænse det til læren om sjæl-legemeproblematikken, hvor materialismen og idealismen samt den ontologiske dualisme har stået over for hinanden som konsekvens af de former for substans, der var tilbage fx i René Descartes filosofi, den filosof som i nogle filosofiske sammenhænge kaldes den moderne filosofis primære figur.
- Se også ontologi.

Mikroøkonomi vs. makroøkonomi.

- Økonomien set fra den enkelte aktørs side, hvor der inden for de mere udbredte former for økonomisk videnskabelig praksis tages udgangspunkt i virksomhedsøkonomiens perspektiv. Hvad der er rationelt her, dvs. hensigtsmæssigt og formålstjenligt, adderes op som en kumulativt udtryk for større helheder, fx helt op til makroplanet, der i gamle dage handlede om nationaløkonomi, men

som nu handler om den globale økonomi, sat ind i ligevægtsmodellernes abstrakte indikationer for pengemængde, M, omsætningshastighed, V, bruttoprodukt, Y, priser, P, som igen bliver delt op i undervariabler og mere eller mindre operationelle anvisninger på kontakt med og mål for ”de realøkonomiske begivenheder”.

Miljøproblemer; upræcist men populært udtryk for en mangfoldighed af problemstillinger.

- Problematik, se; ressourcer, klima, biodiversitet.
- Omverden vs. system.
- Mulighedsbetingelser i systemteoretisk forstand.
- Natur.

Modeller, økonomiske modeller og andre sociale modeller.

- Ligevægtsmodeller (fx kvantitetsligningen).
- Flow of funds modeller.
- Organiske modeller, differensteoretiske sociale samfundsmodeller.

Moderne.

- Udtrykket ”Det moderne” bruges i Luhmannsk forstand, hvor det henviser til det for det moderne karakteristiske, nemlig det funktionsdifferentierede, det forhold at det moderne samfund er karakteriseret ved en mosaik af systemdannelser, der udfolder sig særskilt om hvert af samfundets primære funktioner i kraft af en performativ praktisk differentierende semantik og rationalitet, særskilt for hver af det moderne samfunds primære systemer. Den sociale praksis kan ikke forstås uafhængig af den kognitive, dvs. de sociale og psykisk betingede kognitive kompetencer, og disse har sekundært fysiske konsekvenser og andre kvalitative implikationer, som den deduktive og identitetstænkende rationalitet ikke omfatter eller forstår.
- ”Det moderne” refererer også til oplysningstidens idealer, Kant, Descartes, Hume, Adam Smith, J.S.Mill, og mange andre, der bygger videre på den nytteoptimerende rationalitet, mere eller mindre eksplicit forståelse for sin forankring i den ontologiske dualisme og de heri funderede reduktionistiske begreber om kvalitet og kvantitet.
- ”Det moderne” betragtes som en ideologisk retning, ligesom rationalismen og oplysningsidealerne med sin reduktionistiske ontologi og erkendelsesteori er moderne økonomisk, videnskabelig og journalistisk praksis iboende.

- Det moderne bruges også som reference til samfundet af i dag, dvs. som simpel indikation for det samtidige, med alt hvad det kan inkludere.

Monetarisme;

- Ideologi, ser bort fra endogene penge i bekæmpelsen af inflation.

Monetarist; fx Milton Friedman.

Monetaristisk;

- Ideologisk økonomisk filosofi der karakteriserer institutioner som EU's og USA's pengemæssige forfatning, politik.

Moral.

Orienteringsmønster, sætter godt over for ondt.

Moralsk.

- ideologisk, kontrafaktisk orienteringsmønster, ikke videnskabelig, religiøs, dogmatisk, insisteren på det gode i kraft af modsætningen til det onde.

Morphogenese.

- vs. teleologi og rationalitet bygget op om formålsmæssighed.
- Termodynamikken kombineret med evolutionsteorien formår at definere udvikling, kvalitet, værdi og mening i tilnærmelig fysisk forstand uden at ty til rationalismens og utilitarismens meningsløshed. Det handler om de værdier, som økonomien fortrænger med sit mål for værdi, nemlig markedsværdien.

Mulighedsbetingelser;

- Systeminterne og systemeksterne.
- Sociale og psykiske kognitive anlæg og dispositioner.
- Naturlige mulighedsbetingelser fx i fysisk forstand og i evolutionsteoretisk forstand.

Natur;

vs. civilisation.

Naturalistisk fejlslutning;

- Essensmystificerende substantiverende indlæsning af skæbne, mening, godhed eller ondskab i et fænomen, mekanisme eller kommende tid (min definition).
- G. E. Moores definition; illegitim slutning fra det der ”er” til det der bør være. Forklaringen kommer ikke med noget bud på, hvad et ”bør” skal udledes af, hvis det ikke er det, der ”er” heller ikke med nogen redegørelse for sig selv som forbud!

Naturalieøkonomi;

- vs. pengeøkonomi.
- Bæredygtigt alternativ til pengeøkonomien.
- Lavt forbrug, høj udnyttelse af ressourcer på bæredygtig vis.

Naturvidenskab vs. humanvidenskab.

- Opdeling af videnskaberne ud fra den ontologiske dualisme.

Nytte;

- vs. bytte, unytte.
- Nytteoptimerende rationalitet.
- Utilitarisme, nyttighedens ideologi, ”isme”.
- Se formålsmæssighed, formålsløs formålsmæssighed.

Nødvendighed;

- vs. frihed
- Systemintern vs. ekstern nødvendighed.
- Naturgiven.

Objektiv;

- vs. subjektiv;
- Objektivt, fri af det subjektive.
- Reflekteret; subjektets objektivering vs. objektets subjektivering.

Omverden;

- vs. system.
- Ydre omverden; natur, ikke social omverden.
- Psykisk omverden.
- Social omverden.

Ontologi;

- Læren om det værende vs. læren om væren og tid, fundamentalontologi (Martin Heidegger).
- Se også metafysik.

Ophobning;

- Se også akkumulering, regningsmæssigt og fysisk.
- Homo Economicus akkumulerer og ophober, hvad der regningsmæssigt lader sig indikere, inkludere under privatejendommens domæne. Det drejer sig ikke om de flygtige kvalitative tilstande, værdier som ikke lader sig gentage, bevare.
- Ophobningen sigter primært på kvantitet, matematisk og formelt beregnet indhold.
- Kun det trivielle lader sig ophobe, dvs. de beregnelige og dermed non kvalitative værdier.
- Begrebet ”økonomisk vækst” dækker i de fleste sammenhænge over en primitiv forståelse for det

ophobede, akkumulerede i kvantitativ, fysisk eller blot formel forstand.

Oplysning/videnskab;

- Mere end ren positivisme og ureflekteret akkumulering af referencer.
- vs. dogmatik.
- vs. fundamentalisme.

Ordliste;

- Alfabetisk ordnet række af forklaringer på ord, fx en liste der indeholder definitionen på ordet ”ordliste”, et selvrefererende fænomen.
- Manifesterer sig leksikalsk og/eller filosofisk.

Outside money;

- vs. inside money.

Oversættelsesprincip vs. mangel på samme.

- Overordnet forestilling om sammenligningens fællesnævner.
- Principiel forestilling om logisk orden, hvor det lavere følger af det højere, altså deduktiv orden og transitiv orden, hvor det forklarede oversættelsen henter meningen i en mere eller mindre entydigt logisk orden.

Paradoks;

- vs. konfirmation.
- Selvmodsigelse, logisk, det identiskes ikke identitet, det samme som det forskellige.
- Performativ selvmodsigelse, partiel og absolut (forudsætter intentionalitet, vilje, retningsgivende intention, telos, formål).
- Forandringen er ikke et paradoks, den bryder bare med identitetsprincippet.

Passiver;

- vs. aktiver.
- Gæld.

Penge.

- Bankpenge/kontopenge se endogene penge.
- Base money: M0, nationalbankpenge.
- Betalingsevne: købekraft, tilgodehavende.
- Se eksogene og endogene penge.
- Inside money – outside money.
- Knaphedens fordobling (Luhmann).
- Se aktiver og passiver.
- Guthaben (Schumpeter).
- Penge = gæld.

Pengemultiplikator;

- En matematisk konstruktion, der bruges til at dække over hvordan penge skabes bogføringsmæssigt gennem kreditgivning af banker og andre repræsentanter for Homo Economicus internt på markedet.
- Formelt tager multiplikatoren sig således ud: M=1/R, hvor M er pengemængde, 1 er base money, nationalbankpenge, R er reserveratio, dvs. den del af pengene, der skal stå som aktiver, kontant og som fordringer på andre banker hos pengeskaber. Indlån, skabt af andre bankers udlån, indgår som reserveratio. Derfor er der ikke nogen overordnet kontrol med pengemængden inden for markedet: Skyggebanker er ikke under nogen form for kontrol, og fordringer dem og andre imellem fungerer som penge, tæller nationalt og internationalt, er med til at sætte prisen på alverdens kapitalværdier. Tax Justice Network har lavet en optegnelse over verdens skattely. Alle firmaer og formuende økonomiske aktører kan føre penge i skattely via Luxembourg-finten, som er designet med hjælp fra eu kommissionens formand, Jean Claud Juncker. Verdens samlede gæld var år 2015 over 200 billioner US$.

- I realiteten skabes de fleste penge på markedet af det fri markeds aktører som gensidige fordringer, der fungerer i betalingen, hvor den ene fordring kan cleares med den anden. Som Schumpeter forklarer i sin bog, ”Das Wesen des Geldes” ca. 1933, så er penge i de fleste tilfælde ikke andet end mere eller mindre anerkendte, realistiske og/eller direkte fordringer på socialproduktet, (Y-værdien i kvantitetsligningen), dvs. tilgodehavender, Guthaben, uafsluttede regnskaber, hvor pengene først går i sig selv, der hvor den ene regnskabsmæssigt opførte fordring imødekommes uden, at der stiftes en ny eller der, hvor den bare opgives, dvs. ved at navngiven kreditor sletter sin fordring eller indehaver af base money brænder eller udslette sine penge.

Pengeskabelse.

- Regnskabsmæssig forøgelse af den samlede økonomis nominelt opførte balance i aktiver og passiver.

- Pengeskabelsens pålydende volumen er konkret umulig at redegøre for, dvs. nominelt, fordi hele økonomien, det store regnskab, ikke er sådan lige at komme på højde med, og fordi penge ikke på nogen entydig måde kan tages som mål for noget som helst andet end sig selv, dvs. som andet end mål for mål.
- Eks. fra wikipedia: Of course, they [commercial banks] do not really make loans out of the money they receive as deposits. If they did this, they would be acting just like financial intermediaries and no additional money would be created. What they do when they make loans is to accept promissory notes in exchange for credits they make to the borrower's' deposit accounts. Loans (assets) and deposits (liabilities) both rise....
- The American Bankers Association has also stated that most bank loans are made not by doling out paper currency and coin, but instead by creating or increasing deposit liabilities owed by the bank: Typically, bank loans are made to existing customers, or the proceeds of a loan are used to open an account; thus, most bank loans increase total deposits. In the typical credit situation, two balance sheet items --loans and deposits -- are simultaneously increased.

Postkeynesianer

- Gør op med forestillingen om muligheden for at isolere en faktor/variabel i en evt. matematisk model over udviklingen inden for økonomien eller andre systemer.
- Jesper Jespersen karakteriserer sig selv som postkeynesianer, skriver mest om makroøkonomi med særligt henblik på beskæftigelse ligesom Keynes selv. Hvad de endogene penge angår, så orienterer han sig på linie med Hyman Minsky, dvs. mindre rabiat, nærmest på linje med nationalbankens officielle selvbeskrivelse i relation til funktion og rolle som pengeskaber og kontrollant.

Postmodernisme; efter moderne.

- Tiden efter den store fortælling.
- Jean F. Lyotard.
- Luhmann omdefinerer postmodernismen. Han fører de karakteristika, som de såkaldt postmoderne filosoffer ser som et nyere fænomen, helt tilbage til der, hvor feudaltiden afløses af det

funktionsdifferentierede samfund. Han ser ”det moderne” som udtryk for afslutningen på den store fortælling, og med udgangspunkt i ham bliver den store fortælling til ideologi, forklædt fx som oplysningens projekt, rationalisme og moderne mainstreamøkonomi. Troen på at Homo Economicus og markedet vil føre til den bedste af alle verdener, er en typisk form for moderne ideologi, en stor fortælling, en form for ideologisk rationalisme iflg. Luhmann, der dog undgår sådanne meget antagonistiske og konfrontatoriske udlægninger af sin position.

Pris..

- Markedsværdien måles i priser. I systemteoretisk forstand handler det om økonomisk systemintern selv- og fremmedreference, det eneste, som den snævre pengeøkonomiske rationalitet formår at indikere, registrere som værdi.
- Økonomisk værdi måles i pris, og problemet er, at dette mål for værdi ophøjes til at være et objektivt sandt mål for værdi, selv om kvalificeringen af, hvad der har værdi, kan ske på en mangfoldighed af forudsætninger, og at der ikke kan siges at være en logisk eller naturlig rangorden, der redegør for, ophøjer økonomisk værdi til det sande og objektive mål for værdi. I dette essay fokuseres der på, at økonomisk vækst i omsætning af betalte priser på ingen måde kan tages som et adækvat udtryk for fx forbrugerens muligheder og kvalitative tilstand. Hvad der er godt i snæver økonomisk forstand, målt i omsætning og stigninger på værdier i priser, kan derfor ikke, hverken formelt eller faktuelt, tages som adækvat udtryk for det gode i almen forstand.

Prisdannelse;

- Inden for traditionel økonomisk teori forklares prisdannelsen som funktion af udbud og efterspørgsel. Forøgelse af udbud i forhold til efterspørgsel fører til lavere pris, hvor formindskelsen af udbuddet i forhold til efterspørgslen omvendt fører til højere pris.
- Formelt: Pris (P) = Efterspørgsel (D)/ Udbud (S).
- Pengemængden anses inden for traditionen for at være neutral i forhold til den egentlige økonomiske udvikling, idet pengemængden ”på længere sigt” dogmatisk fastsættes som neutral i forhold til alt

andet end netop prisdannelsen, markedsværdiens rent nominelle værdi, der tages som mål for ”realøkonomisk udvikling” når den renses for inflation. Mainstreammodellerne definerer penge som eksogent skabte og ser pengemængden som neutral i forhold til realøkonomien.

- En af pointerne i dette lille essay er, er at den traditionelle prisdannelsesmekanisme er lettere meningsløs, for så vidt som pengene figurerer både som udbud og efterspørgsel, samt at markedsværdien, målt i priser, er meningsløs som mål for realøkonomi, efter som at Homo Economicus både udbyder og efterspørger pengene selv uden om andre økonomiske faktorer, hvorfor der ikke kan være nogen entydig sammenhæng mellem markedsværdi og realøkonomi. Konklusionen er, at verden drejer sig om en lettere autark, arbitrær eller løsrevet mekanisme, som ikke kan siges at repræsentere eller betinge realøkonomien på anden vis, end den, der følger af, at verden orienterer sig mod den, ”som om alt var om pengeøkonomi” (realitetens konstruktion vs. konstruktionens realitet).

Produktion, skabelse, industri.

- Mange økonomer reserverer produktionen og skabelsen af værdi til det, der finder sted i lønarbejdsinstitutionen. De er med andre ord arbejdsværditeoretikere, og forstår af samme grund hverken det økonomiske system eller dets forankring i sin omverden af sociale, psykiske og naturgivne forudsætninger.
- Distinktionen mellem produktiv og uproduktiv økonomisk aktivitet mangler den forpligtende karakter, der hvor den implicit og dogmatisk bygger på arbejdsværditeorien.
- Produktion og skabelse må forstås og forklares bredere, hvis den skal udgøre en forpligtende forudsætning for kritikken af troen på at markedsværdien er samfundets sande mål for værdi.

Prognoser, fremskrivninger;

- Statistisk funderede forudsigelser om fremtiden, baseret på antagelsen af, at fremtiden kan udledes deduktivt og analytisk af talmateriale lavet over fortiden.
- Anvendt metode i det moderne samfunds forsøg at formulere sine forventninger til og tro på fremtiden.

- Kan bruges til at skabe fremtiden, som selvopfyldende profeti
- Kan være et problem i forsøget på at forudsige fremtiden, som selvnegerende profeti.
- George Soros, en kendt rigmand og iagttager af markedet, har på let tilgængelig form anskueliggjort, hvordan mainstreamøkonomernes prognoser for den økonomiske udvikling er dømt til at gå fejl af markedet, fordi markedets aktører i det tilfælde, hvor man vidste om prognoserne for markedsudviklingen, at de var sande, da ville tage bestik af den sande beskrivelse af fremtidens marked, og derved performativt gøre markedet til et andet, end forudsagt. Det handler om selvnegerende sandhed.
- Teoridannelser som systemteorien, hvor selvorganiserende elementer og non trivielle aspekter af det tematiserede er en selvfølge, har disse selvopfyldende og selvnegerende aspekter med i sine forklaringer som det naturligste i verden, hvor de trivielle modeller, som finansministerium, journalister og økonomer benytter sig af, bryder definitivt sammen over for selvorganiseringens realitet.

Præmis;

- Logisk vs. konklusion.
- Ultimativ, absolut (vs. relativ) forudsætning for fx gyldighed og mening inden for et regime, sæt af regler for gyldighed af betydning, indikationsværdi og argument.

Realøkonomi; ontologisk begreb og semantisk konstruktion.

Rationalitet;

- I systemteoretisk forstand kan der tales om, at den særskilte form for rationalitet, som vi taler om her i essayet, er den, der knytter sig til det økonomiske system, som vi lægger ind under vores definition af (H/h)omo (E/e)conomicus.
- Generelt er rationalitet at betragte som hensigtsmæssighed i forhold til en problemstilling med løsning og formål.
- Rationalitetens gyldighed forudsætter formål og løsning.
- I religiøs forstand bygger rationaliteten på teleologi og fører frem til skæbne…
- I teknik og forvaltningsmæssig forstand bygger rationaliteten på tilsigtet virkning tilstand.

- Forpligtende rationalitet vs. uforpligtende, læs selvopfyldende vs. selvnegerende.
- Videnskabeligt bliver rationalitet til enten sand eller falsk rationalitet.
- Økonomisk rationalitet bliver til hensigtsmæssighed eller uhensigtsmæssighed i økonomisk forstand, dvs. i forhold til den eneste form for formålsmæssighed, som eksisterer for Homo Economicus iflg. definitionen på side 19.

Rationalisme og modernisme vs. fx postmodernisme og systemteori

- Determinisme, aksiomatisk tænkning.
- Tro på transitiv deduktiv verdensorden, det altomfattende logiske system.
- Manglende blik for de inkommensurable værdier.
- Trivielle modeller (ligevægtsmodeller).

Refleksion (iagttagelse af iagttagelse);

- Anden ordens iagttagelse (Heinz Von Foerster).
- Reflekteret tilstand.
- vs. ikke reflekteret tilstand.

Regnemetoder;

- Bygger på/fører til; matematik, formel logik, identitetsprincip, sandsynlighed, statistik, ligevægtsmodeller, trivielle modeller, binært kodede maskiner.
- Regnemetoders forudsætninger.
- Gyldighedsbetingelser.
- Mulighedsbetingelser.

Regnskab;

- Bogføring, dobbelt bogføring i kredit- debetkolonner.
- Aktiver passiver.
- regnskabsmæssig betaling, clearing af fordring mod fordring.
- Betaling, afslutning af et regnskab ved etableringen af et nyt eller uden.

Ret vs. uret; retssystemets kode, iagttagelsesform.

Roegens, Nicholas Georgescu; se litteratur.

Sammenlignelighed;

- vs. usammenlignelighed.

Sand vs. falsk.

- Videnskabens kode, funktionssystemets iagttagelsesform.

Say's lov;

- Eller markedets lov, den klassiske økonomis grundlov. Bygger på påstanden om, at spørgsmål om pengemængde og deres skabelse er ligegyldige

for realøkonomien, fordi det er udbuddet af varer og ydelser, der i sidste ende betales med varer og ydelser, dvs. udbuddet. “Udbuddet skaber sin egen efterspørgsel, eller, et overskud af udbud kan kun finde sted, hvor for mange midler bruges der hvor de virker mindre befordrende for produktionen end de ville have gjort et andet sted”. Det var Jean Baptiste Say, der sagde, at Homo Economicus aldrig ville akkumulere penge, Homo Economicus ville straks bruge dem, for ellers ville de bare forsvinde”!

- Pointen I dette essay er bl.a. at Homo Economicus investerer med et formål, nemlig at få pengene, den enes tilgodehavender hos en, nogle eller andre til at stige, og at dette i sig selv ikke nødvendigvis virker befordrende for forbrugerens mulighed for at forbruge, da pengene både skabes som lån i penge, men også investeres i penge med afkast i penge som formål, og at pengene derfor ender op som noget, der skabes af sig selv for sig selv uden andet formål end sig selv. For så vidt, som omverdenen eksisterer for dette formål, så er den reduceret til det formål, at øge den enkeltes mængde af tilgodehavender hos en, flere eller alle andre, hvilket ikke behøver være befordrende for forbrugerens mulighed for at forbruge. Homo Economicus og forbrugeren repræsenterer to rationaliteter, hvor den ene ikke går op i den anden.

Schumpeter, Joseph A. ; Forfatter til ”Pengenes væsen”, udgivet på tysk mod forfatterens vilje i 1970.

Selvorganisering; autopoiesis.

Selvreference vs. fremmedreference (systemteoretisk, se evt. ”Rk. vs. Kr” af undertegnede og Niklas Luhmanns forfatterskab).

- Basal selvreference; den elementær mindsterelation, der skal til for at man i systemteoretisk forstand kan tale om systemets udgrænsning i forhold til sin omverden.
- Proceskarakterens selvreference; tænkningens tænkning, sansningens sansning, selvsmagende smag, synet der ser det at se, hørelsen der lytter efter klangbund.
- Symbolsk selvreference; systemets tematiske forkortelse for sig selv, tænkningens jég, Cogito, i cartesiansk forstand, med eller uden selvmystificerende substansassociationer.
- Symbolsk fremmedreference, forudsætter den interne distinktion mellem system og omverden,

repræsenteret symbolsk eller ved en symbolik, der performativt adskiller sig fra andre former for kognitiv performance, og som på andre præmisser end systemets egne kan indikeres som systemets interne fremmedreference. I systemteoretisk forstand, så figurerer priserne som den sociologiske videnskabs indikation for det økonomiske systems interne selv- og fremmedreference. I essayet forsøges det sagt på almindeligt dødeligt dansk med bemærkninger som; ”der kan sættes pris på alt, inkl. det, at der kan sættes pris på det at sætte pris på”, osv.

Semantik, læren om betydninger;

- vs. semiotik.
- Når en tekst skal udlægges, kan der fx fokuseres på fonetik, grammatik, logik og semantik.
- Læren om betydning er, modsat semiotikken, henvist til at forholde sig til de aktive, dvs. de performative niveauer i de kognitive processer, der ligger i iagttagelsen, i den sociale begivenhed, den kommunikative begivenhed, eller isoleret i det psykiske system fx . Det handler om kognitive processer og om at det manifeste og det latente niveau lever ved hinanden, fremadskridende, ind til autopoiesis stopper, det kognitive system ophører med at være.

Semantisk lys; forudsætning for mørke i systemteoretisk forstand.

- vs. semantisk mørke.
- vs. latent viden.

Semantisk referenceramme vs. leksikalsk definition.

- Med en semantisk referenceramme har man en struktur af iagttagelsesformer, modsætningsforhold, som begreber henter sin mening i. Strukturen manifesterer sig performativt med erfaringen, i den levende kognitive proces. Et essay er en levende betjening af denne ramme, skabt med det formål dels at udvikle den men også at afsløre den, hvor en leksikalsk definition standser ved optegnelsen, det døde, det etymologiske i fortiden, det kumulative, …
- Begreber og udtryk henter sin betydning, indikationsværdi, i kraft af den levende semantiske referenceramme, der afgør, hvad betydningen konkret, manifest og eller latent står op imod. Rammen kan bestå af mere eller mindre entydige digitaliserede og diametrale modsætningsforhold. Sagligt kan en ting fx indikeres ved at stå i

modsætning til alt andet, hvor ”positiv” fx har en specifik modsætning, nemlig ”negativ”. Semantikken handler om de former for praksis, der giver modsætningerne deres mere eller mindre gensidigt konstituerende værdi.

- Filosofien bekender sig til erfaringens performative aspekt, det at betydningerne er levende, at de ikke kan akkumuleres for så vidt, som de er tidsligt knyttet til øjeblikket (Kierkegaard), knyttet til den levende iagttagelsesform, det kognitive og unikke nybrud i enhver erfaring, uanset hvor undselig den er i kvantitativ og kumulativ forstand.
- Forestillingen om altomfattende finit empirisk viden fik sit knæk med den logiske positivismes død. Bevægelsens ideal gik på en kombination af perfekt og entydig logik kombineret med konkret kumulativ optegnelse af empiriske data, protokolsætninger. Det var ”positivismen” på formel. Problemet var, at formlen ikke kunne eftervises empirisk, den kunne ikke leve op til sit eget kriterium for gyldighed. Carl Popper forstod det, og kom med et komplementerende og konstruktivt alternativ.

Skjulte hånds princip; (ånden i maskinen/ Adam Smith).

- Markedsfundamentalistisk tro på, at der er en højere mening med det marked, som fundamentalisterne ikke forstår, men som de hævder eksistensen af så meget mere troende og dogmatisk.

Skyldner vs. den, der har noget til gode.

- Se debitor.

Smith, Adam;

- Økonom, moralfilosof og skotte.
- Komparative fordel.
- Perfekt konkurrence.
- Den skjulte hånds princip.

Solvent;

- vs. insolvent.

Stat vs. marked.

Strukturel ligevægt;

- Fremtidsværdi, virtuel realitet, moralsk værdi.
- Mainstreammodellernes dogmatiske udgave af en ideel fremtid kombineret med troen på, at det fri marked i sig selv har en iboende drift eller tilbøjelighed til at ende op i netop strukturel ligevægt.
- Troen på denne iboende inerti og tendens bygger på essensmystikken om eller substantiveringen af

Homo Economicus, der er lagt til grund som den forklarende instans, der fra mikroøkonomi og i kumulativ forstand kan lægges til grund for fagøkonomiens mere generelle forklaringer på makroøkonomisk plan.

Subjektiv;

- vs. objektiv.
- Ikke værdineutral.
- Indordnet under privatlivets fred, domæne.
- Individuel.

Substantiv; navneord, ordklasse.

- Substantivering.
- Det at skyde substansens egenskab ind i noget, via kognitiv, social kommunikativ performance.
- Især latinske sprog er stærkt substantiverende, ikke bare i kraft af disse sprogs distinktion mellem køn, hvor maskulinum står for det mere substantielle end det kvindelige, men hvor det mere substantielle figurerer som det der ”er” mere
- Katolicismen og andre monoteismer bekræftes og bekræfter den substantivering, som findes i de latinske sprog.
- Kolonialisme, katolicisme og sexisme er bredt funderet i sprogenes tilbøjelighed til at substantivere, lige som mainstreamøkonomiens fokus på det kvantitative som det mere substantielle og objektive har affinitet i retning af samme form for kognitiv performance.
- Den måde, der i nogle sammenhænge fokuseres på Homo Economicus på, er substantiverende.

Syg;

- vs. rask.
- Distinktionen mellem det syge og det raske udgør den primære i iagttagelsesform inden for læren om det syge, patologien, som igen er den videnskabelige formulering af det orienteringsmønster, som lægges til grund for sundhedsvæsenet, et funktionssystem i systemteoretisk forstand. Vi bruger indikationen og distinktionen helt frit i forhold til den økonomiske rationalitet, både der, hvor den manifesterer sig i videnskabens gevandter, og der hvor den slet ikke vil genkendes som hverken det ene eller det andet.

Symbolik;

- vs. diabolsk.

- Et systems sammenholdende sæt af distinktioner, iagttagelsesfomer m.m.
- Se diabolsk her i ordlisten.

System; (samtlige sider handle om systemet, systemerne, systemteorien).

- vs. omverden.
- System- omverdendistinktionen er selve den grunddistinktion, dvs. iagttagelsesform, som semantisk konstituerer Niklas Luhmanns systemteori. Når der tales om system og omverden i dette essay, så bygges der på Luhmanns anvendelsen af distinktionen. Der henvises til hele hans forfatterskab, og mine egne bøger ”Succes eller succes” udkommet på Bod i 2008 og ”Realitetens konflikt vs. konfliktens realitet”, udkommet på Det Stenske Forlag 2011.

Telos;

- Formål, causa finalis m.m.
- Metafysiske begreber, der fylder uendeligt meget lige fra Aristoteles til vore dages mere eller mindre indrømmede opfattelser af rationalitet, skæbne og hensigtsmæssighed.

Tid, tidslig

- vs. atidslig og forandring.
- tiden som betingelse for distinktion mellem tidslig og atidslig, relationen mellem det tidslige, atidslige, forandring og begrebet essensmystik præger og fylder en del i min bog ”Rk. vs. Kr.”

Tilgodehavende, fordring, penge, osv.

- Schumpeter definerer penge som tilgodehavende i sin bog ”Das Wesen des Geldes”, ca.1933. Det hedder ”Guthaben” på tysk.

Tro vs. viden.

Tænkning, filosofi vs. dogmatik, fundamentalisme, absolutisme.

Utilitarisme;

- Nyttens ”isme”, ideologi.
- Som universel meningsteori, der ophøjer nytteværdien til alle værdiers værdi, kortfattet parodieret, gendrevet og latterliggjort i fx ”Dialektik der Aufklarung” af Horkheimer/Adorno 1944, hvor det meningsløse i den formålsløse formålsløshed figurerer som mere eller mindre direkte og eksplicit eller implicit tema for opmærksomheden værket igennem. Bogen er et sublimt eksempel på, hvordan en dialektisk skrivemåde afslører tanken i noget af det historisk mest forpligtende, der endnu er skabt,

som en lang kritik af den form for rationalitet, som vore dages mainstream af forvaltere og nyttige idioter fortsat repræsenterer.

Uøkonomisk;

- vs. økonomisk.
- En økonomisk disposition, der falder ud, uden at komme det økonomiske subjekt i handlingen til gode i økonomisk forstand, den er uøkonomisk.
- Naturen økonomiserer slet ikke. Derfor er den ikke økonomisk og heller ikke uøkonomisk.

Universel, distributiv vs. konkret, kontekstbetinget og eksistentiel.

Videnskab;

- Sættes i essayet op i modsætning til økonomien, fagøkonomien hvor den har tendens til at lade sin videnskabelige autonomi, symbolik, gå under for økonomiens kriterier for succes, markedets værdi.
- Funktionssystem.
- Distinktionen mellem sand og falsk må betinges af videnskabens egne kriterier for at skelne, ikke økonomien, hvis den ikke skal miste autonomi.
- Kriterier for at skelne, tradition for omgang med teori, metode og empiri.

Vækst;

- vs. stagnation.
- I omsætning, pengeøkonomisk.
- Fysisk øget volumen fx
- I pengeøkonomisk forstand, uden nogen kvalitativ eller kvantitativ forstand, inflation.

Værdi.

- Kvalificering af samme.
- Kvalitet og natur; se ontologi.
- Mening og formålsmæssighed.
- Hedonisme; lystens isme.
- Markedsværdi sat i priser; se priser.
- Markedets værdi er den værdi, som pengeøkonomien har for omverdenen til det økonomiske system.

Værdineutral; objektiv subjektivitet (paradoks).

- Se objektiv.

Walras, Léon; den matematiske makroøkonomis store.

- Kvantitetsligningens fader.
- Ligevægtsøkonomernes ultimative forbillede.

Økonomi (s. 1 – 99).

- Økonomisk system (Luhmann).
- Videnskab om økonomi, fagøkonomi.

- Økonomisk værdi: sættes i priser, økonomiens symbolik.

Økonomisk afkast, profit;

- vs. tab.
- Formålet med investering, det hvorom Homo Economicus´ hele tilværelse centrerer sig.

Økonomisk rationalitet;

- vs. andre former for rationalitet.
- Den form for rationalitet, der bygger sig op omkring Homo Economicus´ formål i/med tilværelsen.

Økonomisk rationalitets gyldighed; se problemstillingen, forudsætningen for at forstå meningen med dette essay.

- vs. ugyldighed.
- Spørgsmålet om en rationalitets gyldighed bygger på en vurdering af, om den indoptager og behersker distinktionen mellem system og omverden på en for sig selv systembevarende måde. Den økonomiske rationalitet har ingen gyldighed, sådan som den udfolder sig og bestemmer det moderne samfunds udvikling, fordi den medfører en underminering af det livs forudsætninger, som den afhænger af. Den måde, som de snævre mål for succes forfølges på af Homo Economicus, tenderer performativt mod at negere sine egne forudsætninger og dermed den pågældende rationalitets gyldighed, netop på grund af dennes ekstremt fattige og snævert fokuserede opmærksomhed.

Litteraturliste

Med udgangspunkt i forfatternavne.
Andre publikationer, som der refereres til i essayet, nævnes i fodnoterne, hvor det fx drejer sig om tekster og steder på www.

Adorno, Theodor W. :

- ”Dialektik der Aufklarung”, Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag GmbH, 1969.
(Sammen med Horkheimer)

Bjerg, Ole:

- “Gode penge”, Forlaget Information, 2013.

Copy, M. Irving:

- ”Introduction to logic” fifth edition, New York, Macmillan Publishing Co., 1972.

Daly, Herman E.:

- ”Toward A Steady-State Economy”, W.H. Freeman and Co., San Francisco 1973.
- “Det fælles Bedste”, Hovedland 1996

Darwin, Charles:

- ”The Origin of Species” 1859. Findes i et utal af udgaver.

Descartes, Rene:

“Discours de la méthode pour bien conduire sa raison, et chercher la verité dans les sciences” 1637. Er tilgængelig i forskellige oversættelser på mange sprog.

Foerster, v. Heinz:

- ”Wissen und Gewissen”, 1. Afl. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1993. (oversættelse fra amerikansk).

Friedman, Milton:

- ”Capitalism and Freedom”: Fortieth Anniversary Edition (Paperback) 2002.

Habermas, Jürgen:

”Zur Logik der Sozialwissenschaften”, suhrkamp 1985 (oprindelig 1970)

Hansen, Johannes Witt:

- ”Filosofi”, København: Nordisk forlag, 1985.

Heidegger, Martin:

”Sein und Zeit” 15. Afl. – Tübingen, Max Niemeyer, 1984.

”Die Technik und die Kehre” 7. Afl. – Stuttgart: Günther Neske Pfullingen 1988.

”Hvad er metafysik” (med forord af Jørgen Hass) Det lille forlag, 1994.

Horkheimer, Max: Se under Adorno.
Hume, David, ”A treatice on human nature”, 1738.
Husen, Michael:
- Arbejde og identitet, Nyt nordisk forlag 1984.

Husserl, Edmund:
”Logische Untersuchungen” Zweiter Band. Erster Teil. Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1984.
Kant, Immanuel:
- ”Kritik der reinen Vernunft”, Hamburg: Felix Meiner 1956.
Keynes, John Maynard
- 1936: The General Theory of Employment, Interest and Money (samlede værker).
Klawonn, Erich:
- ”Sjæl – legeme problemet”, Syddansk Universitetsforlag, 2001.
Locke, John:
- ”Two Treatises of Government” 1689. Fås i forskellige udgaver, og er omtalt i Carl Henrik Kochs: “Den europæiske filosofis historie. Fra reformationen til oplysningstiden”
Luhmann, Niklas:
”Beobachtungen der Moderne”: Westdeutscher Verlag, 1993.
”Die Wissenschaft der Gesellschaft”, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1990.

”Die Wirtschaft der Gesellschaft”, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1988.
”Erkenntnis als Konstruktion”, Bern: Benelli Verlag, 1988.
”Gesellschaftsstruktur und Semantik” band I, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1980.
”Gesellschaftsstruktur und Semantik” band II, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1981.
”Gesellschaftsstruktur und Semantik” band III, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1989.
”Gesellschaftsstruktur und Semantik” Band IV, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1995.

”Ökologische Kommunikation”, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1986.
”Paradigm lost: Über die ethische Reflexion der Moral”, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1990.
“Die Politik der Gesellschaft“, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2000.
“Realität der Massenmedien“, Westdeutscher Verlag, 1996.
“Das Recht der Gesellschaft“, Frankfurt am Main, Suhrkamp 1993.
”Sociale Systeme”, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1984.
”Soziologische Aufklärung 1”, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1970.
”Soziologische Aufklärung 2”, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1975.
”Soziologische Aufklärung 3”, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1981.
”Soziologische Aufklärung 4”, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1994.
”Soziologische Aufklärung 5”, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1990.
”Soziologische Aufklärung 6”, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1995.
”Sociologi des Risikos”, Berlin: Walter de Gruyter, 1991.
”Zweckbegriff und Systemrationalität“, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1973.

Maturana, R. Humberto og Francisco J. Varela:

- ”El Arbol Del Conocimiento” 1987, (findes i dansk oversættelse og andre oversættelser).

Meadow, Donella H.:

”The Limits to Growth”, New York: Universe Books, 1972.
”Hinsides grænser for vækst”, Danmark: Nordisk Forlag, 1993.

Naderer, Bärbel:

- „Die Entwicklung der Geldtheorie Joseph A. Schumpeter“ Duncher & Humbolt, 1990 Berlin.

Nietzsche, Friedrich:

- ”Zur Genealogie der Moral”, Berlin: Goldmann Verlag, 1988 (1887).

Rasmussen, Steen Ole:

- „Magtens væsen“, Cand. phil. speciale, Odense Universitetsbibliotek, 1991.
- „Succes eller succes“ 2008, Bod.
- „Realitetens konflikt versus konfliktens realitet“, Det Stenske Forlag, 2011.

- „Ugens bytte- og nytteværdi“, Det Stenske Forlag, 2011.

Roegen, Nicholas Georgescu :

- ”The Entropy Law and the Economic Process”, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1971.

Say, Jean Baptiste, 1767–1832.

Schumpeter, Joseph A.:

- “Das Wesen des Geldes” Göttingen – Vandenhoeck & Ruprecht 1970

Smith, Adam:

- ”The Wealth of Nations” Books I-III, London: Penguin Classics, 1986.

Varela, Francisco: Se Maturana.

Walras, Léon

- ”Elementerne i den rene økonomis politik” fra 1874 til 1876

Whitehead, A.N:

- ”Process and Reality”, New York: Macmillan, 1929.

Sørensen, Villy, K Helveg Petersen og Niels I. Meyer:

- ”Oprør fra midten” København: Gyldendal, 1977.